

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
AĞRI'DA TURİZM ALGISI ve TURİZME KATILIMI**

Selçuk DEMİRTAŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ
2020
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ve OTELCİLİK ANA BİLİM DALI

Selçuk DEMİRTAŞ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AĞRI'DA TURİZM ALGISI ve
TURİZME KATILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

ERZURUM-2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlanmış olduğum “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AĞRI’DA TURİZM ALGISI ve TURİZME KATILIMI” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

*Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.*

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

30/01/2020

Selçuk DEMİRTAŞ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ danışmanlığında, Selçuk DEMİRTAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 30 / 01 / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ogün COŞKUN

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Fatih ORHAN

İmza:

İmza:

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER	IX
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	X
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**TURİZM KAVRAMI, ETKİLERİ, GELİŞİMİ VE TURİZMİN GELİŞİMİNE
YÖNELİK YAKLAŞIMLAR**

1.1 TURİZM KAVRAMI	6
1.2 TURİZMİN ÖNEMİ	7
1.3 TURİZMİN ÖZELLİKLERİ	8
1.4 TURİZMİN GELİŞİMİ KAVRAMI	10
1.5 TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	12
1.5.1 Doxey'in Irridex Modeli.....	12
1.5.2 Butler'ın Turizm Yaşam Döngüsü Modeli.....	14
1.5.3 Sosyal Değişim Teorisi.....	15
1.6 TURİZMİN ETKİLERİ	16
1.6.1 Turizmin Ekonomik Etkileri.....	18
1.6.2 Turizmin Çevresel Etkileri.....	20
1.6.3 Turizmin Sosyal ve Kültürel Etkileri.....	23
1.6.4 Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkisi.....	26
1.6.5 Yerel Halkın Turizme Desteginin Önemi.....	28

II

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRI İLİNDE TURİZMİ ETKİLEYEN BAZI FAKTÖRLER ile İLİN BAŞLICA TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİ

2.1	AĞRI İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	30
2.1.1	Ağrı'nın Tarihçesi	30
2.1.2	Coğrafi Konumu ve Bölge İçindeki Yeri	32
2.2	AĞRI İLİNİN TURİSTİK KAYNAKLARI	33
2.2.1	Ağrı İlinin Doğal Turistik Kaynakları	33
2.2.2	Ağrı İlinin Beşerî Turistik Kaynakları	43
2.2.2.1	Tarihi Yapılar.....	44
2.2.2.2	El Sanatları ve Hediyelik Eşya	53
2.2.2.3	Yöresel Mutfak	54
2.2.2.4	Festivaller ve Özel Etkinlikler	57
2.3	AĞRI İLİNDE TURİZM TÜRLERİ ve FAALİYETLERİ	57
2.3.1	Tarihi Kültür Turizmi Faaliyetleri	58
2.3.2	Kış Turizmi Faaliyetleri	58
2.3.3	İnanç Turizmi Faaliyetleri.....	59
2.3.4	Spor Turizmi Faaliyetleri	60
2.3.5	Dağ Turizmi Faaliyetleri	62
2.3.6	Sağlık Turizmi Faaliyetleri	63
2.3.7	Kırsal Turizm Faaliyetleri	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN AĞRI İLİNDE TURİZM

3.1	ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	65
3.2	ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	66
3.3	ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	67
3.4	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	67

III

3.4.1	Evren ve Örneklem	67
3.4.2	Verilerin Toplanması	69
3.4.3	Verilerin Analizi.....	70
3.5	BULGULAR ve DEĞERLENDİRME	70
3.5.1	Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyutlarına Ait Güvenirlilik Analizleri.....	70
3.5.2	Araştırma Kapsamındaki Katılımcıların Kişisel Özellikleri	71
3.5.3	Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyut Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular	73
3.5.4	Katılımcıların Turizm Algılarına Ait Verilerin Dağılımının Normallik Testi Sonuçları.....	77
3.5.5	Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre T Testi ve Varyans Analizleri.....	78
3.5.6	Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verdikleri Destek ile Turizmin Pozitif Etki Düzeyleri Arasındaki İlişkisi	88
3.5.7	Turizmin Pozitif Etki Düzeylerinin Turizm Gelişimine Verilen Destek Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları	89
	SONUÇ ve TARTIŞMA.....	91
	KAYNAKÇA	97
	EKLER	119
	EK 1. Anket Formu.....	119
	EK 2. Anket Uygulama İzinleri	121
	EK 3. Etik Kurul Kararı.....	123
	EK 4. Ölçek Kullanım İzni	124
	ÖZGEÇMİŞ.....	125

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AĞRI'DA TURİZM ALGISI ve TURİZME
KATILIMI

Selçuk DEMİRTAŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

2020, 124 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Prof. Dr. Ogün COŞKUN

Doç. Dr. Fatih ORHAN

Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin Ağrı ilinde turizmi nasıl algıladıkları, turizmin gelişimine verdikleri destek düzeyi ile demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizmle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde Ağrı ili ve turizm özellikleri, üçüncü ve son bölümünde ise araştırmanın; problemi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, yöntemi, bulguları ve sonuçları yer almaktadır.

Nicel araştırma yöntemlerine dayanan bu çalışmanın evreni Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler, örnekleme ise 542 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21 programında analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri ile turizm etkilerine yönelik algıları arasındaki farklılığa bakmak için t-testi ve varyans analizi (One-WayANOVA) yapılmıştır. Turizmin gelişimine ilişkin katılımcıların verdiği destek ile turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı arasındaki ilişkiye bakmak için "Korelasyon Analizi" ve son olarak turizmin pozitif yönlü etki düzeylerinin turizmin gelişimine verilen destek üzerindeki etkisine bakmak için "Çoklu Regresyon Analizi" yapılmıştır. Test sonuçlarına göre öğrencilerin turizm etkilerini algılamaları ile cinsiyet, yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, fakülte, ikamet süresi, turistlerle iletişim kurma ve gelir durumu arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Turizmin algılanan pozitif etkilerinin turizm gelişimine yönelik desteği arttırdığı saptanmıştır. Bu açıdan ekonomik pozitif etkilerin daha belirleyici olduğu ancak sosyo-kültürel ve çevresel pozitif etkilerin de turizme yönelik verilen desteği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Üniversite Öğrencileri, Turizm, Turizmin Etkileri, Turizm Algısı

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTION on TOURISM in AĞRI AND THEIR
PARTICIPATION in TOURISM

Selçuk DEMİRTAŞ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

2020, Page: 124

Jury: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Prof. Dr. Ogün COŞKUN

Assoc. Prof. Dr. Fatih ORHAN

The purpose of this research is to determine university students' perception on tourism in Ağrı province, the level of support they give to the development of tourism and whether they differ according to their demographic characteristics.

This study consists of 3 parts. In the first part, general information about tourism was given. In the second part, Ağrı province and its tourism features were presented and in the third and the last part; problem, purpose, importance, assumptions, limitations, method, findings and results of the research were indicated.

The universe of this study, which is based on quantitative research methods, consists of students studying at Ağrı İbrahim Çeçen University. 542 students consists of the research sample. A questionnaire form was used as a data collection tool. The obtained data were analyzed in SPSS 21 program. T-test and variance analysis (One-Way ANOVA) were applied to analyze the difference between demographic characteristics of participants and their perceptions about tourism effects. "Correlation Analysis" was conducted to determine relationship between participants' support to development of tourism and their perception regarding the positive effects of tourism. Finally, "Multiple Regression Analysis" was conducted to determine the effect of positive impact levels of tourism on support for the development of tourism. According to the test results, significant differences were found between students' perception of tourism effects and their gender, age, birthplace, faculty, residence time and their income status. It was determined that the perceived positive effects of tourism increase the support for tourism development. In this respect, it is concluded that economic positive effects are more determinant, but socio-cultural and environmental positive effects increase the support given to tourism.

Keywords: Ağrı, University Students, Tourism, Tourism Effects, Tourism Perception

KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ

ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AIEST	:	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Cemiyeti
Akt	:	Aktaran
°C	:	Santigrat Derece
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
Km.	:	Kilometre
M.	:	Metre
Md.	:	Madde
M.Ö.	:	Milattan Önce
ÖDA	:	Önemli Doğa Alanları
SICTA	:	Turizm Aktivitelerinin Uluslararası Standart Sınıflandırılması
SPSS	:	Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Vb.	:	Ve benzeri
Vd.	:	Ve diğerleri
WTO	:	Dünya Turizm Örgütü
Yy.	:	Yüzyıl

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1 Turizmin Sebep Olduğu Çevresel Tahribat.....	23
Tablo 3.1. Evren İçindeki Örneklem Büyüklükleri	68
Tablo 3.2. Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyutlarına Ait Güvenirlilik Analizleri... 71	
Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri.....	71
Tablo 3.4. Katılımcıların Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular	73
Tablo 3.5. Katılımcıların Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular	74
Tablo 3.6. Katılımcıların Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular.....	74
Tablo 3.7. Katılımcıların Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular	75
Tablo 3.8. Katılımcıların Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular.....	75
Tablo 3.9. Katılımcıların Turizmin Çevresel Negatif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular.....	76
Tablo 3.10. Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verilen Destek Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular	76
Tablo 3.11. Katılımcıların Turizm Algılarına Ait Verilerin Dağılımına Ait Normallik Testi Sonuçları	77
Tablo 3.12. Katılımcıların Turizm Algılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	78
Tablo 3.13. Katılımcıların Turizm Algılarının Doğum Yerlerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları.....	79
Tablo 3.14. Katılımcıların Turizm Algılarının Yaşlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	80
Tablo 3.15. Katılımcıların Turizm Algılarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	81
Tablo 3.16. Katılımcıların Turizm Algılarının Fakültelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	82

VIII

Tablo 3.17. Katılımcıların Turizm Algılarının Ağrı’da İkamet Etme Sürelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	84
Tablo 3.18. Katılımcıların Turizm Algılarının Gelir Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	85
Tablo 3.19. Katılımcıların Turizm Algılarının Turistlerle İletişim Kurma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları	87
Tablo 3.20. Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verdikleri Destek ile Turizmin Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Çevresel Pozitif Etki Düzeyleri Arasındaki İlişkisi	88
Tablo 3.21. Turizmin Pozitif Etki Düzeylerinin Turizm Gelişimine Verilen Destek Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları.....	89

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Doxey'in Irridex Modeli Aşamaları.....	13
Şekil 1.2. Butler'in Yaşam Seyri Modeli	14
Şekil 1.3. Sosyal Değişim Teorisi Modeli	16
Şekil 2.1. Ağrı İli Lokasyon Haritası	32

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1 Ağrı Dağı.....	35
Fotoğraf 2.2 Balık Gölü	37
Fotoğraf 2.3 Meteor Çukuru	38
Fotoğraf 2.4 Diyardin Kaplıcaları	40
Fotoğraf 2.5 Buz Mağarası.....	41
Fotoğraf 2.6 Murat Kanyonu	42
Fotoğraf 2.7 Diyardin Kudret Köprüsü	42
Fotoğraf 2.8 Miraçe Şelalesi	43
Fotoğraf 2.9 İshak Paşa Sarayı.....	45
Fotoğraf 2.10 Doğubayazıt (Urartu) Kalesi	46
Fotoğraf 2.11 Ahmed-i Hani Türbesi.....	47
Fotoğraf 2.12 Eski Bayezid Camii	47
Fotoğraf 2.13 Hamur Kümbeti.....	48
Fotoğraf 2.14 Meya Mağaraları	49
Fotoğraf 2.15 Toprakkale Camii	50
Fotoğraf 2.16 Hz. Nuh'un Gemisinin İzi.....	53

ÖN SÖZ

Dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden biri olan turizm, birçok bölge için önemli bir kalkınma aracıdır. Bir bölgede turizmin gelişebilmesi için, bölgede yaşayan halkın turizm etkilerini nasıl algıladıklarının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma üniversite öğrencilerinin Ağrı ilindeki turizmi nasıl algıladıkları, turizmin gelişimine verdikleri destek düzeyi ile bunun demografik özelliklerine göre farklılıklarını tespit etmek ve Ağrı ilinin turizmine katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Yüksek lisans eğitimimde, bu çalışmanın ortaya çıkmasında, bilgi ve tecrübeleri ile yol gösteren, eğitim sürecinde karşılaşmış olduğum sıkıntılardan kurtulmama ve yüksek lisansı bitirmeme vesile olan kıymetli danışmanım, büyüğüm, hocam Doç. Dr. Ahmet Çavuş'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Tezimin her bir ayrıntısını sabırla ve titizlikle değerlendirerek, doğru yolu bulmama vesile olan değerli hocalarım Prof. Dr. Ogün COŞKUN ve Doç. Dr. Fatih ORHAN'a, Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim elemanlarına, desteklerinden dolayı Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi öğrencileri ve akademisyenlerine ve özellikle Prof. Dr. Faruk KAYA, Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ, Doç. Dr. Mehmet TEYFUR, Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ, Öğr. Gör. Murat GÜRBÜZ ve Numan AKTAŞ'a, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen; başta babam Yavuz DEMİRTAŞ olmak üzere, annem, kardeşlerim, eşim Gülşah ve kızım Nurzişan'a, bu süreçte hep yanımda olup çokça yardımını gördüğüm değerli arkadaşım Arş. Gör. Barış TURAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Modern turizm sektörü, çağımız dünyasının en göz alıcı sektörlerinden bir tanesidir. Geçtiğimiz yüzyıl içinde öteki sektörlerin neredeyse hepsi ile karşılaştırılmayacak derecede bir hızla büyümüş olup, bu büyüme hala devam etmektedir (Doğanay ve Zaman, 2016: 10). Her yıl yüz milyonlarca kişi, normal yaşamlarını sürdürdükleri alandan geçici süreliğine ayrılarak başka bölgelere gitmektedirler. Gitmiş oldukları bölgelerde; eğlenme, dinlenme, öğrenme, gezip-görme gibi psikolojik, kültürel ve sosyal sebeplerle seyahat edip konaklamaktadırlar. Sosyal ve ekonomik açıdan geniş etkiler meydana getiren ve turizm olarak adlandırılan bu olay, çağımız uygarlığının önemli bir özelliğini bünyesinde barındırmaktadır (Barutçugil, 1986: 1).

Küreselleşme ile birlikte günümüzde turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bakımından büyük ölçüde öneme sahiptir. Geçmiş yıllardan bu güne kadar olan zaman çerçevesinde turizm sektörü incelendiğinde, turizmi doğrudan etkileyen; terör, savaş, doğal afetler, krizler gibi durumların yaşandığı dönemler dışında hem turist hareketleri hem de ekonomik gelir seviyesinde sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Bilhassa istihdamın arttırılması ve ülkelerin ekonomilerine yapmış olduğu gelir arttırıcı etkisi gibi olumlu etkileri gözlemlendiğinde turizm olayının ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır (Küçükaltan ve Akkaşoğlu, 2016: 15). Ülkeler için ekonomik anlamda gelir sağlayan turizm aynı zamanda ülkeler/bölgeler arasında rekabet ortamı da oluşturmaktadır. Bu rekabetten olumlu bir şekilde sıyrılmak isteyen ülkeler çok ciddi çalışmalar yapmaktadırlar. Mevcut turizm potansiyellerini iyileştirip, yeni alanlar keşfedip veya oluşturup destinasyonlarını arttırmakta ve fazla turist çekmek için uğraşmaktadırlar. Bu araştırmanın konusu literatürde aşağıdaki gibi ele alınmıştır.

Turizmin etkilerine ilişkin algı ve tutumlarını inceleyen çalışmaların 1970'lere uzandığı ve bu konu özelinde yapılan çalışmaların yıllar içinde giderek arttığı görülmüştür (Kuvan ve Akan, 2005). Turizmin etkileri, ilgili çalışmalarda farklı boyutlar altında değerlendirilmiştir (Unur, Kanca Ertaş, 2017). Bu boyutları; ekonomik etkiler, çevresel etkiler, kültürel ve sosyal etkiler başlıkları altında toplamak mümkündür (Jurowski ve Gursoy, 2004; Nunkoo ve Ramkissoon, 2012).

Andereck ve Vogt (2000) tarafından yapılan çalışmada, yerel halkın turizme yönelik tutumları ile turizm gelişimine verdikleri destek arasındaki ilişki incelenmiştir. Yedi farklı topluluk üzerinde yaptıkları araştırmaya göre, genel olarak turizmi olumlu algılasalar da bu durumun her topluluk için farklılık gösterdiği ifade edilmiş ve tutum ile turizme verilen destek arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Bir başka çalışmada (Andereck, vd, 2005) ise yerel halkın, bölgesel ekonomiye katkısı açısından turizmi olumlu algıladığı tespit edilmiştir. Johnson, Snepenger ve Akis (1994) altı yıllık uzun çalışmaları ile yerel halkın başlangıçta turizm gelişimi için yüksek oranda destek verdiği, ancak bu desteğin zaman içinde azaldığını belirtmiştir. Ap ve Crompton'a (1993) göre, yerel halkın tutumunun kültürel bir durumdan ziyade turistlerin sayılarına ve davranışlarına verilen tepkilerden kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Var, Kendall ve Tarakçıoğlu (1985) tarafından Marmaris'te yerel halkın turistlere karşı tutumları araştırılmıştır. Araştırmaya yerel halktan 114 kişi dahil edilmiş ve anket yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Yerel halkın turizmi, turizm işletmelerini artıran ve dolayısıyla gelir sağlayıcı tarafı bulunan, yeni iş olanakları ve istihdam yaratan bir sektör olarak algıladığı tespit edilmiştir. Lawson, Williams, Young ve Cossens (1998) tarafından Yeni Zelanda sakinlerinin turizm algılarını ölçmek için 10 ayrı turizm bölgesinde kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada hem yerel halkın turizme yönelik algısına hem de destinasyonlar arasındaki farka bakılmıştır. Araştırmada anket tekniği kullanılmış ve bu araştırmaya 4044 kişi dahil edilmiştir. Elde edilen bulgulara ve yapılan analiz sonucuna göre tüm örnekleme, turizme yönelik algının olumlu olduğu ve turizmin Yeni Zelanda için özellikle ekonomi ve istihdam bağlamında iyi bir şey olduğuna dair evrensel bir görüş ortaya konulduğu genel sonuç olarak verilmiştir. Bu kapsamlı çalışma ile paralellik gösteren Lepp (2006), Uganda'nın turistik köylerinden olan Bigodi'de yaşayan 385 kişi üzerinde nitel bir araştırma yapmıştır. Araştırmada köy sakinlerinin turizm algısına bakılmıştır. Sonuçlar, sakinlerin turizme karşı sürekli bir olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermiştir. Bu olumlu tutumları ise turizmin, toplumsal gelişmeyi desteklediği, tarımsal ürünlerin pazarlanmasına katkı sağladığı, gelir yarattığı ve nihayetinde turizmin köyleri için büyük bir şans olduğu şeklindeki görüşlerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Farahani ve Musa (2008) İnan'ın korunan bir ulusal miras kenti olan Masooleh sakinleri üzerine çalışma yapmışlardır. Bu araştırmada sakinlerin profili, tutumları ve turizm gelişimine yönelik algıları incelenmiştir. Görüşülen 250 katılımcının çoğunluğunun erkek, genç ve evli olduğu görülmüştür. Yerel halk turizm gelişimini kuvvetle desteklese de, bölgedeki turizmin planlanması ve yönetimi ile çok az ilgili oldukları saptanmıştır. Garcia, Vazquez, Fernandez ve Macias (2016) yaptıkları çalışma ile yerel halkın İspanya'nın Benalmadena'daki turizmin çevresel, ekonomik ve sosyokültürel etkilerine ilişkin algılarını, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre incelemiştir. 770 kişiye uygulanan anketin analizi sonucunda, eğitim durumu, doğum yeri ve ikamet süreleri ile turizm etkilerine yönelik algıları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre, düşük eğitim seviyesine sahip olanlar ile uzun süredir orda ikamet edenlerin turizme yönelik algıları olumsuz bulunmuştur. Wang (2019) sürdürülebilir turizm perspektifinden yerel halkın algısını irdemiştir. Çalışma Tayvan'ın Kaohsiung şehrindeki 462 katılımcı ile gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulguların analizi sonucunda ise, erken yaştakilerin sürdürülebilir turizme yönelik algıları diğer katılımcılara göre daha olumlu bulunmuştur. Fakat tanık olunan olumsuz çevresel etkilerin katılımcıların görüşlerini etkilediği belirtilmiştir. Benzer bir araştırma yapan Lopez ve arkadaşları (2018) ise, sakinlerin turizmden algıladığı faydaların turizm sürdürülebilirliği üzerinde önemli bir etkisi olduğunu saptamıştır.

Işık ve Turan (2018) tarafından İzmir ilinde yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algısı ile demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek için bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya yerel halktan 410 kişi dahil edilmiş ve anket yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Bu veriler sonucunda, turizmin etkilerine ilişkin algı ile yaş, medeni durum, eğitim durumu ve cinsiyet arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre sosyokültürel negatif etkilere yönelik algısının daha fazla çıktığı, bekâr katılımcılara göre evli katılımcıların sosyokültürel negatif etkileri daha fazla algıladığı, erken yaş gurubundakilerin turizmin ekonomik negatif etkilerini daha fazla algıladığı ve eğitim seviyesi yükseldikçe ekonomik pozitif etkilerine yönelik algının arttığı belirtilmiştir. Güneş (2014), Antalya ilinde yerel halkın, turizm gelişimi sonucu ortaya çıkan pozitif ve negatif etkilere ilişkin algısı ve turizmin gelişimine vermiş oldukları desteği araştırmak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Bu

çalışmada Antalya merkezde 570 kişi ile anket yöntemi aracılığı ile veriler elde edilmiştir. Bu verilerden ortaya çıkan bulgulara göre; yerel halkın turizmin ekonomik pozitif etkilerinden en fazla etkilendiğini ayrıca sosyo-kültürel ve çevresel pozitif etkilerin de yerel halkın turizm gelişimine vermiş oldukları desteği etkilediği tespit edilmiştir. Şanlıoğlu ve Erdem (2017) Kayseri ilinde turizmin etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığını ve turizm aktivitelerine ilişkin vermiş oldukları destek düzeyini belirlemek için bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada şehrin farklı kesimlerinde toplam 600 kişiye anket uygulanarak araştırma verileri elde edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular doğrultusunda eğitim düzeyinin yükselmesi ile turizme verilen desteğin arttığı ve kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre turizm algısının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi ise erkeklerin, turizm aktivitelerini gelir kaynağı olarak algılamasından dolayı kadınlara göre daha fazla destekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bebek (2018) Gümüşhane ilinde kamu çalışanlarının turizm etkilerini nasıl değerlendirdiğine yönelik görüşlerini belirlemek ve turizm faaliyetlerine ilişkin vermiş oldukları destek düzeyini ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada; 998 kamu çalışanına anket uygulayıp verileri elde etmiştir. Araştırmada; kamu çalışanlarının turizmin gelişimine vermiş oldukları desteğe ilişkin eğer pozitif etkiler varsa turizme karşı olumlu bir algı oluşturdukları sonucu tespit edilmiştir. Bunun tersi olarak eğer negatif etkiler ortaya çıkarsa turizme karşı olumsuz bir bakış açısı da beraberinde gelecektir.

Sonuç olarak yapılan araştırmalar göstermiştir ki, turizme yönelik algı bölgeden bölgeye değiştiği gibi kişilerin sosyodemografik özelliklerine göre de değişebilmektedir. Ayrıca turizmin ekonomik boyutu, insanların bu sektöre yönelik olumlu görüş ve düşünce belirtmelerine neden olmaktadır. Fakat sosyokültürel etkileri bakımından yerel halkın geleneklerini, alışkanlıklarını, inançlarını, değerlerini ve sosyal yaşamını etkilediğinden; çevresel etkileri açısından da doğal ve tarihi kaynakları hem koruyabilmesi hem de zarar verebilme potansiyeline sahip olmasından dolayı bu iki etki yerel halk tarafından hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde algılanabilmektedir (Garcia, Vazquez ve Macias, 2015).

Literatüre istinaden, bir bölgede turizm olayının en iyi şekilde gelişebilmesinin önemli noktalarından biri de yerel halkın turizme karşı olan algı ve tutumlarıdır. Yerel halkın turizm etkilerini algılama şekilleri, bu etkilere uyum sağlamalarına yönelik

davranışlara sebep olabilmektedir. Yerel halkın turizm etkilerinin genel bir şekilde olumlu algılamaları durumunda bu etkilere direnme yerine benimseme tarafını seçtikleri gözlemlenmektedir (Avcıkurt, 2003: 61). Bu açıdan bakılacak olursa; yerel halkın turizm etkilerini olumlu algılaması gerekmekte olup olumsuz algılamalarının en düşük seviyede tutulması, turizmin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bir destinasyon için en uygun planları ve politikaları belirlemek amacıyla destinasyon içerisinde turizm paydaşları ve özellikle yerel halk bu sürecin içinde olmalıdır. Aksi halde yetersiz ve eksik uygulamalar ortaya çıkacaktır (Genç, Atay ve Eryaman, 2014: 50).

Bu bilgilerden hareketle bu çalışmanın temel amacı, Ağrı ilinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif ve negatif etkilerine yönelik algılarını ve turizmin gelişimine vermiş oldukları desteği; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, okudukları bölümleri, doğum yeri, ikamet süresi, aylık gelir ve turistlerle olan etkileşimi değişkenleri vasıtasıyla incelemektir. Bu bağlamda Ağrı’da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizm etkilerine yönelik algılamaları ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir farkın, üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısının turizmin gelişimine verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişkinin ve üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısının turizmin gelişimine verdikleri desteğe etkisinin olup olmadığı yönünde bazı problem soruları oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın üniversite öğrencileri ile yapılması dikkat çeken bir noktada bulunmaktadır. Bu konu daha çok literatürde, yerel halk başlığı altında yapılmıştır. Dolayısıyla üniversite öğrencileri, yerel halk grubu içerisinde midir? sorusunu da akla getirmektedir. Bununla alakalı olarak; 1580 Sayılı Belediye Kanunu’nda yer alan “her Türk nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşerisidir/vatandaşıdır” (md, 13) şeklinde yapılmış olan tanım, 5272 Sayılı Belediye Kanunu’nda ise “herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir/vatandaşıdır” (md, 13) şeklinde değiştirilmiştir. *Böylece, nüfus kütüğüne kayıtlı olunan yer değil ikamet edilen yer hemşeri tanımı için temel kriter kabul edilmiştir* (Öner, 2005: 70). Dolayısıyla üniversite öğrencileri öğrenim görmüş oldukları şehirde ikamet ettikleri için, yine o şehrin yerel halkından kabul edilmeleri mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM KAVRAMI, ETKİLERİ, GELİŞİMİ VE TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

1.1 TURİZM KAVRAMI

Turizm için kesin bir tanımın yapılması oldukça güçtür. Bunun en önemli sebebi; turizmin çok yönlü, karmaşık, birçok aktiviteyi içinde barındıran ve başka disiplinler ile ilişkisi yüksek olan bir alan olmasından kaynaklanmaktadır. Turizmi tanımlamak üzere yapılan çalışmalar, XIX. Yüzyılın sonlarından günümüze kadar uzanmaktadır. Turizmin birçok tanımının ortaya çıkmasında etkin başka bir sebep ise, konuya değinen araştırmacıların farklı bakış açılarıyla konuyu ele almalarıdır (Gök, 2010: 4).

Birçok tanımı bulunan turizmin, bilinen ilk tanımını 1905'te Guyer- Fueeler; *Turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz bir hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirilerine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır*, şeklinde yapmıştır (Akt: Kodaş ve Dikici, 2012: 3).

Turizm kelimesi, Latince "tornus" tan türemiştir. İnsanların bir eksen çevresinde dönme hareketlerini anlatmaktadır. Çoğu yaygın dillerde "tour" olarak ifade edilmektedir. Bundan hareketle; insanların, görülmek istenen yerleri iş, eğlence gibi amaçlarla gezmeleri ve sonrasında buldukları yerlere geri dönmeleri olarak belirtilmiştir (Yıldız, 2011: 55).

WTO ise turizmi; *sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir getirici hiçbir uğraşta bulunmamak şartı ile bireylerin geçici süre konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür* şeklinde ifade etmektedir (Akt: Öztürk, 2015: 38).

Çağdaş turizm tanımı ise İsviçreli ekonomistlerden Walter Hunsiker ve Kurt Krapf tarafından, İkinci Dünya Savaşı döneminde yapıldığı görülmekte olup, bu tanıma göre; *turizm, insanların sürekli çalışma ve konutlarının bulunduğu yer dışında yaptıkları seyahat ve konaklamalarından meydana gelen ilişki ve olayların tümü* şeklinde

tanımlanmaktadır. Bu tanım sonrasında AİEST ve WTO tarafından da kabul edilmiştir (Akt: Katrancı, 2010: 5).

Turizmin böylece birçok geniş tanımı bulunmaktadır. En kapsamlı olanı ise Olalı'nın (1982) yapmış olduğu tanımdır. Bahsedilen tanıma göre: Turizm insanların sürekli ikamet ettikleri alanların dışına yerleşmek, para kazanmak ya da askeri, politik gibi amaç yürütmek, serbestliğin olduğu bir ortamda din, spor, iş, sağlık, kültür, merak, eğlence gibi alanlarda tecrübe kazanma, seminer, kongre ve aile ziyareti gibi nedenlerle şahsi veya grup şeklinde yaptıkları seyahatlerden gidilen yerde 24 saatten fazla ya da o yerde en az bir gece konaklama tesisinde konaklamalarından dolayı ortaya çıkan, iş ve ilişkileri ilgilendiren bir tüketim şekli, sosyal bir aktivite, ağır ve bütünleşmiş bir hizmettir (Akt: Sezgin, 2015: 13).

1.2 TURİZMİN ÖNEMİ

Günümüzde turizm, döviz girdisini arttıran ve istihdam sağlayan özellikleriyle ulusal ekonomiye katkısı bulunan uluslararası, kültürel ve toplumsal diyalogu sağlayan ve bütünleştiren etkisi ile dünya barışının korunmasında payı büyük olan önemli bir sektördür (Çımat ve Bahar, 2003: 2). Hem ulusal sınırlar içinde hem de ötesinde, turizm; dünyanın en büyük isteğe bağlı zenginlik transferlerinden birini temsil eder. Böylece gelir kaynağı olarak; döviz, milli gelir ve istihdam, ticari ve altyapı gelişimi ve dolayısıyla daha geniş ekonomik büyüme ve gelişme sağlar (Sharpley, 2014:37).

Bir başka deyimle turizm, emeğe dayalı hizmet üreten sektörlerden biridir. Turist; ikamet ettiği yerden ayrılıp tekrar ikamet ettiği yere dönüncüye kadar geçirmiş olduğu süre zarfında: ulaştırma, yeme-içme, konaklama vb. birçok hizmetten faydalanmaktadır. Buna bağlı olarak turizm sektörünün çok geniş kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Turizm; birbirinden farklı birçok hizmet çeşidinin bir araya gelmesiyle daha geniş ölçülerde faaliyetler topluluğunu temsil etmekte olan bir sektör olarak görülmektedir. WTO'nun hazırlamış olduğu SICTA, turizm talebine bağlı olarak ilgili turizm alanlarını belirlemektedir. Buna dayalı olarak konaklama, ulaştırma, yeme-içme, eğlence gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak turizm ile doğrudan veya dolaylı bağlantılı olan yaklaşık 185 adet faaliyet alanı bulunmaktadır. Farklı niteliklere sahip olan bu üretim alanlarının, aynı hizmet sektörü çatısında birleşmesi, turizm alanında işlem

hacmini arttırmakta olup aynı zamanda yeni pazarların gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Akın ve Akın, 2016: 348).

Turizm sektörü, işgücü piyasasının çeşitli kesimlerine bir başka deyimle nitelikli ve niteliksiz işgücüne çalışma fırsatı sunan bir hizmet alanıdır. İstihdam olanaklarının büyümesi işgücüne olan talebi arttırmakta ve bununla beraber bu talebin artışı, ücretleri yukarı yönlü hareketlendirerek işgücü sahiplerinin, GSMH'den önemli bir pay almalarını sağlamaktadır. Bundan ötürü milli gelirin dağılımında oluşan dengesizlikler, kısmen düzeltilmektedir (Gündüz, 2004: 57).

1.3 TURİZMİN ÖZELLİKLERİ

Son yıllarda sert bir dönüşüme sahne olan turizm sektörü yıllar öncesine kadar çoğunlukla sayılı kişiler tarafından gerçekleştirilen ayrıcalıklı bir faaliyet iken, günümüzde büyük nüfusların katıldığı bir rahatlatma organizasyonu olmuştur. Çağımızda uçakların çoğunun turist sınıfı hizmet vermeleri, neredeyse normal bir faaliyet şeklini aldı. Sonuç olarak turizm, ülkeler ve bölgeler açısından önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Özellikle II. Dünya savaşından bu yana turizmde gözlenen artış dünyadaki ortalama ekonomik büyümenin üzerinde olduğu gözlemlenmiştir (Matias, Nijkamp ve Sarmiento, 2009: 1).

Turizmin gelişmesi gerek ulusal gerek uluslararası seviyede giderek önemli hale gelmesi, kendi bünyesi içerisinde, yapısından meydana gelen birtakım özellikleri barındırmaktadır. Turizm olayı, turizm hareketleri ile birlikte bu hareketleri oluşturan sebeplerin çeşitli olmasından dolayı önemi inkâr edilemez özelliklere sahiptir. Burkart ve Medlik'e göre, turizmin beş karakteristik özelliği bulunmaktadır (Akt: Çeken, 2016: 16):

- Kompleks bir yapıya sahip olan turizm, olaylar ve ilişkiler bütünüdür.
- Dinamik ve statik olarak iki temel unsurdan oluşan turizmin dinamik unsuru seyahat ve statik unsuru ise konaklamadır.
- Seyahat aktiviteleri, yaşanılan ve çalışılan bölge dışına yapılmaktadır.
- Kısa dönemli kalış niyeti ve geçici süreli seyahat olmak üzere birkaç gün, birkaç hafta ve birkaç ayla sınırlı olmalıdır.
- Seyahat amacı ticari/ekonomik nedenli olmamalıdır. Yani işçi olma, ücretli iş, para kazanma ve mesleki sebeplerle alakalı olmamalıdır.

Bir başka deyimle; geçmişten günümüze birçok aşamadan geçmiş olan turizm, buna paralel olarak çokça özellik kazanmıştır. Bu özellikleri birçok başlık altında (turizmin sosyal, politik, ekonomik, siyasal, kültürel açıdan özellikleri gibi) toplamak mümkündür. Turizmin özelliklerinin bu başlıklar altında incelenmesi oldukça detaylı olduğundan genel hatlarıyla başlıca turizm özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Hazar, 2007: 4):

- İnsanların çalışma ve para kazanma dışında yapmış oldukları seyahatler ile ilgilidir.
- Seyahat edilen bölgede en az bir gece geçici konaklama gerektirir.
- En az 24 saat süreli olarak; insanların, yurtiçi en fazla 6 ay, yurtdışı ise en fazla 12 ay süreli geçici seyahatleri ile ilgilidir.
- İnsanların serbest/boş zaman değerlendirme etkinlikleri ile ilgilidir.
- Seyahat edilen bölgeyi ekonomik, psikolojik, kültürel gibi birçok alanda etkileyen olay ve ilişkilerle ilgilidir.
- Turistlerin yapmış oldukları seyahat süresince talep ettikleri turistik mal ve hizmetler ile ilgilidir.
- Altyapı (su, kanalizasyon, yol, köprü gibi) ve üstyapı (otel, havalimanı, yat, tatil köyü gibi) yatırımları gerektirir. Bu yatırımlar; bina, arsa, teçhizat üçlüsünü gerektirdiğinden büyük bir sermayeyi kaçınılmaz bir hale getirir ve devlet desteğini zorunlu hale getirir.
- Kitlesele bir nitelik haline gelen turizm, turistlerin zihinsel, psikolojik ve fizyolojik açıdan güç kazandırma ve yenilenme özelliğine sahiptir.
- Turistik ürünler turistlerin ayağına götürülemez. Bunun aksine turistlerin tüketim alanına gitmeleri gerekmektedir. Bu yönü ile yabancı turist misafir eden ülkelerde görünmeyen bir ihracat oluşmaktadır.
- Turizm endüstrisi diğer ekonomik sektörlerle bağımlı olarak hareket gösterir. Gelişmesi boyutunda diğer ekonomik sektörlerin de gelişmesine katkıda bulunur.
- Turizm bir hizmet endüstrisidir. Turizm endüstrisinde emek yoğun bir yapı bulunduğundan hizmetlerin çoğu insan gücüne dayanmaktadır. Bundan dolayı turizmin önemli bir istihdam kaynağı olduğu görülmektedir.

1.4 TURİZMİN GELİŞİMİ KAVRAMI

Turizm, uzun bir geçmişe sahip olduğu için gelişimini geçmişten günümüze incelemek gerekmektedir. Bu süreç çok uzun ve çok detay oluşturduğundan, bu konu ile ilgili araştırmalarda vurgulanan önemli gelişmelere bakılacaktır.

Turizmin tarihi üzerine yazılan çoğu eserde temel olarak iki dönemden söz edilir. Bunlardan birincisi “modern turizm çağı” olarak ifade edilen, bazı araştırmacılara göre Sanayi Devrimi sonrası, kimilerine göre ise 2. Dünya Savaşının bitmesi ile başlayan ve günümüze dek devam eden süreçtir. İkincisi ise; turizm adına birçok faaliyeti barındıran, uzmanlaşmadan yoksun ama turizm dışında da tutulamayacak olayların yaşandığı Sanayi Devrimi öncesi dönemde yer alan süreçtir. Bahsedilen bu süreci tarih öncesi çağlara kadar uzatmak mümkündür. Turizmin ortaya çıktığı dönemlerle ilgili yapılan araştırmaların çoğunda belirtildiği üzere turizm tarihinin ortaya çıktığı bir bilgi aranıyorsa, tekerleğin icadı ile sembolleştirmek yerinde olacaktır. Çünkü turizmin özünde yer alan mekân değiştirme ve hareket, bu buluştan itibaren yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm ile kolaylaşmıştır (Doğanay ve Zaman, 2016: 11).

Turizm sektörünün günümüzdeki gelişme seviyesine ulaşması 2. Dünya Savaşı ile hızlanmıştır. Önceleri zengin ve soylulara yönelik bir aktivite olarak görülen turizm hareketinin çağdaş bir düzeye ulaşmasına neden olan faktörler bu dönemden sonra oluşmaya başlamıştır (Kınacı, Albuz Pehlivan ve Seyhan, 2011). Uluslararası turizm talebinde az veya çok etkisi dokunan birçok yan faktör bulunmakta olup bu faktörleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Çeken, Ateşoğlu, Dalgın, ve Karadağ, 2008: 75-76):

- Nüfusun artışı ve hareketliliği
- Küresel rekabete dayalı olarak, kişilerin gelirlerindeki artışın etkisiyle seyahate ayrılan gelirden artma
- Teknolojinin etkisi ile kişilerin boş zamanlarındaki artış
- Seyahat formalitelerinin azalması
- Siyasi ve sosyo-ekonomik yapılarındaki değişimler
- Dünya genelinde iktisadi ve siyasi oluşumların kurulması
- Teknolojik yeniliklerin etkisiyle ulaşımdaki gelişmeler ve özellikle havayolu taşımacılığında yaşanan ilerlemeler
- SSCB'nin dağılması ve demir perde ülkelerinin turizme dahil olması

- Dünyada ortak dillerin kullanılması
- Dünyada ortak para birimlerinin kullanılması (dolar ve euro gibi)
- Çoğu sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de yabancı sermayeli firmaların yaygınlaşması
- Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler
- Demokrasinin dünya genelinde siyasal rejim olarak benimsenip yaygın hale gelmesi
- Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle sağlanan uluslararası barışın hız kazanması
- Uluslararası şirketlerin üretim ve pazarlama alanında dünyanın değişik bir yerinde faaliyet göstermeleri sonucu olarak global pazarların ortaya çıkması ve global tüketici haklarının ortaya çıkması
- Sanayi toplumlarında ücretli izinlerin artması
- Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde turizm bilincinin gelişmesi
- Farklı kültüre sahip insanların birbirlerinin kültürlerini merak etmesi ve tanımak istemeleri

gibi ifade edilen birçok faktör incelendiğinde turizmin temel dinamiklerini oluşturdukları gözlenmektedir ve uluslararası turizm hareketlerinin gelişmesi ve yeni alanların turizme kazandırılması bu faktörlere bağlı olduğu belirtilmektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün ülkeler için önemi artmaya başlayan turizmde, bir sektör olarak ekonomik ve sosyokültürel alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Kaya, 2019). Yine bu dönemde ülke politikalarında önemli bir yer tutmuştur (Gülbahar, 2019). Küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan yeni gelişmelere bağlı olarak çoğu sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de birtakım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Ulaşım araçlarındaki konfor ve hız, iletişim teknolojileri ve diğer alanlardaki gelişmeler turizmin gelişmesine sebep olmuştur. Bunlardan hareketle turizm sektörü küresel anlamda en hızlı büyüyen sektörlerden birisi olmuştur. Bacasız sanayi olarak da adlandırılan turizm, ulusal ekonomilere de önemli katkı sağlayan sektörlerin başında yer almaya başlamıştır (Ceritli ve Çiftçi, 2013).

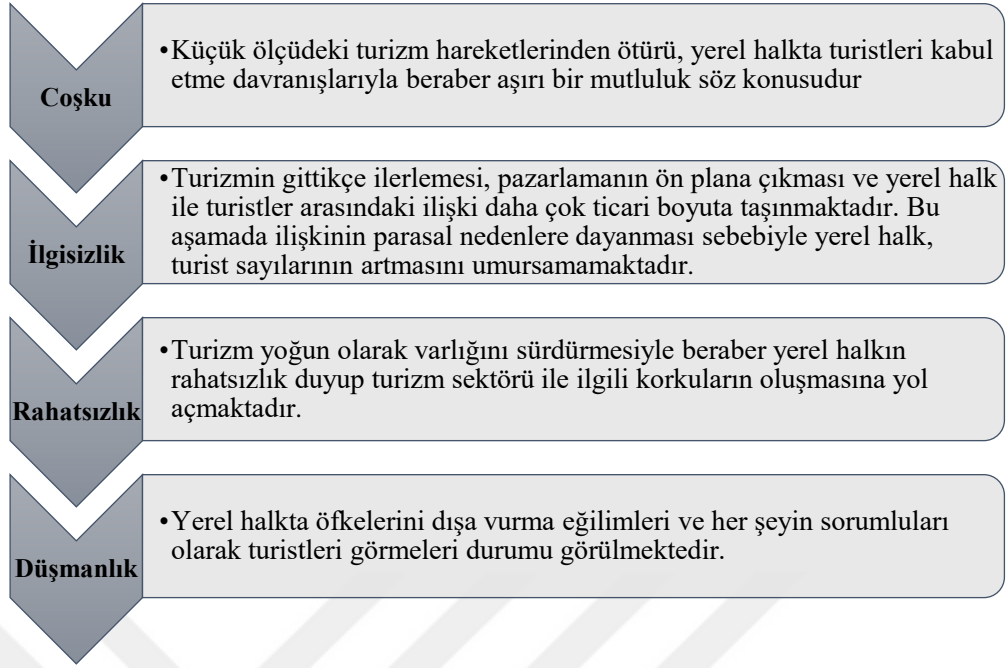
Yıldız'a (2011) göre; turizm endüstrisi geçmişten günümüze gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun bir şekilde ilgi gösterilen sektörlerden biri olma özelliğini

korumaya devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi ise, dünya genelinde en hızlı büyüyen sektörlerden biri olmasıdır. Bu durum, turizm endüstrisinin ülke ekonomilerine faydalarını ön plana çıkarmıştır. Ayrıca WTO'nun 2020 yılında dünya turizm gelirlerinin 2 trilyon dolar olması beklentisinin de etkisiyle her ülke kendi öz turizm arz potansiyeli doğrultusunda, ülkelerin bu durumdan sağlayacağı faydaları arttırmak istemelerine sebep olmuştur. Bununla beraber turizm endüstrisinin özellikle doğal güzellikleri ve tarihi zenginlikleri fazla olan ülkelerin kalkınmasında önemli bir lokomotif görevi bulunmaktadır. Kalkınmadaki rolüyle, ülkeler kendilerine has turistik kaynaklarıyla, turistlerin dikkatini çekme ve daha fazla turizm geliri elde etmek için yarış içerisine girmektedirler (Çeken, Uçar ve Dalgın, 2012: 5).

1.5 TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

1.5.1 Doxey'in Irridex Modeli

Kızgınlık modeli olarak da bilinen Doxey tarafından geliştirilen bu model, toplumların turizmi kabul etme biçimleri ve turizmin toplum üzerindeki etkilerine dair sonuçlar meydana getiren ilk model olup, aynı zamanda turizmin; sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine dayanmaktadır (Eker, Şengel, ve Zengin, 2015: 216). Coşku, ilgisizlik, rahatsızlık ve düşmanlık olarak dört aşamadan oluşan bu model, yerel halkın turizm kalkınmasına verilen tepkileri açıklamaktadır (Pavli ve Portolan, 2015).

Şekil 1.1. Doxey'in Irridex Modeli Aşamaları

Kaynak: (Doğan ve Üngüren, 2010: 399)

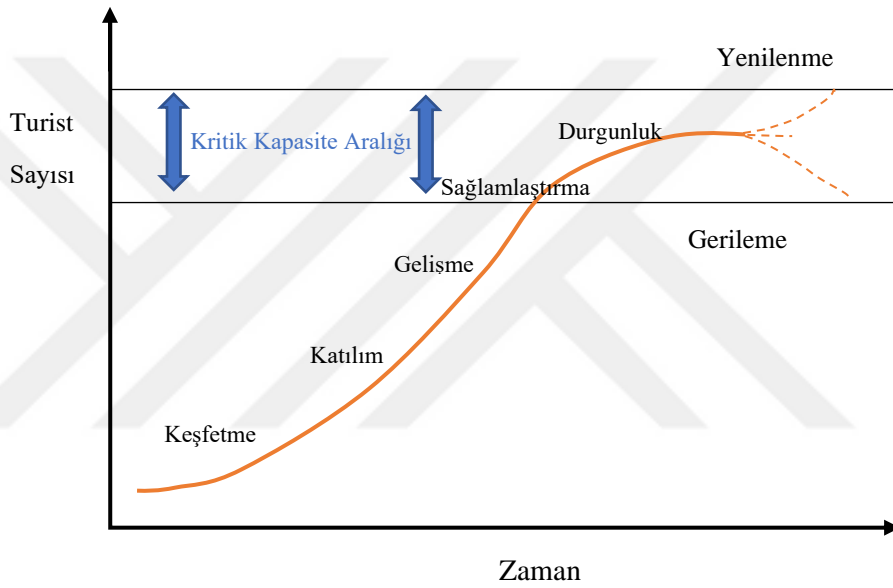
Yukarıdaki şekilden (Şekil 1.1.) de anlaşılacağı üzere Doxey'in Irridex modelinde, ilk aşamada yerel halk mutludur. Turistlerin bölgeye yeni yeni gelmesi ve yerel halkın bu durumdan mutluluk duyması söz konusudur. İkinci aşamada yerel halk ile turistler arasında ticari çıkarlar ön planda tutulmaktadır ve halkın turistlere ilgisizliği başlamıştır. Üçüncü aşamada yerel halkın turistlere karşı rahatsızlıkları söz konusudur. Turizm sektörü ile korkuların oluştuğu aşamadır. Son aşamada ise artık yerel halk öfkelerini ortaya çıkarıp her olumsuzluğun sorumlusu olarak turistleri görmektedirler.

Kapsamı daha geniş bir ifade ile Doxey, bu süreci; coşkuyla başlayıp, kayıtsızlık/ilgisizlik ile devam eden, kızgınlığa evrilip ve sonuçta düşmanlığa/nefrete dönüşen aşamalar üzerinden tanımlamaktadır (Şengel, Işkın, ve Dil, 2015: 189). Aynı zamanda bu teori, turizmin gerçekleştiği alanın belli bir süre içerisinde gelişip büyüyeceği fikrine dayanmaktadır.

Doxey; yerel halkın düşmanca davranması nedeniyle, zaman içinde ziyaretçi sayısının daha önce olduğu gibi artmaya devam etmeyeceğini ve gerçekte azalacağını öne sürmektedir (Mason, 2003: 22).

1.5.2 Butler'ın Turizm Yaşam Döngüsü Modeli

Yerel halkın davranışlarını ve turizmin gelişimini açıklamaya çalışan pek çok model ve teori bulunmaktadır. Butler (1980) altı aşamadan oluşan “Turizm Yaşam Döngüsü” modelini; bir destinasyonun nasıl geliştiğini açıklamaya yönelik olarak tanıtmıştır (Ekici ve Çizel, 2014: 74). Bu modelde turistik alanın yaşam seyri; keşfetme, katılım, gelişme, sağlamaştırma, durgunluk, gerileme ve yenilenme aşamaları olarak aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

Şekil 1.2. Butler'in Yaşam Seyri Modeli

Kaynak: Butler, 1980: 7 (araştırmacı tarafından çevirisi yapılmıştır)

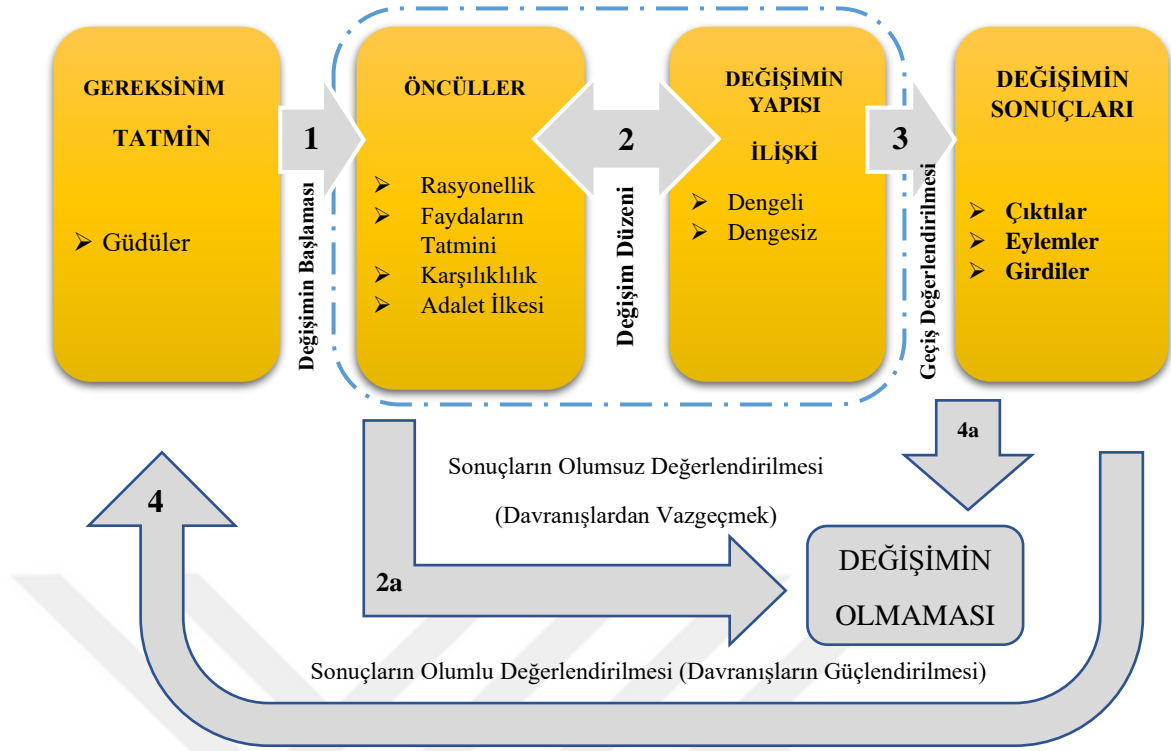
Genel olarak özetlemek gerekirse; bu modelin ilk aşamasında turizm destinasyonu yaşam döngüsü başladığında alan erişimi zorluğu ya da yetersiz tanıtım gibi sebeplerden dolayı küçük turist gruplarının yapmış oldukları ziyaretlerle keşfedilmekte olup daha sonra pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin olması, tesis ve servis imkanlarının gelişimi ile ziyaretçi sayısında hızlı bir şekilde oluşan artış görülmektedir. Son olarak bölgenin taşıma kapasitesine erişmesi ve bu kapasitenin üzerine çıkmasıyla turizm faaliyetlerinin durgunlaşması ve ardından turist sayısında oluşan azalma ile gerileme ya da turizmin tekrar hareketlenmesiyle birlikte yeniden canlanma aşamalarının başlaması beklenmektedir (Pekpak, 2012: 33).

1.5.3 Sosyal Değişim Teorisi

Yerel halkın turizmin gelişimine ilişkin davranışlarının açıklanması adına en çok kullanılan sosyoloji kökenli teori “Sosyal Değişim Teorisi”dir. Bu teoride; yerel halkın turizmin gelişimine verdikleri desteğin, turizme ilişkin algılamış oldukları faydanın, turizmin sebep olduğu maliyeti geçmediği takdirde devam ettiğini ifade eder (Ekici ve Çizel, 2014: 74).

Sosyal Değişim Teorisi, yerel halkın turizm gelişimine olan tepkisini açıklamada en yaygın kabul gören çerçeve olmuştur. Çünkü deneysel ve psikolojik sonuçlara dayanan farklı görüşlerin ele alınmasına izin vermektedir (Stylidis, Brian, Sit ve Szivas, 2014: 261). Ekonomi teorisinde kökleşmiş olan Sosyal Değişim Teorisi ilk önce grupların sosyal psikolojisini inceleyen Thibaut ve Kelley (1959) tarafından değiştirilmiş ve uygulanmıştır. Sosyal Değişim Teorisi, belirli bir ilişkinin algılanan maliyetlerini ve faydalarını ve ayrıca ilgili tarafların ilişki doyumuna dair imalarını vurgulamaktadır (Fan, Liu ve Qiu, 2019: 174-175). Birçok araştırmacı tarafından farklı fikirlerle yorumlanan Sosyal Değişim Teorisi, 1990 yılından beri turizm araştırmalarına geniş ölçüde konu olmuş ve özellikle Ap (1992)’in uyarlamasıyla ön plana çıkmıştır. (Zhang, Inbakaran ve Jackson, 2006: 186).

Ap (1992)’a göre; bu modelde sosyal ilişkilerin sosyal aktörler arasında bir kaynak değişimini içerdiği varsayılmaktadır. Sosyal aktörler değişim ilişkisinden karşılıklı yarar elde etmek isterler ve yerel halkın bakış açısıyla değiş tokuş başlatmak için temel neden toplumun sosyal ve ekonomik refahını iyileştirmektir. Ayrıca bu teori de yerel halkın algı ve tutumları turizme karşı davranışlarının yordayıcısıdır (Ap, 1992: 670).

Şekil 1.3. Sosyal Değişim Teorisi Modeli

Kaynak: Ap, 1992: 7 (araştırmacı tarafından çevirisi yapılmıştır)

Ap (1992), Sosyal Değişim Teorisini, yerel halkın neden turizmde olumlu ve olumsuz algılamaya sahip olduklarını anlamalarına yardımcı olmak için sosyal değişim işleme modelini teorik bir temel olarak oluşturmak üzere kavramsal bir çerçeveye dahil etmiştir. Sosyal Değişim Teorisi kabul edilemez maliyetlere maruz kalmadan fayda elde etmelerine izin verilirse, yerel halkın kaynaklarını turistlerle paylaşmaya meyilli olduklarını ifade etmektedir. Turizmin faydalarının maliyetlerden daha yüksek olduğunu algılayan kişiler, değişime katılarak turizm gelişimi için tam teşekküllü destek vermek için daha uygun hale gelebilir. Böylece toplum, turizmi daha iyi bir şekilde destekleme eğiliminde olacaktır (Ramchander, 2004: 20).

1.6 TURİZMİN ETKİLERİ

Turizm, genel bir tanımla; eğlenme, dinlenme ve iş amacıyla yurtiçi veya yurtdışı olarak yapılan genelde kısa süreli bir seyahat ve ikamettir. Üretimin artması, istihdam oluşturması, döviz girdisi sağlaması, gelir dağılımının iyileşmesi gibi ekonomik etkilerinin yanında doğal çevre ve tarihi dokunun korunması, insanlar arasında barışın

sağlanmasına katkı yapması, günlük yaşama canlılık kazandırması gibi sebeplerle de birçok ülke için önemli bir hizmet sektörüdür (Keskin, 2016: 144). Ülkelerin turizmle yakından ilgilenmelerinde; turizmin, ekonomik durum ve toplumsal refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlaması önem arz etmektedir. Turizm, sahip olduğu değerler açısından genel olarak sosyal bir nitelik göstermektedir. Bundan dolayı turizm; işletme, politika, ekonomi, sosyoloji gibi birçok bilim dalının takip ettiği çok yönlü ve karmaşık bir olaydır (Gürbüz, 2002: 50).

Günümüzde turizmin getirdiği ekonomik, politik, sosyal ve kültürel etkiler, bilhassa uluslararası ekonomik ve politik diyaloglarda oynadığı rol giderek önem kazanmaktadır. Bu durum sadece uluslararası turizm hareketlerinden büyük paya sahip gelişmiş ülkelerde değil, beraberinde gelişmekte olan ülkelerde de turizme verilen önemi vurgulamaktadır. Turizm, uluslararası boyutta geniş istihdam fırsatları oluşturan bir sektör olup, dünyada yaklaşık 300 milyon kişiyi istihdam etmektedir. Farklı bir deyişle; dünyada her 16 çalışandan biri turizm sektöründe bulunmaktadır ve tüm uluslararası sermaye yatırımlarının %7'si turizm sektörüne yapılmaktadır. Bundan hareketle ülkemizde ve dünyada turizmin önemi artmakta, turizm eğilimleri çeşitlenmekte, yeni yerler ve yeni turizm türleri ilgi çekici olmaktadır (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 3).

Turizm olayında önemli bir unsur da yerel halktır. Turizm olgusu; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörleri etkilemesi bakımından çok boyutlu, turist ile ev sahibi arasında bir etkileşim oluşturması bakımından ise dinamik bir süreçtir. Bu sürecin verimli olması adına fiziki çevrenin ve belki daha önemlisi yerel halkın sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan turizme hazır halde bulunması ve katılması önemli bir konu teşkil etmektedir (Alaeddinoğlu, 2007:4; T. Çetin, 2009:18).

Bir bölgede turizmin fiziksel gelişimine paralel olarak bölgede yaşayan yerel halk açısından; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel birçok değişikliği beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan bu değişikliklerin etkisine giren yerel halkın, gelişimi olumsuz olarak algılaması ve olumsuz tutum geliştirmesi; turizmde olumsuz gelişme, turistlerin rahatsız olacakları bir ortamın oluşması gibi sakıncalar doğurabilmektedir (Akova, 2006). Yerel halkın turizme yaklaşımı, turizmin o konumdaki gelişiminde doğrudan etkilidir. Yerel halkın turizme karşı olumlu yaklaşımının olmadığı ve turizm

aktivitelerinin yeterince desteklenmediği bir destinasyonda turizm sektörünün yeterli gelişme göstermesi de mümkün olmayacaktır (Türker Özaltın ve Türker, 2014: 82).

Yerel halk ile turistler arasında başlangıçta ekonomik alanda gelişen ilişkiler, zamanla yöre halkının turistlerin yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Yerel halkın turistlerle kurmuş olduğu sosyal ilişkiler, yerel halkın dışa kapalı tavırlarını bırakıp, dışa açık davranış tipleri geliştirmelerini beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda bu ilişkiler toplumun değer yargılarını eski halinden kurtararak daha akılcı bir özelliğe kavuşmasını sağlamıştır (Berber, 2003).

Turizmin olumlu etkilerinin olduğu gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Turizm hizmetlerinde çeşitli iş imkanlarının oluşması, belirli bir bölge üzerinde olumlu sonuçlar doğururken, toplumsal sorunlara neden olabilmektedir. Yapılan hizmetler sonucu mekânın değişime uğrayarak çevre sorunlarına yol açması gibi olumsuz etkiler de bırakabilir. Birçok araştırmacı bu etkileri ayrıntılı bir bakış açısıyla ele almaktadırlar. Mason (2008); gerçek yaşamda turizmin sorunlarının çok yönlü olduğunu ve çoğu zaman ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların bir kombinasyonuna sahip olduğunu söylemekte olup bu nedenle her bir etki türünün göz önüne alındığında etkilerin çok yönlü olduğu, çoğu zaman sorunlu olduğu ve sıklıkla gösterildiği gibi kolayca bölümlere ayrılmadığından bahsetmektedir (Mason, 2008: 36). Turizmin etkileri; turizmin ekonomik etkileri, turizmin sosyo-kültürel etkileri ve turizmin çevresel etkileri olmak üzere üç ana grupta toplanabilir (Özgüç, 2007: 163).

1.6.1 Turizmin Ekonomik Etkileri

Tüm uluslar için ekonomi önemli bir unsurdur. Ülkelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ekonomilerinin gücüne bağlıdır. Ekonomik anlamda gelirler, birçok sektörden veya alandan elde edilmektedir. Turizm de bu alanlardan biri olup ekonomi içinde önemli bir potansiyele sahiptir.

Turizmin bölgelere veya ülkelere sağlamış olduğu ekonomik faydaların tanınması; turistlerin kendilerine sunulan mal ve hizmetler karşılığında yaptıkları harcamalarla bunun sonucunda bölgenin toplam gelir ve refah düzeyinde olumlu gelişmelerin yaşanması şeklinde de yapılabilmektedir (Unur, 2004: 115).

Turizm ülkeye sadece döviz girişi sağlayıp bilançoya olumlu etkileri ile kalmaz. Aynı zamanda turistik ürünler geliştirilip mal ve hizmet sunulması amacıyla birçok mağaza, otel, eğlence merkezleri, restoran ve ulaşım gibi hizmetlerle bölge halkına da türlü türlü olanaklar sağlamaktadır (Akat, 2008: 48). Şen ve Şit (2015) bu durumu; turisti ağırlayan bölge veya ülkede “şelale” etkisi oluşturduğundan bahsetmektedir. Örnek olarak; otel, taksi hizmetleri, restoran gibi turistik hizmetleri ile başlayan harcamalar, sonraları ekonominin diğer alanlarına doğru düzenli bir şekilde yayılmaktadır. Bu özellik, turizmin öteki alanlarla büyük ölçüde girdi alışverişi olan bir endüstri olmasını ortaya koymaktadır. Bu durumdan ortaya çıkarılacak genel bir sonuç ise turizmin diğer sektörleri etkilemesi ve diğer sektörlerden etkilenebileceği ve diğer sektörlerle katkı sağlayacağıdır. Ekonomik gelişim çerçevesinde oluşan bu karşılıklı ilişki, turizmin önemli bir sektör olduğunu göstermektedir.

Turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri, ekonomik anlamda önemli şekilde etkilemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan olumlu ekonomik etkilerinden hareketle turizm endüstrisinin ekonomik boyutunu daha da ön plana çıkarmaktadır. Ülke ekonomilerinde yaşanan ulusal ve uluslararası sorunlarda bir çözüm yolu ve karşılaşılan darboğazların aşılmasında ekonomik ve dinamik özellikleriyle önem teşkil etmektedir (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 353). Milyonlarca insanı üretici ve tüketicisi olarak ilgilendirmekte olan turizm; ekonominin gelişiminde itici güç konumundadır. Tüketilen mal ve hizmetleri üreten firmalar için bakılacak olursa önemli bir gelir kaynağı olduğu da açıkça görülmektedir. Artan ihtiyaçlarla orantılı bir şekilde daha çok mal ve hizmet üretilmesini kaçınılmaz hale getirip yatırım, üretim ve gelirleri arttırmaya yönelik olumlu sonuçlar doğurmuştur (Dilber, 2007: 206).

Ekonomik etkileri nedeni ile dikkatleri üzerine toplayan turizm sektörünün olumlu ekonomik sonuçları olduğu gibi ortaya çıkarmış olduğu olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Nitekim literatürde olumlu ve olumsuz etkilerinden çokça bahsedilmektedir (Davras, 2017: 82-87):

Turizmin olumlu ekonomik etkileri: Dış ödemeler üzerindeki etkisi, istihdam yaratıcı etkisi, altyapı etkisi, üstyapı etkisi, bölgesel gelişime etkisi, gelir yaratıcı etkisi

Turizmin olumsuz ekonomik etkileri: İthalat etkisi, enflasyon üzerindeki etkisi, fırsat maliyeti etkisi, mevsimsellik etkisi, aşırı bağımlılık etkisi olarak örnekler verilebilir.

1.6.2 Turizmin Çevresel Etkileri

Turizm ve çevre ilişkisine bakılacak olunursa, aralarında sınıksız bir bağıllık bulunmaktadır. Turizm olayının bir bölgede belirginleşip çevresel özelliklerden olumlu bir şekilde etkileneceği düşünülürse, o bölgede turizmin belirli bir düzeye ulaşım gelişmesi beklenir (Akat, 2008: 57).

Turizm politikalarının önemli unsurlarından biri de üretken bir kaynak durumunda olan çevrenin, doğal ve kültürel zenginliklerin korunması ve sürdürülebildiğinin sağlanmasıdır. (Tunç Hussein ve Saç, 2008: 82). Bir ülkede veya bölgede turizmin gelişebilmesi için, o bölgede zengin turistik kaynakların bulunması, korunması ve iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Turizmden istifade etmek isteyen ülkeler, sahip oldukları doğal ve kültürel varlıkları koruma ve yaşatma girişiminde bulunup bu duruma özen gösterirler. Yani genel bir tabirle, çevre korumasına dikkat ederler. Bu özelliğiyle turizm, çevre koruma işlevini yerine getirerek çevreye katkı sağlamaktadır (Hazar, 2007: 48).

Turizm ve çevre arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Çevrenin kalitesi, turizm gelişimini etkilediği gibi turizm gelişimi de çevre kalitesini etkilemektedir (Sarkım, 2007: 103). Turizmin temel varlık sebepleri doğal ve kültürel çevredir. Yani turizmin mevcut durumu ve gelişmesi çevrenin varlığına bağlıdır. Bir bölgede turizmin gelişmesi çevrenin korunmasına ve iyileştirilmesine etki edebilir. Bu duruma zıt olarak plansız, sağlıksız gelişigüzel gerçekleşmiş bir turistik gelişme, çevre ve çevre kalitesinin bozulmasına yol açacağı gibi çevreyi olumsuz bir şekilde de etkileyebilmektedir. Turizm iyi bir şekilde planlanıp ve kontrol edilebilirliği sağlandığında çeşitli durumlarla çevrenin korunması, iyileşmesi sağlanabilmektedir (Avcıkurt, 2003: 33).

Yukarıda turizmin çevre ile olan ilişkisi, olumlu ve olumsuz çevresel etkilerinin bulunduğu değinilmektedir. Olumlu ve olumsuz çevresel etkilerine örnekler verilmesi fayda sağlayacaktır. Birçok yapılan araştırmada bu etkilere verilebilecek örnekler farklılık gösterebilmektedir.

Turizmin olumlu çevresel etkilerine örnek olarak;

- Turizmin mevcut tarihi bölge, anıt ve yapıların iyileştirilmesi (restorasyon) bakımından itici bir güç olması

- Eski yapıların yeni halleriyle günümüzde de yaşamlarını sağlayacak planlamalar yapılmasına özendirilmesi
- Ulusal parkların, koruma alanlarının, doğal ve tarihi değerlerin korunması ile bağlantılı olarak çevrenin korunmasına teşvik etmesi
- Çevrenin korunmasına ilişkin önlem, planlama ve yönetsel bir boyut kazandırması gibi özellikleri verilebilir (Kozak, 2012).

Bunun yanı sıra turizmin; doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunmasına katkı sağlaması, turistte ve yerel halkta çevre bilincinin artırılması, altyapı çalışmaları vb. hizmetlerle çevreye verilen zararın en aza indirilmesi, yaban hayatın korunması, biyolojik çeşitliliğin tespiti ve sürdürülebilirliğini sağlaması gibi etkileri bulunmaktadır. Turizm ve çevrenin iç içe olduğu düşünülürse sürdürülebilirlik turizme ilişkin yapılan plan ve uygulamalarda çevre dostu faaliyetlerin geliştirilip yaygınlaştırılması için ulusal ve uluslararası düzeyde birtakım sertifikasyon çalışmaları yürütülmektedir. Bundan hareketle bu programların amaçlarına uygun tesis ve işletmeler ödüllendirilmektedir. Çeşitli kuruluşlar aracılığı ile turizm işletmelerine (konaklama tesisleri, plajlar, marinalar vb.) çevre dostu uygulamalarından dolayı logo ve sembollerle (mavi bayrak, yunus, çıpa ve çam, yeşil otelcilik, eko etiket) sertifikalandırılmaları yapılmaktadır (Türe ve Çiçek, 2012: 163-166). Başka bir örnekte; miras turizminin faydalarından kültürel varlıkların korunması ve sürdürülebilirliği ile alakalı bakış açılarının olumlu bir şekilde gerçekleşmesidir. İnsanlar bu kültürel varlıkların korunmasına özen gösterir, ikna olurlarsa bu varlıklar o denli sürdürülebilir olma imkânı yakalayabilecektir (Günel, 2011: 438).

Turizm, birçok araştırmada *bacasız sanayi*, *temiz endüstri* gibi terimlerle ön plana çıkmış olsa da turizm ve rekreasyon aktivitelerinin hemen hemen tüm çevresel unsurların üzerinde olumlu birçok etkisinin yanında olumsuz etkisinin de gözlemlendiği vurgulanmaktadır. Turizmin çevresel olumsuz etkilerinin başında, tatil sezonlarında (yaz ayları, hafta sonu vb.) şehirlerde oluşan trafik sıkıntısı gelmektedir. İleri seviyede artan kalabalığın rekreasyon alanlarını etkisi altına alması, Özgüç'e (2007) göre "şehirlinin kırsal istilası" deyimiyile; kırsal alanların bozulması, tarımsal ürünlerin zarar görmesi, park ve korulukların yangın ve benzeri şekilde zarar görmesi, arkeolojik eserlerin çeşitli tahribatlara neden olması gibi birçok olumsuzluklar, mekân üzerinde baskıyı beraberinde

getirmektedir. Turizmin sebep olduğu hızlı gelişme, bu alanlarda ekonomik kalkınma etkisi oluştururken bir yandan da çevre üzerinde olumsuz etkileri meydana getirmektedir. Ayrıca ortaya çıkmış olan bu etkileri yalnızca yeni gelişen destinasyonlarda değil, turizm aktivitelerinin gerçekleştiği birçok bölgede de görülmektedir (Büyükcü, 2019: 44).

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine;

- Su kirliliği
- Hava kirliliği
- Gürültü kirliliği
- Atık sorunu
- Ekolojik bozulmalar
- Çevresel tehlikeler
- Arkeolojik ve tarihi yerlerin tahrip edilmesi
- Arazi kullanım sorunları, örnek olarak verilebilmektedir (Inskeep,1991; Akt: Demir, 2002).

Doğal zenginliklerin turizm için aşırı ve plansız kullanımı, ekolojik dengenin bozulmasına yol açmakta ve istenmeyen çevresel kirlenmenin ortaya çıkmasına sebep verebilmektedir. Turizmin gelişmesiyle beraber su ve hava kalitesi, bitki örtüsü, doğal hayat ve arazi kullanımında olumsuz etkiler görülebilmektedir (Issı, 1989: 120-121).

Turizm, tamamen fiziksel çevrede gerçekleşmektedir ve çevrenin çekim unsurları turizm talebinde bir etkiye sahiptir. Turizm, dünyada son kırk yıl içinde çok ağır tahribatlara yol açmıştır. Bu durum da turizm ve çevrenin ayrılmazlığını büyük ölçüde artırmaktadır. Bu konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılar, önümüzdeki yıllarda turizm talebini etkileyen tek faktörün çevre olacağı görüşündedirler (Kınacı, Albuz Pehlivan, ve Seyhan, 2011:16).

Issı'ya (1989) göre turizm faaliyetlerinin sürdürülebilmesi adına gerekli tamamlayıcı faktörlerin başında doğal ve yapay çevre gelmektedir. Turizmin gelişmesinde, doğal ve yapay çevrede oluşacak bir tahribat, turizm gelişimini olumsuz etkileyecektir. Bundan dolayı turizmin neden olduğu çevresel etkilerin iki yönü ile incelenmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 1.1.); *turizmin sebep olduğu çevresel tahribat* belirtilmiştir. Tabloda “turizm hava kalitesinde bozulmaya

sebebiyet vermemektedir” diye bir ifade bulunmaktadır. Araştırmacı bu durumun birçok sebebi olduğunu (ozon tabakasının delindiği, hava kirliliklerinin artması, atmosferdeki karbondioksit miktarının artması vb.) belirtirken, turizmden oluşan trafik yoğunluğunun ve buna bağlı trafikte bulunan araçların egzoz gazlarındaki kirletici etkinin turizmden doğrudan kaynaklanmadığını ve doğrudan bir ilişkinin olduğunu söylemenin mümkün olmadığını dile getirmektedir.

Tablo 1.1 Turizmin Sebep Olduğu Çevresel Tahribat

Çevre	Tahribat Sebebi	Tahribat
DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ TAHRİBAT	Ateş kullanımındaki dikkatsizlik ve orman yangınları	Bitki Örtüsünün Tahribatı
	Turistik bölgelerde toprağın sıkışması ve erozyon tehlikesi, bitki örtüsünün değişimi ve farklılaşması	(Flora)
	Atık su (kanalizasyon vb. suları)	Su Kalitesindeki Bozulma
	Katı atıklar (çöp vb)	
	Aşırı su kullanımı	
	Turizm Hava Kalitesinde Bozulmaya Sebep Olmamaktadır	
	Aşırı ve dengesiz yapılaşma	Doğal Hayatın (Fauna) Tahribatı
	Zamansız veya kaçak avlanma	
	Yapılaşmanın belli bölgede yoğunlaşması	Arazi Kullanımında Tahribat
	Alansal yayılım	(Tarihi Sit Alanlarının ve Peyzajın Bozulması)
YAPAY ÇEVRE ÜZERİNDEKİ	Yaz aylarında nüfus yoğunluğunun artışı	Gürültü Kirliliği
	Trafik	
	İnşaat (turizm tesisi) yapımı	
	Yöresel ve mimari özelliğın korunamaması	Mimari Kirlenme
	Doğa-mimari üslup ilişkisinin kurulamaması	
	Aşırı trafik yoğunluğu (karayolu ulaşımı)	Alt Yapıda Meydana Gelen
	Yeni marinalar veya marinada kapasitelerin artırılması	Yetersizlikler
	Yaz aylarında fazla enerji kullanımı	
	Yaz ayları nüfusun yoğunlaşması ile arabaların artması	Trafik Sorunları
	Otopark alanlarının yetersizliği	

Kaynak: (Issı, 1989, s. 121).

1.6.3 Turizmin Sosyal ve Kültürel Etkileri

Turizm, sadece ekonomik ve fiziksel çevreyi etkileyen bir kavram değildir. Bununla beraber toplum ve toplumsal çevreyi etkileyen önemli bir kavramdır. Bu sebeple

turizmi yalnızca ekonomik kazançlarıyla değil toplumsal ve kültürel etkileriyle de araştırmak daha doğrudur (Koçoğlu ve Özkul, 2016: 157).

Herhangi bir bölgede veya ülkede turizm aktivitesi için gelen turistler, tatillerini bitirdikten sonra geldikleri alanlara birçok olumlu ve olumsuz etkiler bırakarak kendi ülkelerine veya bölgelerine dönmektedirler. Bu olay turizme, sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerin bir arada yaşandığı bir özellik kazandırmaktadır. Bu etkilerin olumlu bir hal alması, turizmin geleceği için önem arz etmektedir. Bundan hareketle bir toplumda yer alan yerel halkın, turistlere davranış şekli, turizm endüstrisinin devamlı, sürdürülebilir ve uzun ömürlü olması açısından önem teşkil etmektedir (Güdü Demirebulat, 2012: 55).

Turizm, insanların dünya görüşlerini, anlayışlarını ve diğer ülkelerdeki insanlar hakkında sahip oldukları düşüncelerini etkileyen sosyal bir olaydır. Turizm aktivitelerine katılıp başka ülkelere seyahat eden turistler, gittikleri bölgelerdeki insanları çeşitli açılardan etkileyebilecekleri gibi kendileri de onlardan önemli düzeyde etkilenebilecektir. Turistler seyahat ettikleri bölge insanını; kültürleri, tarzları, kişisel ilişkileri, giyimleri, düşünüş ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedirler (Kervankıran, 2014: 135).

Turizm faaliyetlerinden ekonomik, sosyo-kültürel, psikolojik ve çevresel boyutlarından en çok etkilenecek olanlar, bölgede yaşayan yerel halktır. Çünkü bir destinasyon alanında turizmde meydana gelen gelişimin etkisiyle, destinasyondaki yerel halkın yaşam tarzında ve çevresinde birtakım olumlu veya olumsuz değişimler ortaya çıkacaktır. Turizm planlaması yapan kişi ve kurumların geleceğe dair bir şehri, bölgeyi ya da destinasyonu; turizm bölgesi, turizm kenti veya turizm merkezi olarak geliştirmek istediklerinde, o bölgede yaşayan yerel halkın davranışları hakkında bilgi sahibi olmaları, daha iyi karar verebilmeleri açısından önemlidir (Zengin, Uyar ve Erkol, 2015: 28).

Değişik kültür yapısına sahip olan yerel halkın ve turistlerin, birbirleri ile iletişim kurmaları ve uyum sağlayabilmeleri oldukça zordur. Bilhassa kapalı toplum yapısına sahip olan toplumlarda turizmin olumsuz etkileri baskındır. Bundan dolayı yerel halk ve turistler arasında istenmeyen olumsuz olaylar meydana gelebilmektedir. Aralarında belirgin sosyo-ekonomik farkların olduğu bu grubun ilişkisi, turiste karşı, kapalı toplum yapısına sahip olan halk tarafından saldırganlıkla sonuçlanabilmektedir. Gerek dinlenme gerek eğlenme amacıyla turizm faaliyetinde bulunan turistin, seyahat ettiği bölgede rahat davranmak istemesi, bölgede bulunan yerel halkın alışkın olmadığı davranışları ortaya

çıkacaktır. Buna istinaden turisti ağırlayan bölge ya da ülkedeki yerel halk da turisti, sahip olduğu değerlerin (gelenek-görenek, din, dil ve yaşam biçimi gibi) yok olmasına sebep olan bir kişi olarak algılayacaktır. Kaybolacağını düşündüğü değerleri korumak adına turiste karşı bir düşmanlık besleyip savunmaya geçecektir. Buna ilaveten turistin sahip olduğu birtakım özelliklere (sahip olduğu boş zaman, rahat para harcaması, iyi bir otelde konaklaması, seyahat etmesi gibi) karşı kıskançlık oluşacak ve bunun sonucunda istenmeyen sonuçlar doğabilecektir (Civelek, 2010: 348).

Turizm, belirli bir bölgedeki yaşamı ve burada yapılan faaliyetleri çeşitlendirerek, yeni arkadaşlıkların kurulmasına vesile olmaktadır. Farklı kültürlerin tanınmasını ve insanların kendilerini ifade edebilmelerini sağlayacak yeni özellikler oluşturabilmektedir. İnsanların hayat tecrübelerini arttırabilmesi ve dünyaya bakış açılarını değiştirebilmesi için farklı kültürel değerleri öğrenmesi gerekir. Ayrıca başka insanların hakkında daha çok bilgi sahibi olmak, onları korkulan olmaktan çıkarıp daha iyimser bir duruma getirir. Fakat turizmin kötü etkileri de bulunmaktadır. Çocuk yaştaki gençlerin alkol ve benzeri zararlı maddeleri kullanmaları büyük bir sorun haline gelmektedir. Etnik kültürler turizme katılırken, dil ve kültürel değerler değişime girebilmektedirler (Çalışkan ve Tütüncü, 2008: 132).

İki farklı ülke kültürünün karşılaştığı bir alanda, gelişmiş ülke kültürü az gelişmiş ülke durumundaki bölgeleri etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla dünya turizminin gelişmiş ülkelere yönlendirildiği görülmekte olup gelişmekte olan ülkelerin böylesine bir etki altında kalmalarını da beraberinde getirmektedir. Bir ülkeyi ziyaret eden turistlerin birçok ülkeyi temsil ettikleri düşünülürse daha güçlü bir etkiden söz edilebilmektedir. Bu bağlamda yapılan birçok araştırmanın sonuçlarına dayanarak; yerel halk ve turistlerin birbirleri ile iletişim ve etkileşimleri sonucunda ortaya çıkabilecek olan olumlu toplumsal etkilere şu şekilde örnekler verilebilir (Kozak, Akoğlan Kozak, ve Kozak, 2014: 89-91):

- Hoşgörü ortamını geliştirir
- Kırsal bölgelerin kentleşmesi hızlanır
- Kadın hakları konusunda ilerleme olur
- Boş zaman kullanma alışkanlığı gelişir
- Temizlik bilincinin gelişmesi sağlanır

- Yeni toplumsal kurumların oluşmasına sebep olur
- Yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olur
- Yerel halkın tarih ve kültür değerlerine/varlıklarına sahip çıkma bilinci gelişir
- Yabancı dil öğrenmeye yönlendirir

Turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine şu şekilde örnekler verilebilir (Yıldırım ve Öztürk Deniz, 2018: 87):

- Yerel kültürün ticarileştirilmesi değersiz hale getirilmesi
- Turist tüketimlerinden dolayı geleneksel folklorik değerlerin ve uygulamaların yok olması
- Modern ve geleneksel yaşam stilleri arasında oluşan farklardan dolayı gerilimlerin artması
- Yerel dil ve ahlaki değerlerin ön planda olduğu tüm kültürel değerlerin etkisinin azalması ve ritüellerin yozlaşması
- Yerel tüketimlerde yeni davranış ve düzenlerin ortaya çıkması
- Alkol, uyuşturucu, fuhuş, hırsızlık ve kumar gibi toplumun yapısına uygun olmayan durumlara ortam hazırlama riski
- Dönemsel olarak nüfus artışının etkisi ile şehirde oluşan trafik, gürültü, katı atık, hava, su ve toprak kirliliğinden oluşan rahatsızlık, alt yapı yetersizliği ve bunların sonucunda oluşan tepkiye neden olması
- Çeşitli iş imkanlarının ortaya çıkmasıyla, turizme bağlı bir yaşam oluşması ve el sanatlarının unutulmaya mahkûm olması
- Yerelde turizm değerlerinin korunamaması ve bu değerlerde bozulmaların yaşanması.

1.6.4 Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkisi

Turizm dünya nüfusu üzerinde farklı bir etkiye sahiptir. İnsanların sosyal kültürel faaliyetlerini, değerlerini, ilgi alanlarını ve sosyal davranışlarını etkiler (Slavov, 2015, s. 58).

Başlangıçta ekonomik sebepler ve ekonomik ortamlarda gelişen ilişkilerin zamanla turist ve yerel halk arasında sosyal ilişkiler de oluşturduğu ve bireylerin tutum ve davranışlarında değişimler olduğu gözlemlenmiştir. Her ne kadar ekonomik durumlar baskın görünse de sosyal bir etkileşimin olmadığı bir alanda turizm aktivitelerinin devamlı yani sürdürülebilirliğinden bahsetmek kolay olmamaktadır (Demir, 2017: 55).

Bir yandan turist; gezici, rahat, bağımsız harcayan, boş zamanların tadını çıkaran ve farklı bir yerde olmanın deneyimini özümseyendir. Buna karşılık yerel halk nispeten durağan olmakla beraber eğer turizm endüstrisine hizmet ediyorsa ziyaretçilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için zamanının büyük bir kısmını harcamaktadır. Turistler ile yerel halk arasındaki ilişki, etkileşim halindeki grupların veya bireylerin özellikleri ve temasın gerçekleştiği koşullar ile belirlenir. Bu şartlar altında ilişkiye bakılacak olursa dört ana özellik ile karakterize edilebilir:

- İlişkinin geçici niteliği
- Sürekli olmayan mekânsal kısıtlamalar
- Kendiliğindenlik eksikliği
- Eşitsiz ve dengesiz deneyimler

İlk olarak, ilişki geçicidir. Bir turistin bir varış yerinde kalması genellikle kısadır. Eğer bir tatil birden fazla varış yeri içeriyorsa, bir veya iki hafta arasında değişmektedir.

İkincisi, turistler ile yerel halk ilişkisi temasın süresini ve yoğunluğunu etkileyen zamansal ve mekânsal kısıtlamalar ile karakterizedir.

Üçüncüsü, turist ve yerel halk ilişkileri doğallıktan (kendiliğindenlikten) yoksundur. Turizm bazı gayri resmi ve geleneksel insan ilişkilerini ekonomik faaliyet alanına sokmakta ve kendiliğinden misafirperverlik eylemlerini ticari işlemlere dönüştürmektedir.

Son olarak turist ve yerel halk ilişkilerinin eşitsiz ve dengesiz olma eğilimi bulunmaktadır. Genellikle maddi eşitsizlik olarak turist harcamalarında ve tutumlarında görülmektedir. Yerel halk çoğu zaman bu durumu yetersiz hisseder ve bunu telafi etmek için turistlerin görünür zenginliklerinden istifade etmek ister. Ayrıca memnuniyet düzeylerinde ve ilişkiden kaynaklanan yenilik duygusundaki eşitsizlikler de

bulunmaktadır. Örnek olarak turist için tatil yeni bir deneyimken yerel halk için bunun sonuçları rutindir (Wall ve Mathieson, 2006: 223-225).

Kepe'ye (2004) göre yerel toplulukların turizm gelişiminden olumlu bir şekilde yararlanabilmelerini sağlamak için toplumlarına yardım etme yeteneklerine sahip olmaları gerekir. Daha önceki araştırmalarda önerildiği gibi toplumlar insanları turizm gelişimi ve etkileri konusunda eğitmek için tüm paydaşlarla yakın çalışmak zorundadır. Turizmin gelişme düzeyini değerlendirmek için bir topluluk, ortak kaygıları, ilgi alanlarını ve hedeflerini paylaşan veya paylaşma potansiyeline sahip herhangi bir mevcut veya potansiyel kişi grup ve kuruluş ağı olabilir (Ramchurjee ve Ramchurjee, 2018: 18).

Turizm endüstrisi hem yerel halka hem de turistlere ekonomik faydalar sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir bölgenin kendisini bir turizm merkezi olarak tanıtmaya için temel motivasyonlardan biri beklenen ekonomik gelişmelerdir. Diğer etkilerde olduğu gibi bu büyük ekonomik gelişme hem olumlu hem de olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Burada turizmin sosyo-kültürel etkilerinde anlatılmak istenen; halkın turistlerle doğrudan ve dolaylı ilişkisi, turizm endüstrisi ve yerel halk üzerindeki etkileridir.

Turizm değer sistemlerinde ve davranışlarda değişiklikler meydana geldiğinde olumsuz etkiler ortaya çıkar ve böylece yerel kimliği tehdit etmeye başlar. Dolayısıyla toplum yapısında, aile ilişkilerinde, geleneksel yaşam tarzlarında, törenlerde ve ahlakta sıkça değişiklikler meydana gelir. Aynı zamanda barışı destekleyici bir güç olarak hizmet edebilen turizm, kültürel geleneklerde gurur duyulan ve yerel işler oluşturarak kentsel yer değişikliğinden kaçınmasına yardımcı olabileceğinden olumlu etkiler de oluşturabilir (Nayomi ve Gnanpala, 2015: 60).

1.6.5 Yerel Halkın Turizme Desteğinin Önemi

Yerel halkın turizme karşı sahip olduğu olumsuz bir algı, turistlere karşı istenmeyen davranışlar sergilemelerine neden olacaktır. Sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik problemlerin altında yatan nedenin turizm olduğunu düşünen yerel halk bu durumun bir sonucu olarak turistlere karşı dostane olmayan tavırlar takınacaklardır. Bir bölgede veya ülkede turizmin devamlılığının sağlanması ancak o bölgenin yerel halkının desteği ile mümkün olacaktır (Türker Özaltın ve Türker, 2014: 83).

Yerel halkın turizme karşı göstermiş olduğu tavrı o yöreye gelecek olan turistlerin bir daha bu yöreye gelip gelmeleri, başkalarına tavsiye edip etmemeleri açısından büyük öneme sahiptir. Bunun yanında yerel halkın turizmle ilgili sahip olduğu olumlu tavrı ve davranışları turizmin sürekliliği bakımından bir gerekliliktir (Güneş ve Alagöz, 2018: 415). Bu bilgilerden hareketle; bir bölgede turizmin gelişmesi çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Bu değişikliklerden etkilenen yerel halk, olumlu bir algıyla bakarken bunun yanında olumsuz bir bakış açısı da gerçekleştirebilir. Bunun sonucunda turistlerin rahatsız olacağı bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamakta ve turizmin gelişmesini de olumsuz yönde etkimektedir (Hançer ve Mancı, 2017: 83).

Yerel halkın turizme ve turiste bakış açısı, o bölgedeki turizmin gelişim sürecini doğrudan etkilemektedir. Yerel halkın turizme ve turiste karşı pozitif bir yaklaşımının olmadığı durumlarda; turizm faaliyetleri yeterince destek görmeyecek ve burada turizmin gelişiminden, devamlılığından (sürdürülebilirliği) bahsetmek mümkün olmayacaktır (Dilek , Çoban ve Harman, 2017: 62).

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRI İLİNDE TURİZMİ ETKİLEYEN BAZI FAKTÖRLER ile İLİN BAŞLICA TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİ

2.1 AĞRI İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde Ağrı ilinin; tarihçesi, coğrafi konumu ve bölge içinde yeri, iklimi ve bitki örtüsü, nüfus yapısı, sosyal yapısı, ekonomik yapısı, ulaşımı ve turizmi hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.1 Ağrı'nın Tarihçesi

Son zamanlarda yapılan yüzey çalışmaları neticesinde yörenin M.Ö. 4000 yılından itibaren yerleşim alanı olarak kullanıldığı ve kültürel veriler bakımından aktif bir durumda olduğu gözlemlenmiştir. Ağrı çevresinde Erken Demir Çağı'na ait olan çoğu nekropolde ortaya çıkan bulgulardan da anlaşılabilceği üzere Erken Demir Çağı tarihinin kronolojisi hakkında bilgi vermede önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Çetin, 2009: 13).

Ağrı, Orta Asya'dan gelen kavimlerin Anadolu'ya giriş yaptıkları sıralarda bir geçiş bölgesi olmuş ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Fakat bu uygarlıklar için Ağrı; Anadolu'ya bir giriş kapısı olarak görüldüğünden, köklü bir medeniyet oluşturmamışlardır (Aydın, 2009: 228).

İlk olarak; Anadolu'da hüküm süren Hititler'in zayıflamasıyla, bölgeye ilk yerleşenler Hurriler (M.Ö.1200- M.Ö. 1300) olmuşlardır. Hurri krallığının merkezi Urfa olduğundan Ağrı bölgesini ellerinde tutamamışlardır. Bu bölgeyi en uzun süre etkisi altında tutan Urartular olmuştur. Urartular, Van Gölü'nün kuzeyi ve kuzeydoğusunda bulunan bölgelere birçok sefer düzenlemiştir. Bu seferler Kral İspuini döneminde (M.Ö.825- M.Ö. 810) başlamış olup, Kral Menua döneminde (M.Ö.810- M.Ö. 726) ise hız kazanmıştır. Kuzey ve kuzeydoğuya yapılan kaleler, bu bölgelere yapılacak olan seferlerin önceden planlandığını göstermektedir. Ağrı Dağı eteklerinde Karakoyunlu ve Taşburun köyleri arasında bulunan bir Urartu yazıtından hareketle, Kral Menua'nın bu bölgede hüküm sahibi olduğu görülmektedir (Ağrı Valiliği, 2019).

Urartulardan sonra M.Ö. 712 yılında bu bölgeden Kızılırmak boylarına kadar uzanan Kimmerler'in geçici olarak himayesinde bulunan Ağrı, Asurlular'ın yıkılmasıyla

yayıma politikası sergileyen Medler'in de egemenliğinde (M.Ö.708-M.Ö.555) kalmıştır. Medler'in yıkılmasından, Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius' (M.Ö.331) yenip Anadolu'yu ele geçirene kadar olan yaklaşık 200 yıl Persler'in himayesinde kalmıştır. Büyük İskender'in ölümünden sonra Ermeniler bölgeyi ele geçirmişlerdir (Aslan, 2014: 286).

Doğu Anadolu civarına ilk gelip yerleşen Türk topluluğu Sakalar'dır (M.Ö.608). Murat Nehri ve Doğubayazıt çevresinde yaşamışlardır. Sonraları Arsaklılar ve Artaksıyalı Krallığı bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. Sonra Hz. Osman ve İslam Ordularınca fethi gerçekleştirilen bölge 872 yılına kadar Abbasiler egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra Bizanslılar'ın kontrolüne geçmiştir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015:10).

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra bölgeye gelen Türk Boylarına ev sahipliği yapan Ağrı, bir asra yakın süre Sökmenli Devleti'nin sınırlarında kalmıştır. Ayrıca 1027-1225 yıllarında Ani Atabekleri, 1239'da Cengizliler, 1256-1358 yıllarında Celayir ve Moğol İlhanlı'lar Ağrı'da hüküm sürmüşlerdir. İlhanlıların bazı kurultaylarını Ağrı Dağı'nda yaptıkları bilinmekte olup ve himayelerinde olan İran ve Anadolu'yu buradan yönetmişlerdir. İlerleyen yıllarda Timur bölgeyi ele geçirmiş ve sonraları Karakoyunlu Devleti'nin himayesine (1405-1468) geçmiştir. Karakoyunlu'lar yıkılınca Akkoyunlu himayesine giren Ağrı'nın, Osmanlı toprağı olması, Yavuz Sultan Selim döneminde, Çaldıran Savaşı ile gerçekleşmiştir (Aslan, 2014: 286).

Osmanlı himayesine giren Ağrı'nın o dönemdeki ismi Şorbulak olarak anılmaktaydı. Sonralardan Ermeniler tarafından Karakilise, Kazım Karabekir Paşa tarafından Karaköse olarak değiştirilmiştir. Tevrat'ta geçen "Ararat Dağı" ve "Ülkesi" kavramlarından dolayı, batılılar tarafından il ve çevresine Ararat da demektedir. Ağrı, 1834 yılında bucak, 1869 yılında ilçe olmuş ve daha sonra 1927 yılında il unvanına kavuşmuştur (Çelikel, Yüksekaya, ve Solmaz, 2014: 348). Selçuklu boylarının Ağrı Dağı'nın ismini; Eğridağ, Ağrıdağ olarak belirtmeleriyle dağın ismi Ağrı Dağı olarak literatüre geçmiş olup, Karaköse olan şehir, yeni ismini ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'ndan almış ve şehrin ismi 1938'de 'Ağrı' olarak değiştirilmiştir (Güngördü, 2007:189-190).

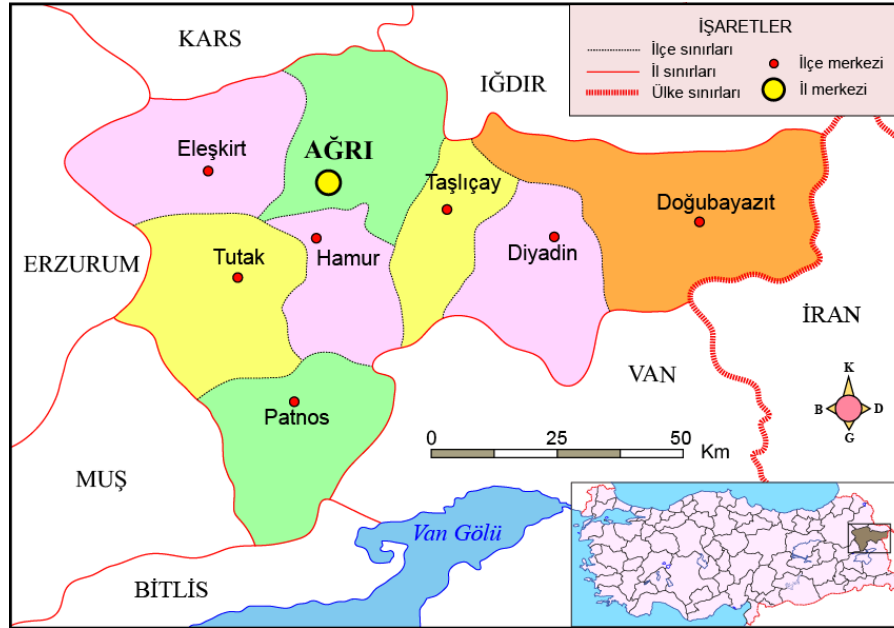
Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ağrı'da, günümüze ulaşan kıymetli eserler ve kalıntılar bulunmaktadır. Bunlar ildeki turizm aktiviteleri açısından önemli turistik çekicilikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2 Coğrafi Konumu ve Bölge İçindeki Yeri

Ağrı ili; Türkiye'nin doğusunda, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Murat-Van Bölümünde, 38° 59' - 40° 02' kuzey enlemleri ile 42° 15' - 44° 36' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 11.099 km² (Tablo 2.1) olup bu ölçü ile ülke topraklarının yaklaşık %1.4'üne sahiptir. Türkiye'nin toprak bakımından en büyük 26. ili olma özelliğine sahiptir (Kaya, 2018: 1).

Anadolu'nun İran ile bağlantısında köprü konumunda olmasından dolayı büyük öneme sahip olan Ağrı ilinin batısında Muş ve Erzurum, doğusunda İran, güneyinde Van ve Bitlis, kuzeyinde Kars, kuzeydoğusunda Iğdır ili bulunmaktadır (Şekil 2.1).

Ağrı; Merkez İlçesi dahil Diyadin, Doğubayazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçay ve Tutak ilçeleri ile birlikte toplam 8 ilçeden oluşmaktadır. Ortalama yükseltisi 1.000-1.500 m civarındadır. İlçe merkezleri de bu yükseltilerdeki (1.000-1.500m) araziler üzerine kurulmuştur (Çetin, 2009: 11).

Şekil 2.1. Ağrı İli Lokasyon Haritası

Kaynak: Saygılı, 2015. (http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_agri_ili_haritasi.png)

2.2 AĞRI İLİNİN TURİSTİK KAYNAKLARI

Turizmin kaynağını oluşturan doğal değerlerin dışında, geçmişten günümüze değin insanların meydana getirmiş oldukları çeşitli medeniyet ve sanat harikalarının yeryüzünde oluşumunu ve yayılışını sağlayan faktörler turizm, coğrafya ve kültürü bir araya getirmektedir (Emekli, 2006: 53). Ülkemiz hem doğal hem de kültürel turistik değerler bakımından zengin bir potansiyele sahiptir (Doğanay, 2011: 225).

Birçok medeniyetin izlerini taşıyan Ağrı, tarihi ve kültürel değerlerin dışında bozulmamış doğası, yaylaları ve yüksek dağları ile ülkemiz turizmde iyi bir potansiyele sahiptir. Ayrıca farklı zamanlarda birçok savaşa sahne olmasından hareketle tarihi eserler ve turistik değerler bakımından ülkemizin en önemli turistik yörelerinden biri olmuştur (Koşan ve Güneş, 2008: 449).

Birçok zenginliğe sahip olan Ağrı ilinin turistik kaynaklarını; doğal ve beşerî turistik kaynaklar olmak üzere aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1 Ağrı İlinin Doğal Turistik Kaynakları

Dünyada ilgi çekici ve ender görülen yer şekli, şelale, bitki vb. doğadan sağlanan şartların sunmuş olduğu doğal görünümün öncelikle çekici unsurları, coğrafi (doğa) turizminin başlıca kaynaklarıdır. Bu kaynaklar turizmde; bir yeri öteki yerden ayıran nitelik olarak başlıca çekim gücünü oluşturmaktadırlar. Bunlar içinde milyonlarca yılda oluşmuş, insan gücüyle yapımı imkânsız olan yer şekilleri, jeolojik zamanların belgeleri niteliğinde araştırmacıları çektiği kadar, kent yaşamından doğaya yönelen insanları da önemli ölçüde çekmektedir (Doğaner, 1995: 26). Ağrı ili ve çevresi coğrafi turistik kaynakları bakımından önemli bir yer tutar. Bu kaynaklara verilecek örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Ağrı Dağı: 5137 m rakımıyla Türkiye'nin en yüksek dağı olan Büyük Ağrı Dağı aynı zamanda Türkiye'nin en büyük buzulu ve takke buzul tipinin tek örneği olma özelliğine de sahiptir. 39° 42' kuzey enlemi ve 44° 17' doğu boylamının kesişme noktasında yer almaktadır. Büyük Ağrı Dağı'nın %65'lik kısmı Iğdır ve geriye kalan %35'lik kısmı ise Ağrı ili sınırları içerisindedir. Ağrı Dağı iki zirveden oluşmaktadır. Bu zirveler Atatürk Zirvesi ve İnönü Zirvesi (Küçük Ağrı Dağı zirvesi) olarak adlandırılmaktadır (Yalçın, 2017: 67).

Yurdun doğa harikası olarak gösterilen Ağrı Dağları; Serdarbulak geçidi ile birbirinden ayrılan Büyük Ağrı Dağı (5137 m) ve Küçük Ağrı Dağı (3896 m) olmak üzere iki dev volkan konisinden oluşmaktadır. Genç volkanizmanın eseri olan bu zenginlikler, strato-volkan tipinde olup, andezit ve bazalt lavlarla, breş tüfler yığını olarak tanımlanabilmektedir (Doğanay, 2003: 171). Ağrı Dağı, 35 km'den fazla taban çapı, 135 km çevre uzunluğuna sahip olup, 1200 km²'lik bir alanda bulunmaktadır (Belli, 2007: 4).

Ağrı Dağı, mutlak irtifai ile Avrupa kıtasının tüm dağlarından yüksektir. 4363 m'ye ulaşan nispi yüksekliğiyle yeryüzündeki diğer bölgelerdeki büyük dağların çoğundan yüksektir. Ağrı Dağı, Himalaya ve Güney Amerika kıtasındaki And dağlarından farklı olarak etrafına hâkim, özellikle kuzeyden bakıldığında yekpare bir kütle görünümüyle, dünyanın en güzel manzaralarından birini sunmaktadır (Palabıyık, 2007: 165).

Birçok alanda önemli özelliklere sahip ve birçok efsaneye konu olan Ağrı Dağı, tarihte çokça medeniyetin dikkatini çekmiştir. İranlıların "Kuh-u Nuh", Arapların "Cebel-ül Haris" Ermenilerin ise "Massis" ismini vermiş oldukları Ağrı Dağı'nın daha çok batı dillerinde ismi Ararat olarak geçmektedir. Yöre dillerinde de farklı isimlerle anılmaktadır. Manası, "Ağlayan Ateş" olan "Gli Dağ" ve "Ateş Dağı" anlamında "Agri Dağ" olarak da bilinmektedir. Bu adlandırmalar, Ağrı Dağı üzerine yazılmış olan destan ve efsanelerdeki yorumlamalarla örtüşmektedir (Yiğit, 2007: 323).

Erişim bakımından sert şartları ve zorlukları bulunan, Marco Polo'nun; sürekli karlı olduğunu ve hiçbir insanın asla çıkamayacağı diye adlandırdığı (Noh's Ark Ministries International (NAMI), 2007: 35) Ağrı Dağı, dünyada tanınmış bir dağ olma özelliğine sahiptir. Bu tanınırlığının birçok nedeni bulunmakta olup, bunlardan birisi de Hz. Nuh Peygamberin gemisinin burada olduğuna dair inanışlarıdır. Kutsal (Tevrat, Kur'an) kitaplarda bahsi geçen Nuh Tufanı olayının Ağrı Dağı civarında olduğuna dair işaretler bulunmaktadır. Tufanın meydana geldiği tarih ile ilgili birçok görüş mevcuttur. Kimi araştırmacılara göre M.Ö. 5000-M.Ö. 4000 yılları, kimi araştırmacılara göre ise M.Ö. 2700 yıllarında meydana geldiği düşünülmektedir (Dartma, 2009:151).

Kutsal kitaplardan farklı olarak geminin Ağrı Dağı üzerine oturmuş olabileceğine ilişkin ilk bilgileri 1684 tarihinde Hollandalı gezgin Jan Struys, yayınlamış olduğu kitapta vermektedir. Ağrı Dağı'na çıkan ilk kişi olarak tanınan yine bu gezgin olduğu görüşü bulunmaktadır. Bunun yanında Ağrı Dağı'na çıkan ilk insanın Alman doğa bilimcisi olan

Prof. Friedrich Parrot, olduğunu söyleyen araştırmacılar daha fazladır. Parrot, dönemin padişahı II. Mahmut ile görüşüp geminin Ağrı Dağı'nda olduğunu iddia eder. Gerekli izinleri aldıktan sonra arkadaşları ile 19 Ağustos 1829'da dağa tırmanır. Dönüşünde gemiyi bulamadığını ama izlere rastladığından bahseder (Yiğit, 2007: 323).

Ağrı Dağı birçok medeniyete ev sahipliği yaptığından kutsal bir dağ unvanına sahiptir. Yalnızca Anadolu'da değil, Türkiye çevresindeki ülkelerde; Rusya, Ermenistan, Gürcistan, İran, Nahcivan ve Azerbaycan'da da kutsal bir dağ olarak bilinmektedir. Bu kadar geniş bir coğrafyada yaşayan milyonlarca kişinin söylencelerine, sosyal yaşamına konu olmuş; böylesine etkileyici ve görkemli bir kutsal dağın, dünyada benzerine rastlamanın imkânsız olduğu düşünölmektedir (Belli, 2007: 4-5).

2002 yılı, uluslararası boyutta "Dağlar Yılı" olarak kutlanmıştır. Ülkemiz de bu kutlamalar kapsamında Ağrı Dağı'nı milli park statüsüne kazandırmak için aynı yılın Aralık ayında çalışmalara başlamıştır. 2003 yılında, 2873 sayılı *Milli Parklar Kanununa* binaen yetkili bakanlıkların görüşüne sunulan teklif kabul edilmiş olup, 17 Kasım 2004 tarihli ve 25643 sayılı *Resmî Gazetede* yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Kaya, 2016:218).

Birçok açıdan popüler olan Ağrı Dağı; inanç, kış, doğa, dağcılık, kırsal vb. çeşitli turizm aktiviteleri açısından önemli bir çekim merkezi özelliğine sahiptir.

Fotoğraf 2.1 Ağrı Dağı

Balık Gölü: Ağrı-Doğubayazıt karayolunun kuzeyinde, andezit-bazalt lavları platosu üstünde oluşmuş olan bir lav-set gölü özelliğindedir. Türkiye'nin en yüksek göllerinden biri olan Balık Gölü'nün rakımı yaklaşık olarak 2250 m civarındadır. Suları tatlı olan gölün alanı 34 km² ve en derin yeri 70 m civarındadır. Rakımı ve konumu gereği sebebiyle kış aylarında suları donmaktadır. Çevresindeki dağlardan akan dereler ve kaynaklarla beslenen gölün, gideğini Balık Çayı'dır. Bu gideğen gölün güneydoğusunda bulunan Saz ve Gölyüzü Gölleri gibi iki bataklık alan gölünden de beslenerek, Sarısu adıyla Gürbulak'ın kuzeydoğusundan ülke sınırları dışına çıkarak Zengimar Suyu ismiyle İran sınırlarında bir süre aktıktan sonra Aras nehrine karışır (Doğanay ve Zaman, 2016: 393).

Yüksek dağ çayırlarıyla çevrili tipik bir alpin gölü olan Balık Gölü, kuzey ve güneyindeki su giriş ve çıkışlarındaki alanlarda daha gür bir bitki topluluğu olmakla beraber, kıyılarda cılız ve parçalı saz şeritleriyle doludur. Alanda üç bitki türü için ÖDA (önemli doğa alanları) şartını taşımaktadır. Dünya üzerinde nesli tehlikede olan *Tripleurospermum corymbosum* dünyada sadece Balık Gölü ÖDA'sında yaşamaktadır. Ayrıca; *Sempervivum hobiferum ssp. aghricum* ve *Astaglaus robertianus* bitkileri için önem arz eden Balık Gölünün etrafındaki tepeler ciddiyetini korumaktadır (İsfendiyaroğlu, 2019). Bu alan aynı zamanda ülkemizin önemli kuş alanlarından biridir. Gölde bulunan 0,15 hektar alan sahip bir ada bulunmaktadır. Bu adada kuluçkaya yatmakta olan Kadife Ördek popülasyonundan ötürü önemli bir kuş alanı statüsüne sahiptir. Bölgedeki asıl ün kırmızı benekli alabalıktır. Göl civarında yaşayan başlıca hayvan türlerine; kurt, tilki, yabani tavşan, keklik, şahin, kartal, yaban ördeği, çulluk, bıldırcın ve martı örnek verilebilir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Son zamanlarda göl çevresinde yapılan arkeolojik araştırmalar ilginç sonuçlar doğurmuştur. M.Ö. 2000'li yıllara ait kale kalıntıları ve mezarlar bulunmuştur. Bunun yanında gölün güneydoğusunda, Balık Gölü Deresinin aktığı kısımlarda yapılan incelemeler sonucunda Urartulara ait yapı, sulama kalıntıları ve destek duvarlarıyla karşılaşmıştır. Bu kalıntılar, Urartuların günümüzden yıllar öncesinde sulama amacı ile kullandığının kanıtı niteliğindedir (Öztürk, 2014: 12-13).

Turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olan Balık Gölü; sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliğı, kampçılık gibi birçok çeşitli turizm faaliyetleri açısından önemli bir destinasyondur.

Fotoğraf 2.2 Balık Gölü

Meteor Çukuru: 60 m derinliğinde, 35 m çapındaki bu çukuru birçok farklı iddiaya karşın, 1892 yılında düşen bir göktaşının oluşturduğuna inanılmaktadır. Çünkü silindirik şeklinde oluşan bu doğal çukur, tersiyer kalkerlerini kaplayan kalın ve çatlak bazaltlar içinde, gece vakitlerinde birdenbire açılmış olup sabahleyin Gülveren Köyünün kaynak sularında bulanıklık meydana gelmiştir. Çukurun açılması sırasında oluşan sarsıntı geniş bir alanda hissedilmiştir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019).

Çukur oldukça dikkat çekici bir yapıya sahip olduğundan turizm açısından da oldukça önem arz etmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalara bağlı olarak bu çukurun meteor olmadığı yönünde iddialar bulunmaktadır. Oluşum şekline göre daha çok obruk görünümüne olduğu dile getirilmiş ve dünyadaki örneklerle kıyaslandığında bu çukurun içi doksan dereceye varan bir diklik bulunmakta olduğundan ve de göktaşı düşmesi sonucu çukurun olduğu bölgelerde deformasyonların oluşması gerekeceğinden dolayı böyle bir durumun söz konusu olmadığı ifade edilmiştir (Hürriyet, 2009). Fakat Kaya ve Arınç (2004), bu durum ile ilgili olarak; buradaki çukurun oluşmasının bütünüyle

obruk olduğunu söylemenin mümkün olmayacağını, çukurun oluştuğu zamandaki yöre halkının görüşleri ve birtakım olayların sonucunun obruk oluşumu ile örtüşmediği görüşünde olduklarını ve bu konunun aydınlatılması için çukur tabanından numuneler alınıp incelenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Eğer burası bir meteor çukuru ise büyüklük ve derinlik bakımından dünyanın en büyük meteor çukurundan (Alaska'da bulunan meteor çukuru) sonra ikinci büyük meteor çukuru olduğunu dile getirmişlerdir (Kaya ve Arınç: 13-14).

Fotoğraf 2.3 Meteor Çukuru

Kaynak: <https://www.cadde04.com/dev-meteor-cukuru-yaz-kis-turistleri-cezbediyor>

Diyadin Kaplıcaları: Diyadin, doğal çevre elemanları, kaplıcaları ve güzellikleri ile çekici bir yerleşim alanıdır (Kaya, 2008: 133). Tektonik kökenli bir çöküntü bölge olan Diyadin ovasını ve çevresini yüksek dağlık bir yapı oluşturmaktadır. Murat nehrinin oluşturduğu vadiler ve lav platolarındaki düzlük alanlar, bu bölgenin morfolojisini belirlemektedir. Diyadin Ovası sahip olduğu tektonik özelliklerinden ötürü, sıcak su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Diyadin ilçe merkezine 7 km uzaklıkta yer alan; Davut, Yılanlı, Tazekent ve Köprü Kaplıcaları, bölgedeki fay hatları boyunca yüzeye çıkan termal sulardan meydana gelmiştir. (Akbulut, 2013: 267). Sıcaklık değeri 72 ile 78 °C arasında değişkenlik gösteren kaplıca sularında; klorür, sülfat, bikarbonat,

karbondioksit gazı ve kalsiyum içermesi ve mineralizasyonun toplamda 1 gr/lt olmasından dolayı şifa özelliği bulunmaktadır. Siyatik ve metabolizma bozukluğu, kemik ve kireçlenme rahatsızlıkları, cilt hastalıkları, nevrit nöroloji, kadın hastalıkları özellikle romatizma gibi hastalıkların tedavisinde yararlanılmaktadır. Kaplıcaya gelen ziyaretçilerin çoğu, yakın çevrede ikamet edenlerden oluşmuştur. Iğdır, Ağrı, Doğubayazıt ve çevre alanlardan da birçok ziyaretçi kaplıcaları kullanmaktadır. Özellikle yaz sezonu ayları olan haziran-eylül döneminde ziyaret edilmektedir. Yakın yerlerden bilhassa tedavi için gelenler genellikle günübürlük, ilçe dışından gelenlerin ise bir bölümü bir hafta süre için burada kalmaktadır (Kaya, 2008: 133).

Önemli bir potansiyele sahip olan bu zenginliklerden yeterli düzeyde istifade edilememektedir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesine bakıldığında Erzurum, Ağrı, Elâzığ, Van, Bingöl ve Bitlis şehirleri termal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Kaplıcaların fiziksel donanımı, ulaşım ve alt yapı yetersizliği, gerekli teknik donanım ve hemşire, fizyoterapist, hekim ve masör gibi uzman personel eksikliği, terör olayları gibi nedenler kaplıca turizminin gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. Bundan hareketle, kaplıcalar dış turizme açılmamış ve bununla beraber iç turizmde yerli turistlerin ihtiyaç ve beklentileri karşılayamamıştır (Akbulut, 2010: 46). Diyardin Kaplıcaları da bu sorunlarla iç içedir.

Diyardin'deki bu suların tedavi amaçlı kullanımının dışında birçok alanda yine faydaları olduğu görülmektedir. Bunlara örnek olarak; jeotermal enerjinin kullanımıyla kentlerin ısınabileceği konusunda tipik bir örnek olan Diyardin bu çalışmaya 1998 yılında başlamış ve önemli bir kısmının tamamlanması sonucunda 1999 yılında hizmete açılmıştır (Taşdemir, 2011: 622-623). Konut ısıtması faaliyeti olarak ilkin 150 adet konutla faaliyete başlanmış ve 2015 yılına gelindiğinde 600 konutluk bir düzeye ulaşılmıştır. Günümüzde ise sistemin eskimesi sonucu oluşan bazı aksaklıklar ve bakım sıkıntısı nedeniyle 500 konuta hizmet vermektedir. Farklı bir kullanım alanı örneği de jeotermalin seracılık faaliyetlerinde kullanılmasıdır. Bölgenin zorlu kış şartlarının oluşu, yaş meyve ve sebzelerin ulaşımının güçlüğünden dolayı bölge ekonomisine fayda sağlayacağı gerekçesiyle 8 adet sera kurulmuş ve bu seralarda çeşitli meyve ve sebzeler olmak üzere 1 yılda 160 ton ürün elde edilebilmiştir. Olumlu sayılabilecek bu gelişmeye rağmen merkezi ısıtma sorunu ve birçok projenin hayata geçirilmemesi sebebiyle bu seralar işlevini yitirmişlerdir (Şentürk ve Şahin, 2019: 70-71). Sosyal, ekonomik ve

coğrafi niteliği göz önüne alındığında, Diyadin'in; zengin bir jeotermal enerji potansiyeline sahip olduğu görülmekte ve bunun mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir (Zaman, Polat, ve Özdemir, 2000: 377).

Fotoğraf 2.4 Diyadin Kaplıcaları

Kaynak: http://www.tutap.com.tr/upload/tanitim_galeri/13420058134fd6.jpg

Buz Mağarası: Küçük Ağrı Dağı'nın güney yamaçlarında, Hallaç köyünün yaklaşık 3 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Doğal bir anıt mağarası olan Buz Mağarası, Meteor çukuru ile aynı lav sistemi hattında bulunmaktadır. 100 metre uzunluğu, 50 m genişliği ve 8 m derinliğiyle uzun eksenli ve elips şeklinde olan mağaranın ağzı, esas çukura nispeten biraz yukarıda kalmaktadır. İçeride kayalar ve kayaların üzerinde temiz suların donması ile oluşan buz tabakalarını ve bazalt lavları görmek mümkün olabilmektedir. Mağaranın en önemli özelliği yaz aylarında soğuk, kışın ise sıcak olmasıdır. (Kültür Portalı, 2019).

Mağaranın tünel ile bir bağlantısı bulunmaktadır. Bu tünel ile mağaranın bağlandığı noktadaki iri kayalıklar, oluşan kuvvetli hava akımının engelleyememiştir. Mağara dışında yüksek ve bunaltıcı bir sıcaklık mevcutken, birkaç metre içeride buzların olmasına uygun sıcaklık, bu hava akımları ile oluşmaktadır (Arpat ve Güner, 1976: 95).

Arpat ve Güner (1976)'in de belirttiği üzere yöre halkının yaz aylarında soğuk su ihtiyacını karşılamaktan başka bir işlevi olmayan bu doğal anıtın (mağaranın) çevresinde yaşayanlardan bile sayılı kişiler tarafından bilinmektedir. Günümüzde bu anlayışın çok değişmediği görölmektedir.

Fotoğraf 2.5 Buz Mağarası

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/buz-magarasi>

Murat Kanyonu: Yamaçlarda farklı aşınmalar sonucunda basamaklı bir şekilde oluşan, muhteşem bir doğa harikası olan Murat Kanyonu, Murat Nehrinin kaynağından başlayıp Taşlıçay ilçesine kadar devam eder. Yer yer yüksekliği 50-60 m'ye kadar varan dik ve derin yamaçlara sahip olan kanyon, Murat Nehrini iki yönden kuşatmaktadır. Diyadin kaplıcaları güzergahında bulunması, kaplıcaya gidecek olan ziyaretçilerin uygun ulaşım imkanlarının olması neticesiyle ilgi çekebilecek niteliktedir. Kış ayları haricinde (mayıs-ekim ayları) yılın çoğu zamanı burası, turizm ve rekreasyonel aktiviteler için elverişlidir (Kocaman ve Kaya, 2014:106).

Fotoğraf 2.6 Murat Kanyonu

Kaynak: <http://www.ajans04.net/fotograflar-album-ahmed-i-hani-turbesi-29-9.html>

Diyadin Traverten Köprüleri: Diyadin kaplıcalarının bulunduğu bölgede Murat Vadisi üzerinde iki tane traverten köprüsü bulunmaktadır. Bu köprüler, Köprü Çermik kaynakları kuzeybatısındadır. En kuzeyde bulunan köprü, Kudret Köprüsü olarak adlandırılmaktadır. Kudret köprüsü, Murat Nehrinin batısında bulunan Anakilit, Taşbasamak gibi köyleri Diyadin'e bağlamaktadır. Köprü, 15 m genişliğinde, 20 m uzunluğunda olup tıpkı karayolu köprüsü gibi kullanılmaktadır. Bu köprü'nün 100 m güneyinde, 7 m genişliğinde ve 30 m uzunluğunda akarsu vadisi yamacındaki sırtların birleşmesiyle oluşan başka bir köprü daha bulunmaktadır (Polat, 2011: 396).

Fotoğraf 2.7 Diyadin Kudret Köprüsü

Kaynak: <https://www.agrisoz.com/d/other/diyadin1-002.jpg>

Miraş Şelalesi: Ağrı ilinin ilçelerinden olan Taşlıçay sınırlarında yer alan Miraş Şelalesi tanınırlık olarak pek bilinmemektedir. 2019 yılı temmuz ayı başlarında internet ve televizyon haberleri ile gündeme gelen Miraş Şelalesi, çevresinde bulunan yerleşim yerlerinde (köy, mezra vb.) yaşayan halkın dışında pek bilinmemektedir. Literatürde de bu bölge ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanılmamıştır. Ağrı il merkezine yaklaşık olarak 45 km, Taşlıçay ilçe merkezine ise yaklaşık olarak 25 km mesafede bulunan Kağnılı Köyü sınırlarında bulunan şelalenin, turizme kazandırılacak bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca burada bir yayla ve mağara da bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.8 Miraş Şelalesi

Kaynak: <https://www.agridahaber.com/taslicay/agri-taslicayin-sakli-cenneti-mirase-yaylasi-ve-selalesi-h105843.html>

2.2.2 Ağrı İlinin Beşerî Turistik Kaynakları

Beşerî turistik kaynakları, coğrafi kaynakların aksine insan faktörü ile ortaya çıkan turistik değerlerdir. Prehistorik yerleşme alanları, tarihi eserler, tarihi yerleşme yerleri, folklor (halk bilimi), arkeolojik ve etnografik eserler, mimari eserler, güzel sanatlar, eğlence organizasyonları, fuarlar, festival-şenlikler, dini eserler ve yerler vb. gibi turizm kaynakları, beşerî kökenli başlıca turistik zenginliklerdir (Doğanay ve Zaman, 2016: 82).

Kültürel miras kapsamında değerlendirilen geleneksel yaşam tarzı ve bununla beraber ortaya çıkan geleneksel yapılar, turizm açısından önemli bir çekim merkezi halini almaktadırlar (Orhan, 2014: 103). Bu çekicilikler, beşerî turistik kaynaklar olarak

karşımıza çıkmaktadırlar. Ağrı ili beşerî turistik kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Aşağıda Ağrı ilindeki beşerî turistik kaynakları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.2.2.1 Tarihi Yapılar

İshak Paşa Sarayı: İshak Paşa Sarayı; batılılaşma dönemi Osmanlı sanatı ve yerli Kafkas gelenekleri ile XI. yy'dan itibaren Selçukluların Anadolu'ya kazandırdıkları üslup anlayışının bir sentezi olarak karşımıza çıktığı sanat eseridir. Saray, Doğubayazıt ilçesinin 7 km güneydoğusunda, eski Bayezid şehir merkezinde bulunmaktadır. Şehirden biraz uzak, "Karaburun" isimli 25-30 m yükseklikteki tepenin üç tarafı 10-15 m yüksekliğinde siyah yontma taşlardan payanda duvarları ile desteklenerek düz bir zemin oluşturulup saray buraya inşa edilmiştir. Bu tepenin sadece doğu yönünde civar araziye bağlı olan yapının giriş kapısı ve dar olan cephesi bulunmaktadır (Çetin, 2012: 177-178). Yapımı 99 yıl süren sarayın yapımına 1685 yılında Sancakbeyi Çolak Abdi Paşa tarafından başlanmış olup, oğlu Vali İshak Paşa ile devam etmiş ve 1784 yılında torunu Mehmet Paşa ile tamamlanmıştır. Saray, 7600 m²'lik bir alanda kesme taşlar kullanılarak yapılmıştır. İçerisinde; divan odaları, camisi, türbesi, harem dairesi, hamamı, ahırları, fırını ve mutfağı ile 366 odası bulunmaktadır. Tam bir mimarlık harikası olan sarayın doğu cephesindeki dış portali çiçek, kabartma yaprak, ağaç ve selvi motifleriyle süslüdür (Gürdal, 2014: 500-501).

Anadolu yarımadasının en büyük sarayı olan İshak Paşa Sarayı, Türkiye sınırları içerisinde Topkapı Sarayı'ndan sonra ikinci büyük saray olma özelliğine sahiptir. Ülkemizde *ikinci yapılar* topluluğunda bulunan bu eserin dünyada bir benzerinin daha bulunmadığı dile getirilmektedir. Altın işlemeli değerli kapısı Osmanlı-Rus Savaşında çalınarak Rusya'ya götürülmüştür. En önemli özelliklerinden biri de dünyanın ilk kalorifer sisteminin burada olmasıdır (Şenol, 2015: 261).

Birçok özelliği ile İshak Paşa Sarayı; Türk saray mimarisinde Topkapı ve Edirne Sarayları ile mekân dağılımı bakımından benzeşen, cami formunun ön plana çıkarılmasıyla Gazne dönemine kadar gidecek etkileşimi, arada Bakü'deki Şirvanşahlar Sarayı'ndan da bahsedilmesi gereken bir çizginin en uç noktasında bulunduğu söylenebilir (Yurttaş, 2004: 264).

Fotoğraf 2.9 İshak Paşa Sarayı

Doğubayazıt (Urartu) Kalesi: Yekpare ve dik kayaların üzerine konumlandırılan Doğubayazıt Kalesi, eski Bayezid'in kuzeydoğusunda Belleburç denilen semtte yer almaktadır. Eski kasabaya 300 m yükseklikte ve uzaklıkta bulunmaktadır. Kalenin güney yönünde bulunan İshak Paşa Sarayı ile arasında derin bir vadi bulunmaktadır. Kalenin Urartular tarafından yapıldığına dair işaretler bulunmaktadır. Kalenin yakınında bulunan Urartulara ait kaya mezarı, kalenin Urartular tarafından yapıldığı bilgisini vermektedir. Özellikle Orta çağda birçok kez el değiştiren kale, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferiyle Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bayezid kalesi; 1828, 1855, 1877-1870 Osmanlı-Rus Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan Ermeni isyanlarında tahribata uğramıştır. Eskiden bölgeden geçen seyyahların çizmiş oldukları gravürlerden; Bayezid şehrinin, Osmanlıların doğu sınırındaki önemli bir sancak merkezi olduğu, şehrin etrafındaki surların ve iç kalenin IX. y.y. sonlarına kadar sağlam olduğu anlaşılmaktadır (Çetin, 2013: 43). Eski Bayezid şehri, 1938 yılında 6 km aşağıdaki Sarıova'ya taşındığından kale bakımsız kalmıştır (Gürdal, 2014: 501).

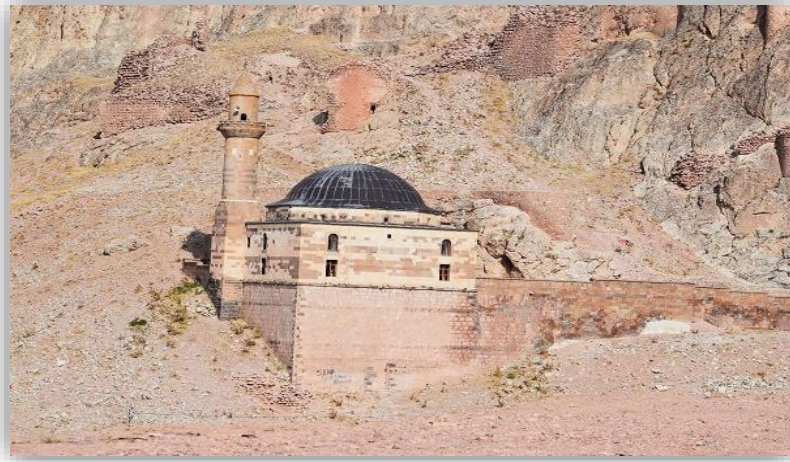
Fotoğraf 2.10 Doğubayazıt (Urartu) Kalesi

Ahmed-i Hani Türbesi: 1651 tarihinde dünyaya gelen Ahmed-i Hani, ilin en önemli kültür değerlerinden birisidir. Küçük yaşlarda medreselerde ilim almış ve kitaplar yazmıştır. Dini ilimlerin dışında astronomi bilimi ile de ilgilenen Ahmed-i Hani, bunların yanı sıra şair ve edip kişiliği ile de tanınmaktadır (Işın, 2016: 9). Eserlerinde kendisini “Hani” olarak tanıtan Ahmed-i Hani, bu lakabın Hakkâri civarında bulunduğu iddia edilen Han köyünden veya yine bu bölgede yaşayan Han aşiretinden ya da Haniyan ailesinden aldığı söylenmektedir. Yirmi yaşında iken Bayezid’de divan kâtibi olarak göreve başlamış daha sonraları ilim yolunda ilerlemiştir. Bir süre kültür merkezlerinden olan Cizre’de yaşamış ve burada iki aşğın hikayesinin anlatıldığı Mem-ü Zin eserini ortaya çıkarmış ve tekrar Bayezid’e gitmiştir. 1707 yılında vefat ettiği söylenmektedir. Bazı araştırmacıların tüm hayatının Bayezid’de geçirdiği yönünde fikirleri bulunmaktadır (Şinasi, 2008: 5-6). Ahmed-i Hani’nin bilinen eserlerine örnek olarak; Nûbahârâ Bıçûkan, Akîdaya İmân, Çârkûşe, Dîvan, Mem-û Zin verilmektedir (Karabey, 2007: 431). İshak Paşa Sarayı ve Doğubayazıt kalesi yakınında bulunan türbesi sürekli olarak ziyaret edilmektedir.

Fotoğraf 2.11 Ahmed-i Hani Türbesi

Eski Bayezid Camii (Cami-i Gevher Digar): Camii Bayezid Kalesinin güney eteğinde Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Caminin bulunduğu vadi yamacı düzelterip duvar inşa edilmek suretiyle düz bir zemin oluşturulmuş olup camii bu zemin üzerinde inşa edilmiştir. Kare planlı tek kubbeli olan camii 15X15 m ebatlarındadır. Camii; beyaz, sarı ve kahverengi kesme taşlarla karışık bir formda yapılmıştır (Koşan ve Güneş, 2008: 454). Caminin giriş kapısı, mihrabı, son cemaat yeri, beden duvarları, kubbeye geçiş sistemleri, mihrabiyeleri, duvardaki kemerler, minare, pencerelerin ve duvar payelerin yapımında bir sadelik göze çarpmaktadır (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015: 20).

Fotoğraf 2.12 Eski Bayezid Camii

Hamur Kümbeti: Ağrı ili Hamur ilçesinde, ilçe mezarlığında bulunan kümbet, Ağrı – Van karayolunun 250 m kadar yakınında yer almaktadır. Kümbetin dört satırdan oluşan kitabesi görmüş olduğu tahribat nedeniyle, kim tarafından ve kimin için yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak üzerinde okunabilen rakamlara bakıldığında yapılış tarihi 1806 yılı olarak anlaşılmaktadır. Hamur Kümbetinin, Osmanlı ve Selçuklu kümbet tarzlarından farklı bir biçimde yapıldığı görülmektedir (Hamur Kaymakamlığı, 2019).

Yapı; 11,5X4,70 m ölçülerinde, üst tarafı balıksırtı, alt tarafı dikdörtgen, içten aynalı tonoz şeklinde yapılmıştır. Bu özellikleriyle tıpkı Kırşehir ilçesinde yer alan Aşık Paşa türbesi ile benzerlik göstermektedir (Çetin, 2006: 137). 1915 Rus işgali sırasında bir top güllesinin Hamur Kümbetinin tepe kısmına isabet etmesi sonucu büyük tahrip alan kümbette, İshak Paşa torunlarından İbrahim Paşa ve ailesinin gömülü olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Yapısı gereği kullanılan malzemelere bakıldığında İshak Paşa Sarayı ile büyük benzerlik göstermektedir (Hamur Kaymakamlığı, 2019). Bu benzerlik saray ailesi mensuplarının bu kümbet ile bir ilişkisi olduğuna işaret etmektedir (Özkan, 2007:159).

Fotoğraf 2.13 Hamur Kümbeti

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/hamur-kumbeti>

Meya (Günbuldu) Mağaraları: Diyadin ilçesine 12 km uzaklığında bulunan Günbuldu Köyünde yer almaktadır. Köyün 400 m yakınında bulunan tarihi kalıntılar ve mağaralar, antik bir kent görünümündedirler. Kayaların oyularak ortaya çıkarılan; tapınak, oda,

mağaralar ve barınma yerleri örnekleri bulunmaktadır. İbadethaneler ve barınma yerlerinde çeşitli inançların izleri görülmektedir. Aşırı derecede tahrip olmuş mağaralardan günümüze haçlı taşlar, mihrap ve mezarlar kalmıştır (Kaya, 2008: 134). Yine buradan çıkan iki adet koç heykeli de bulunmakta olup Ağrı il merkezinde bulunmaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2016: 42).

Fotoğraf 2.14 Meya Mağaraları

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/meya-antik-kenti-ziyaretcilerini-bekliyor-378075.html>

Toprakkale ve Toprakkale Camii: Eleşkirt ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, 14 km uzaklığında bulunan Toprakkale Köyü aynı zamanda bir antik kenttir. Urartuların bölgedeki önemli yerleşim yerlerinden biri olan köyde bir de Urartular dönemine ait bir kale bulunmakta olup kalenin yerleşim yerleri ve tapınağı yıkılmış olup, kale burçları ve duvarlarındaki kalıntılar günümüze ulaşmıştır (Çelikel, vd., 2014: 357).

Toprakkale Camisi ise, köyün kuzeybatısında aynı zamanda Urartu höyüğünün eteklerinde bulunmaktadır (Çetin, 2007:196). Caminin giriş kapısında dört satırlı bir Arapça kitabe yer almaktadır. Kitabeden hareketle caminin; Abdi oğlu Mirza tarafından 1688 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. 12,50X12,50 m ölçülerinde, kare planlı, basık tromplara oturan tek kubbeli ve sivri kemerli bir yapıdadır (Çetin, 2007: 194).

Ağrı ilinin bir geçiş güzergahı olması ve birçok savaşa ev sahipliği yaptığından dolayı kültürel dokuda birçok zayıf meydana gelmiştir. Bu zararların oluşmasının başka bir sebebi ise yöre insanının bilinçsiz olmasından kaynaklanmakta olup, koruma

bilincinin olmayışı olduğu söylenebilmektedir. Bu eserlerde düzgün olan taşların insanlar tarafından inşa faaliyetlerinde kullanılmak üzere sökülerek bu yapılar iyice tahrip edilmiştir (Çetin, 2013). Ağrı ili sınırları içerisinde bulunan doğal ve beşerî turistik kaynaklar oldukça fazladır. Fakat bu kaynakların çoğu tahrip olmuş vaziyette ve bu kaynaklara ulaşım güç durumdadır.

Fotoğraf 2.15 Toprakkale Camii

Kaynak: <http://www.dogubayazitalkinesi.com/haber/49636/agri-elskirtte-urartular-doneminde-gunumuze-toprakkale.html>

Ağrı ili ve ilçelerindeki beşerî turistik kaynaklardan olan diğer tarihi yapılar ise aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 2.3.).

Tablo 2.2. Ağrı İli ve İlçelerinde Bulunan Kültür Varlıkları

Ağrı / Merkez	
Askeriye Şehitliği	Hava Şehitliği
Harabegöl (Güneysu) Köyü Kalesi	Suçatağı Köyü Yerleşimi
Yığıntepe Köyü Höyüğü	Y. Küpkıran Pazu (Eyüp Paşa) Kalesi
Diyadin	
Büvetli Çimen Mevkii Yerleşimi	Büvetli Köyü Nekropolü
Yeşildurak Köyü Höyüğü	Dedebulak Köyü Kalesi ve Nekropolü
Diyadin Şehitliği	Heybeliyurt Köyü Kale ve Nekropolü
Tokluca Kalesi	

Tablo 2.2. (Devam) Ağrı İli ve İlçelerinde Bulunan Kültür Varlıkları

Doğubayazıt	
Alacalı Köprü	Ardıç Kalesi
Balık Gölü Kalesi ve Ferhat Kanalı	Bozkurt Köyü Nekropolü
Çetenli Köyü Höyüğü	Doğubayazıt Şehitliği
Eski Bayezid Camii	Eski Bayezid Mezarlığı
Gürgüre Kalesi	Harabapazar Kalesi ve Nekropolü
Hasanbey Kalesi ve Nekropolü	İshak Paşa Sarayı Mezarlığı
İshak Paşa Sarayı Mezarlığı Mescidi	Kavşak Köprüsü
Kertenkele Kalesi ve Nekropolü	Ömerağa Kalesi ve Nekropolü
Pınarcık Kalesi ve Nekropolü	Sarıgül Höyüğü
Sağlıksuyu Köyü Höyüğü ve Nekropolü	Seslitaş Köyü Mezarlığı
Seslitaş Kurganı	Suluçem Nekropolü
Şorik Kalesi ve Nekropolü	Teperiz Kalesi ve Nekropolü
Eleşkirt	
Pirabat Köyü Höyüğü	Piyade Alay Komutanlığı Şehitliği
Sadıklı Köyü Höyüğü	Tahir Geçidi Şehitliği
Toprakkale Köyü Mezarlığı	
Hamur	
Gültepe Köyü Höyüğü	Hamur (Havaran) Kalesi
Karlıca (Şoşik) Köyü Kalesi	Karlıca (Şoşik) Köyü Kız Kalesi
Karlıca (Şoşik) Köyü Kalesi Tümülsü	Karlıca Köyü Kaya Yerleşimi ve Kaya Mezarları
Yamaç Mezrası Höyüğü	Yukarı Gözlüce Köyü Höyüğü
Beklemez Köyü Kardeşler Mezrası Kaya Yerleşimleri ve Kaya Mezarları	
Patnos	
Akçaören Köyü Mezarı	Anzavurtepe Kalesi
Aşağı Kamışlı Köyü Mezarı	Bağdişan Höyüğü
Budak Köyü Mezarı	Dağalan Köyü Kalesi ve Nekropolü
Dedeli Kalesi ve Nekropolü	Dizginkale Köyü Kalesi ve Nekropolü
Esenbel (Meciya) Kalesi	Gavurkale Nekropolü

Tablo 2.2. (Devam) Ağrı İli ve İlçelerinde Bulunan Kültür Varlıkları

Giriktepe Höyüğü	Gönlüaçık (Karavet) Kalesi ve Nekropolü
Kancıklı Kalesi	Keçi (Kalebızın) Kalesi
Konakbey Nekropolü	Köseler Köyü Kümbeti
Köseler Köyü Mezarlığı	Kuli (Kelakuli) Kalesi
Liç Kalesi ve Nekropolü	Özdemirler Köyü Höyüğü
Taşkın Köyü Mezarlığı	Yalçinkaya Köyü Kalesi ve Nekropolü
Yukarı Göçmez (Zomik) Kalesi ve Nekropolü	Zali Höyüğü
Ziyaret Köyü Mezarlığı	
Taşlıçay	
Akyıldız Köyü Höyüğü ve Nekropolü	Dumanlı Köyü Kaya Yerleşimleri ve Kaya Mezarları
Kocadağ Kalesi	Mağara Mezrası Kaya Mezarı
Taşlıçay Höyüğü	Yassıhöyük
Tutak	
Aşağı Karahalit Köyü Şehitliği	Atabindi Köyü Köprüsü
Atabindi Köyü Kaya Mezarı ve Kaya Yerleşimi	Bintosun Köyü Mezarlığı
Çırpılı Köyü Kalesi	Damlakaya Köyü Şehitliği
İsaabat Köyü Kilise Kalıntısı	Münevver ve Hünkâr Şehitliği
Kılıçgediği Köyü Şehitliği	Mollaali Yeraltı Su Yolu
Ocakbaşı Köyü Mezarlığı	

Kaynak: Çetin (2013) Ağrı kültür ve doğa varlıkları envanterine göre oluşturulmuştur

Hız. Nuh'un Gemisinin İzi: Ağrı Dağı'nın karşısında, Doğubayazıt-İran karayolu güneyinde Telçeker ve Üzengili köyleri yamaçlarında bulunan bu alan, şekil olarak gemiye benzemektedir. Geçmişte Nuh'un gemisini gördüğünü iddia eden birçok kişiye rağmen hala ortada somut bir örnek (gemi parçaları vb.) bulunamamıştır (NAMI, 2007: 35). Fakat Nuh'un gemisi ile ilgili Ağrı ilinde başka bir durum söz konusu olmuştur. 11 Eylül 1959 tarihinde harita yüzbaşı İlhan DURUPINAR, havadan çekilen fotometrik

haritaların kontrolünü sağlarken gemi biçimli bir şeklin Nuh'un gemisinin izi olma ihtimali olduğunu ortaya çıkarmıştır. İlk bakışta gemiye benzeyen bu şeklin; heyelan sonucu mu oluştuğu yoksa gerçekten Nuh'un Gemisinin gerçek izi mi olduğu? sorusunu da beraberinde getirmektedir. (Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası, 2015).

İlhan DURUPINAR'ın keşfinden sonra bölgeye gelen fotoğrafçı Ara GÜLER, bu alanın fotoğraflarını çekerek kamuoyuyla paylaşmıştır. Daha sonraları yönetmen Cem SERTESSEN, geminin izi ilgili bir belgesel çekmiştir. Aynı zamanda bu belgesel, 2017 yılında 9. Uluslararası TRT Belgesel Ödülleri finalistleri listesinde yer almıştır. Bu gelişmelerden sonra birçok kişi tarafından ziyaret edilen bölgede çalışmalar devam etmektedir.

Fotoğraf 2.16 Hz. Nuh'un Gemisinin İzi

2.2.2.2 El Sanatları ve Hediyelik Eşya

Ağrı ilinin en önemli el sanatı, halı ve kilim dokumacılığıdır. Ağır ve uzun geçen kış aylarında, tezgahlardaki çalışmalar yoğun olarak yapılmaktadır. Kilimin halk arasındaki ismi “yemeni” dir. İldeki halı ve kilimler kurslar ve atölyelerin dışında mengenesiz dik döner ve yer tezgahlarında dokunmaktadır. Halı, yastık, çorap ve kazak, heybe, tiftik eldiven, papak (başlık) gibi ürünler yün ve örmeye dayalı el sanatı ürünlerindedir.

Köylerde oda duvarlarından eksik olmayan süslerden olan üzerlik, Doğubayazıt'ta yetişip burada yapılmaktadır. Bölgede nazardan koruduğuna inanılan üzerlik, üzerlik otunun tanelerinden ipliklere dizilerek geometrik şekiller verilerek yapılmaktadır. Bunun yanında muska ve mavi göz boncuklarının da nazardan koruduğuna inanılmaktadır. Bu durum, aynı zamanda kültürel değer de taşımaktadır.

İlde hayvancılık sektörüne bağlı olarak gelişen önemli bir sanatta keçe yapımıdır. Kuzu yününden üretilen keçeler, ilk önce yünün hallaç taraklarından geçirilmesiyle başlar. Sonrasında özel yöntem ve tekniklerle yünün sıkıştırılmasıyla üretilir. Keçenin sıcak tutma özelliğinden dolayı daha çok yaylalarda hayvancılık yapanlar tarafından kullanılır. Çağımızda da artık keçeden üretilen ürünler (süs eşyaları ve aksesuarlar) kullanılmaktadır (Uygun, 2013: 41-42).

Buradan alınacak hediyelik eşyaların başında; yöresel motifleri barındıran halı ve kilim ile üzerlik söylenebilir. Ayrıca Doğubayazıt'ta bulunan pasajlarda birçok hediyelik eşya alternatifini bulunmaktadır. Bunun dışında beyaz ağırlı balı, otlu peynir gibi doğal gıdalar hediyelik eşya olarak alınabilir.

2.2.2.3 Yöresel Mutfak

Ağrı yöresini diğer Anadolu coğrafyalarından ayıran özelliklerden biri; Aras Vadisinde, ova ve yaylalarda geliştirilen yemeklerle mutfak kültürünün bir arada bulunmasıdır. Vadi ve ovalarda yetişmekte olan sebze, meyve ve bakliyat çeşitleri ile yapılan yemekler ile dağ yamaçları, yayla ve platolarda yetişen sebze, tarım ürünleri ve yabani bitkilerle yapılan yemekler farklılık göstermektedir. Bugüne kadar ilin geleneksel mutfağı ve yemekleriyle çok az sayıda belgeleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca geleneksel yemekler ile ilgili bilimsel yayınlarda da yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır. Yörede etli yemekler ile turşu, yabani bitki, sebze ve meyveler ile çorba, sirke ve reçel çeşitleri unutulmaya yüz tutmaktadır (Belli ve Belli , 2018: 15).

Yemek kültürünün zenginliği "Gastronomi Turizminin" gelişmesi açısından da önemli bir durumdur. Turan ve Akoğul (2019)' a göre gastronomi; tarihi ve kültürü içerisinde barındıran, yemek yeme eylemini fizyolojik bir ihtiyacın dışında bir sanata dönüştüren gerek sunumu gerek lezzeti ile merak uyandıran ve dikkat çeken bir yeme-içme deneyimidir (Turan ve Akoğul, 2019: 372). Bunun yanında sosyal, kültürel ve

ekonomik yapı içerisinde yer alan gastronomi, bir ulusun mutfağına ait teknik bilgileri eskilerden, geçmiş nesillerden günümüze gelen yiyecek-içecek çeşit zenginliği, sunum ve niteliklerinin tamamıyla ilgilidir (Çavuş, Işık, ve Yalçın, 2018: 3045). Zengin bir yemek kültürüne sahip olan Ağrı ili, bu potansiyeli değerlendirerek gastronomi turizmi aktiviteleri geliştirebilir. Ağrı iline ait meşhur yemeklerin başında gelen çeşitler aşağıda belirtilmiştir.

Halise: Kabuğu alınmış buğday ve tavşan etinin (tavşan eti yerine kırmızı et ve beyaz et çeşitleri de kullanılabilir) saatlerce tandırda ve kiremit kaplarda tuz eklemeyen kaynatılır. Hazır duruma geldikten sonra üzerine yağ ve tuz eklenerek yenmeye hazır hale getirilir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003).

Abdigör Köftesi: Bir çatışmada sol kolunu kaybeden ve bundan dolayı “çolak” lakabıyla anılan Abdi Paşa, ilk kez kurulan Doğubayazıt Sancakbeyliği ’ne 1635 yılında atanır. Rivayetlerden hareketle Paşa’nın mide rahatsızlığından dolayı etli yemekleri yiyemediği anlatılmaktadır. Fakat bölgede ekonomik faaliyet olarak hayvancılığın yaygın olması nedeniyle daha çok etli yemekler yapılmakta ve aşçılar ise etli yemekler konusunda kedilerini geliştirmişlerdir. Aşçılardan biri Paşa’nın rahatsızlığını dikkate alarak yemek geliştirmeye başlar. Abdi Paşa’nın rahatsız olmadığı köfteyi geliştirir ve buna “Abdigör Köftesi” ismi verilerek ünlenir (Kocaman ve Kaya, 2014: 142).

Doğubayazıt ilçesinde sık kullanılan köfte, içli köfteye benzemektedir. Kemiksiz, yağsız ve sinirsiz sığır eti, bir tane yumurta, az soğan ve baharatlarla yapılır. Et, merhem şeklini alana kadar bir tokmakla, taşın üzerinde dövülür. Hamur kıvamına geldiğinde soğan ve su ile elle çırpılır. Sonra bir saat dinlendirilir ve pilav üzerine koyulan köfteler servis edilir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003).

Kavurma: Tencereye konan etlerin su, tereyağı ve tuz eklenerek yaklaşık 1,5 saat süreyle pişirilmesiyle hazırlanır ve servis edilir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003).

Ayranaşı: Yarma (döğme) iyice suda haşlanır. Kurut, kurut kabında ezilerek sulandırılır. Bir tane yumurta ve tuz eklenerek çırpılan kurut, haşlanmış olan yarmanın üzerine dökülür ve karıştırılır. Kurutun olmadığı durumlarda ayran haline getirilen yoğurt kullanılır. Kaynayan karışıma; nane, kekik, yarpuz ve evelik otu katılır. Kesilip ekşime

yapmaması için ayrıntı kaynayıncaya kadar karıştırmak gereklidir. Hazır olan çorba, sac ya da tandır ekmeği ile servis edilir. Kültürün önemli bir lezzeti olan bu çorbaya “yarma aşı”, “gendime aşı” isimleri verilmektedir (Belli ve Belli , 2018: 89). Ayrıca yaygın olarak kullanılan bu isimlere ilaveten, “gırar” da denilmektedir.

Hengel: Un, su ile yoğurulur ve bir saat kadar dinlendirilir. Anık kabı veya tava içine atılan doğranmış küçük ve kuru soğanlar, sarı veya tere yağ ile birlikte pembeleşinceye kadar kavrulur. Dinlenmiş olan hamur ufak parçalara ayrılarak oklava yardımı ile genişçe açılır. Sonrasında küçük kare parçalar şeklinde 7-8 dakika civarında pişirilir. Pişirildikten sonra süzülerek üzerine kurut ayrıntı veya yoğurt eklenir. bu karışımın üzerine de kavrulmuş olan soğanlar eklenerek yenmeye hazır hale getirilir (Belli ve Belli , 2018: 209).

Hasude: bir tencerede eritilen yağın içerisine şeker eklenerek kızarıncaya kadar kısık ateşte karıştırılır. Sonra suyun içine dökülen un, bulamaç hale getirilir ve yağın olduğu tencereye dökülür. Kıvamında pişirmek ve dibinin tutmaması için kısık ateşte karıştırılarak kızartılır. Tatlı bir yemek çeşidi olan “Hasude” aynı zamanda doğum yapan loğusa kadınlara yedirilmektedir (Alpaslan ve Önal, 2016: 104).

Keledos: Ana ürünü buğday olan yemeğin, acılı ve acısız olarak çeşitleri bulunmaktadır. Döğme ve Nohut bir tencerede haşlanır. Pişmesine yakın bir zamanda yeşil mercimek eklenir. Yeşil mercimeğin de pişmesinden sonra içine; kavurma eti ve beyaz pancar ilave edilir. Bu şekilde 10-15 dakika kaynatılırken, malzemeler iyice pişmekte olup ezilmiş kurutun kaynayan tencereye dökülmesiyle devam eder. Muhallebi kıvamına ulaşıncaya kadar pişirilir. Sonra tere yağı eklenip servis yapılır (Dinçel ve Ünver Alçay, 2017: 37).

Haşıl: Bulgurun, tuz atılarak haşlanmasından sonra kalın un eklenip karıştırılır. Sonra kısık ateşte bir süre daha pişirilir. Kıvamına ulaşan yemek, geniş bir kabın içine alınıp ortasına kaşık yardımıyla bur çukur oluşturulur ve bu çukura kızartılmış tere yağ veya sarı yağ, kenarlara ise süzölmüş yoğurta dökülür. Yoğurdun olmadığı durumlarda kurut da kullanılır. Genellikle büyük kap içinde ortasına dökülen yağ ve yoğurtun olduğu yerden kaşıkla yenilir (Alpaslan ve Önal, 2016: 105).

Çiriş Ketesi: Bir süre dinlendirilmiş olan buğday unundan yapılmış hamur, yufka şeklinde açılıp içine yöre bitkilerinden olan çiriş konulur ve sac üzerinde pişirilir. Piştikten sonra bir süre daha dinlendirilir ve tereyağı sürülerek yenilmeye hazır hale gelir (Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003).

Goştberg: Genellikle çobanlar tarafından yapıldığı için “çoban yemeği” adıyla da anılan yemek Ağrı Dağı bölgesinde ilkbahar mevsiminde yetişen ve yemeğe ismini veren goştberg bitkisinin et ile karıştırılıp hazırlanması ile yapılan bir yöresel yemektir (Belli ve Belli, 2009: 626). Kuşbaşı şeklinde doğranan kemikle veya kemiksiz koyun eti, önceden toplanıp yıkanmış olan goştberg otu ile karıştırılır. İyice yıkanıp ters çevrilen işkembenin içi doldurulduktan sonra işkembenin açık yerleri dikilir. İşkembeye çömlek ya da güveç şekli verilir. Goştberg ve et karışımına ilaveten yaylalarda toplanan mantarlar da katılabilir. Hatta et yerine mantar kullanımı yapılabilir. Kuru toprağın içine çukur açılır ve burada ateş yakılır. Sonra işkembe bu közlerin üzerine bırakılır ve çukurun ağzı ters çevrilmiş sac ile kapanır. 1.5-2 saat süreyle pişmeye bırakılır. Piştikten sonra güveç gibi katı hale gelen işkembe çıkarılır. Etin suyu hala işkembe içindedir ve bu yüzden bu yemeğe buğulama da denmektedir. Hava almadan etin suyu ve goştberg otunun kokusu ile pişen yemek oldukça lezzetlidir. Sonrasında tepsi içinde servis edilerek tandır ekmeği eşliğiyle toplu olarak yenir (Belli ve Belli, 2009: 627).

2.2.2.4 Festivaller ve Özel Etkinlikler

Festivaller, çeşitli sebeplerle belirli zamanlarda gerçekleştirilen, toplumsal kutlamalardır (Çoban ve Süer, 2018: 59). Yapılan festivallerin ekonomik getirilerinin yanında tanıtım ve pazarlama aracı işlevi de önemlidir. Başta kültürel unsurlar olmak üzere bir destinasyonun sahip olduğu tüm çekicilikler, festivaller aracılığı ile ziyaretçilere ulaştırılmaktadır (Şengül ve Genç, 2016: 81). Ağrı ilinde yapılan festivallere örnek olarak; Ahmed-i Hani Kültür Sanat ve Turizm Festivali ve Ağrı Bal Festivali yapılmaktadır.

2.3 AĞRI İLİNDE TURİZM TÜRLERİ ve FAALİYETLERİ

Ağrı ili zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Sahip olduğu potansiyeli oluşturan değerler, aşağıda verilen turizm türlerine göre sınıflandırılmıştır.

2.3.1 Tarihi Kùltür Turizmi Faaliyetleri

Tarihi Kùltür Turizmi, farklı kùltürleri ve kùltür eserlerini (savaş alanları, ören yerleri, müzeler, tarihsel anıtlar vb.) ziyaret edip görmek için yapılan seyahatlerden oluşan bir turizm türüdür (Usta, 2016: 12). İnsanların, tarihi ve kùltürel değerleri ziyaret etmesi, turizm endüstrisinin geniş, yaygın ve en hızlı gelişen sektörüdür (Demir, 2017: 143). Ağrı ilinde başta İshak Paşa Sarayı, Bayezid Kalesi, Eski Bayezid Camii, Hamur Kùmbeti, Ahmed-i Hani Türbesi olmak üzere birçok kale, camii ve kalıntı bulunmakta olup, her yıl binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir.

2.3.2 Kış Turizmi Faaliyetleri

Kış turizmi denildiğinde ilk akla gelen aktivite olan kayak, kış turizminin gelişimindeki önemli faktörlerden biridir. Bu sebeple; bir yüksekliğe sahip, kayak sporuna müsait dağlar, diğer unsurlarla birlikte kış turizminin gelişim gösterdiği yerlerdir (Altaş, Çavuş, ve Zaman, 2015: 347). Ağrı ilinde bulunan ilk kayak merkezi, 1981 yılında hizmete başlamış olup, 1990 yılına kadar İl Gençlik ve Spor Müdürlüğüne işletilen Bubi Dağı Kayak Merkezidir. Bu süreçte yaşanan imkansızlıklar, güvenlik sorunu ve ilgisizlik gibi nedenlerden dolayı, mekanik tesisleri sökülerek (uzunluk=1227 m, kapasite=600kişi/saat telesiyej/teleski) Bayburt iline gönderilmiştir. Bubi dağı kayak merkezi, karın yerde fazla sürede kalmasını sağlayan alpin çayrlara sahip olup eğim ölçüleri bakımından oldukça uygun bir kayak potansiyeline sahiptir. Aktif olarak hizmet verdiği dönemlerde çevresindeki diğer kayak merkezleri ile karşılaştırıldığında her açıdan eşit düzeyde olduğu Bubi Dağı Kayak Merkezi, ilgisizlik, yanlış planlamalar gibi nedenlerle terk edilmiş ve kayak yapılmayan bir konum haline gelmiştir (Kocaman ve Kaya, 2014: 100).

İlin kış turizmi potansiyelini canlandırmak adına yapılan başka bir kayak merkezi de Eleşkirt ilçesinde bulunan Güneykaya Kayak Merkezidir. Ağrı Valiliği Özel İdaresi tarafından 1998'de yapımına başlanmış olan bu merkez, mekanik tesis ve konaklama bakımından önemli derecede donanımlı ve modern bir biçimde inşa edilmiştir. 2000 yılında hizmete başlayan tesis; kayak sporu bakımından elverişli kar yapısı, ulaşım olanakları açısından uygun konumu, çığ ve sis olaylarının görülmemesi, kasım ayı ortalarından mart sonlarına kadar kayak yapılabilirliği, topografik açıdan uygun pistleri

gibi önemli özellikleri taşımaktaydı. Kuruluşundan itibaren bir süre Eleşkirt Kaymakamlığı Özel İdare Müdürlüğü tarafından işletilmiştir. Sonra buranın daha iyi değerlendirilip geliştirilmesi amacıyla, özel şirkete kiraya verilmiştir. Bu özel şirket 5-6 ay kadar işletmiş olup iflas ettiklerinden dolayı tesis kapanmıştır. Tesis, 2002 yılına kadar atıl bir durumda kalmıştır. 2002 yılında özelleştirilip 49 yıllığına tekrar özel şirkete devri sağlanmıştır. Bu özelleştirme ile daha iyi bir performans beklentisi oluşturan tesis, iki yıl çalışabilmiş ve neticesinde kapanmıştır. Kaderine terk edilmiş bir şekilde atıl durumda bulunmaktadır (Kaya ve Kocaman, 2009: 301-302). 2018 yılı içinde medyada ismi tekrar duyulmaya başlayan Güneykaya Kayak Merkezinin revizyondan geçeceği ve tekrar hizmete kazandırılacağı yönünde haberler çıkmıştır. Ağrı İl Özel İdaresi resmi internet sayfalarında da bu durumdan bahsedilmektedir. Ayrıca resmî gazetede yayımlanan; *Güneykaya köyünde bulunan kayak merkezinin faaliyete geçirilmesi projesi kapsamında Ağrı İl Özel İdaresi tarafından acele kamulaştırılması* hakkında bir de karar çıkmıştır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018).

Bir başka tesis ise Küpkıran Kayak Tesisidir. Ağrı merkez ilçesinde yer alan tesiste 450 m uzunluğunda ve 600 kişi/saat kapasiteli bir teleski tesisi bulunmaktadır (Çalışkan, 2014: 45). Bu kayak tesisi, 50 kişilik şömineli salonu, küçük bir büfesi ve ufak bir pisti ile, kayak sporu severlere hizmet vermektedir. Fakat kayak sporunun gelişmesi adına uygun şartlara sahip değilken kayak sporunun ilgi görmesi ve tanıtımına katkıları bulunmaktadır (Bayram, Şam, ve Akpınar, 2019: 13).

2.3.3 İnanç Turizmi Faaliyetleri

İnanç turizmi, insanların sürekli ikamet ettikleri, temel ihtiyaçlarını karşıladıkları ve çalıştıkları bölgenin dışına inanç çekim değerlerine, dini inançlarını tatmin etme isteği nedeni ile yapmış oldukları seyahatleri sırasında genel olarak turizm işletmelerinin üretmiş oldukları mal ve hizmetleri kullanarak, sürekli olmayan (geçici) konaklama olaylarından ortaya çıkan ilişkiler ve olaylar bütünü olarak tanımlanabilir (Ünal, 2016: 98). Doğaner (2009) ise inanç turizmini; kültür turizminin bir alt grubu olduğunu bu turizm türünün dini turizm olarak adlandırılrsa bile inanç ve dinin birbirlerinden farklı kavram oldukları yönünde tanımlamıştır. Bunun nedenini ise; her inancın dine dönüşmediğini ve inanç turizminin ilgi alanının, dini turizmden daha geniş olduğu şeklinde bahsetmektedir (Doğaner, 2009: 339). Üç kıtanın birbirine en fazla yakın olduğu

yerde bulunması, çok eski yerleşim yeri olması ve bu yüzden çokça medeniyete ev sahipliği yapan ülkemiz, tarihi ve kültürel değerler bakımından oldukça zengindir. Bunların içerisinde inanç turizmi çekim merkezi olan birçok değer bulunmaktadır (Çavuş, 2012: 217). Özellikle Şanlıurfa, Mardin ve Ağrı gibi şehirler; İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik için önemli yapı ve değerlere sahiptir (Okuyucu ve Somuncu, 2013: 639). Ülkemiz içinde de önemli bir inanç çekim merkezlerine sahip olan Ağrı ilinde inanç turizmi açısından ön plana çıkmasına etki eden temel zenginlikler; Nuh'un Gemisinin izine ilişkin inanışların olduğu ve bütün semavi dinlerin ortak olarak kutsal saydıkları Ağrı Dağı ve yöre insanının manevi yaşamlarında önemli bir yeri bulunan Ahmed-i Hani Türbesidir (Karabulut ve Köksal, 2019: 90). Bunların yanında İshak Paşa Sarayı Camisi ve mezarlığı, çeşitli türbeler, şehitlikler gibi inanç turizmi kaynakları da bulunmakta olup yerli, yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.3.4 Spor Turizmi Faaliyetleri

Spor turizmi; insanların spor yapmak veya sportif faaliyetlerini izlemeleri gerekçesiyle turizme katılmalarının sonucunda ortaya çıkan olaylar ve ilişkiler bütününe denir. Bir seyahatin spor turizmi olabilmesi için; yapılan seyahatin turizmin kapsamı ve tanımına uygun olması ve öncelikli olarak sportif amaçların bulunması gerekir (Hazar, 2007: 79). Bir başka tanımda ise bireylerin devamlı yaşadıkları bölgelerin dışında belli bir yere seyahat edip, etkinlik ya da yarışma amacıyla spora, aktif veya pasif katılımı içermektedir (Demir, 2017: 154). Av turizmi, golf turizmi, akarsu turizmi, dağcılık ve futbol turizmi başta olmak üzere birçok çeşidi içerisinde barındıran spor turizmi, turizm türleri içinde önemli bir konumda yer almaktadır (Bayraktar, Aksakallı ve Selçuk, 2017: 201). Ağrı ilinde yapılan spor turizm faaliyetlerine bakılırsa en önemlisi, dağcılık faaliyetleri olarak görülmektedir. Her yıl yerli ve yabancı dağcılar Ağrı Dağı'na tırmanmaktadırlar.

Gençlik Spor ve İl Müdürlüğüne verilen lisanslı eğitimlerden dolayı ilçelerden de yerli bir turizm hareketi oluşmaktadır. Bunun yanında önemli gün ve haftalar şenlikleri yapılmaktadır. Bu şenliklere ferdi ve takım branşları katılım göstermektedir. Ayrıca çeşitli spor federasyonlarının şampiyonalarının belirli bir ayağını da Ağrı'da yapmışlardır. Örnek olarak; 11-15 Nisan tarihleri arasında Gençler Kulüpleri Türkiye Halter Şampiyonası Ağrı ilinde yapılmıştır. Bu turnuvaya birçok ilden katılım

sağlanmıştır (Türkiye Halter Federasyonu, 2018). Başka bir turnuva ise Türkiye Boks Federasyonu tarafından gerçekleştirilmiştir. Büyük Erkekler Türkiye Ferdi Boks Şampiyonası 3. grup müsabakaları 13-17 Kasım 2018 tarihleri arasında Ağrı'da yapılmıştır (Ağrı Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, 2018). Bu tür organizasyonların devamlılıklarının sağlanabilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Ağrı ilinde aktif olarak devam eden başka bir turizm türü ise futboldur. Ağrı ilinde futbol faaliyetleri profesyonel anlamda yaklaşık olarak 16-17 yıl süre ile yapılmamaktaydı. İlin futbol temsilcisi olan Ağrı Spor takımı 2. ve 3. liglerde büyük başarılar gösterip 1. lige (dönemin süper ligi) yükselme maçı (play off) müsabakalarında elenmiş ve amatör kümeye kadar düşüşü başlamıştı. 2016-2017 sezonunda Bölgesel Amatör Liginde (BAL) tekrar gündeme gelen Ağrı ili bu sefer Ağrı 1970 Spor ile futbol hayatına tekrar giriş yapmıştır. Bölgesel Amatör Liginde toplam oynadığı 3 sezonun 2'sini grup şampiyonu olarak tamamlamış ve 2018-2019 sezonunda profesyonel liglerden olan 3. lige yükselmeyi başarmıştır.

Futbol ve turizmin uzun zamandır iç içe olduğu gerçeğinden (Demir ve Demir, 2013: 362) hareketle futbolun, bir turizm aktivitesi olarak değerlendirilmesi önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Genel anlamda futbol turizmi, elverişli bir altyapının sağlanması ile birlikte sürdürülebilir turizme katkısının olacağı bir turizm türüdür. Gerekli üst ve alt yapının sağlanmasıyla gerek yerli gerek yabancı kulüplerin, futbol turizmine uygun alanlara yapmış oldukları seyahatleri söz konusu alanlarda ekonomik ve istihdam arttırıcı etkileri ile katkı sağlamaktadır. Çünkü bu alanlara gelen kulüpler; başta konaklama olmak üzere, yiyecek-içecek ve ulaştırma işletmelerini kullanmaktadırlar (Albayrak, 2013: 225). Ayrıca futbol turizmi diğer turizm çeşitlerinden farklı özelliklere sahiptir. Takımların ve futbolcuların özelliklerinden ötürü bölgeye seyirci ve taraftarı da çekmesiyle ek turizm talebi de oluşturabilmektedir (Demir ve Demir, 2013: 362). Ağrı 1970 Sporun mücadele edeceği gruba bakıldığında Türkiye'nin her bölgesinden rakip takımların olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak Ağrı ilinde, futbolun turizme olan desteği ortaya çıkması beklenen sonuçlardandır.

2.3.5 Dağ Turizmi Faaliyetleri

Dağ turizmi; dağlarda bulunan temiz ve bol oksijenli havadan faydalanmak amacıyla dağlara yönelik yapılan turizm türüdür. Heyecan, macera ve değişiklik arayanlara çeşitli seçenekler sunan dağ turizmi, aynı zamanda bisiklet turları, kaya tırmanışı, asılma planörü, doğa yürüyüşü, yamaç paraşütü, buzul kayağı, kızak, balonla yapılan yüksek dağ kayağı, snowboard, ve kayak aktivitelerini de kapsamaktadır (Ünal, 2016: 97). Günümüzde dağcılık ile alakalı sporlar dünyanın her yerinde milyonlarca kişi tarafından gerçekleştirilmektedir (Somuncu, 2004: 6). Ülkemizde dağcılık faaliyetleri ilk defa yabancıların ülkemiz dağlarına çıkmalarıyla başlamıştır. Bu tırmanışlar dağcılık sporunun dışında bilimsel araştırma nedeni ile yapılan tırmanışlardır. Bu konu ile alakalı bilinen ilk tırmanış 27 Eylül 1829 tarihinde Alman fizik profesörü olan Dr. Friedrich Von Parrot tarafından Büyük Ağrı Dağı zirvesine gerçekleştirilmiştir ve bu olayla birlikte Ağrı zirvesine ulaşan ilk kişinin Parrot olduğu bilinmektedir. Parrot'un ölümünden sonra Alman hükümeti, Prof. Dr. Herman Abich'i gönderir. Abich, bir doğa bilimcisi olan Wagner ile beraber 1845'te Ağrı Dağı'na bir zirve çıkışı daha gerçekleştirir (Karaca, 2019). Türkiye çok zengin bir coğrafyaya sahip olup bu coğrafya içinde 5000 m'nin üstünde olan Ağrı Dağı ile birlikte dağcılık yapılabilen çokça dağa sahiptir. Ağrı Dağı 5000 m üzeri yüksekliğe sahip olduğundan yüksek irtifa özelliğine sahiptir. Bundan dolayı yaz ve kış aylarında dağcılarının gözdesi konumundadır (Kaplan ve Ardahan, 2013: 98). Türkiye'de ki dağcılığın başlangıç noktası olan Ağrı Dağı, Ağrı ilinde dağ turizminin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye'nin ve Avrupa'nın en yüksek zirvesinden dört ülke (Türkiye, Ermenistan, İran, Nahçıvan) toprağını görececek olan dağcılar için önemli bir çekim merkezidir.

Türkiye'nin en yüksek zirveleri arasında Ağrı ili oldukça üst sıralarda yer almaktadır (ilk 10'a giren üç dağ, ilk 50'ye giren beş dağ ile). Bu yükseklikler ise; Büyük Ağrı (5137m), Süphan Dağı (4058m. Ağrı-Patnos ilçesi sınırlarında), Küçük Ağrı Dağı (3896m), Tendürek Dağı (3533m), Köse Dağı (3433m), Aşağı Dağı (3274m), Ala Dağ (3250m), Kara Dağ (3243m) ve Tizli Dağı (3200m) şeklinde verilebilir. Dağcıları etkileyen bu zirvelerin çoğu turistik tırmanışlar için elverişlidir. Sönmüş bir yanardağ özelliği gösteren ve Van ili Çaldıran ilçesine kadar uzanan Tendürek Dağının güney kısmındaki lav akıntılarının oluşturduğu görüntü muhteşem bir görsellik sunmaktadır.

Kilometrelerce uzanan vadi boyunca ilgi çekici şekillerde erimiş maden cürufu, yörenin turistik bakımdan çekici özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Demirel, 2013: 8).

2.3.6 Sağlık Turizmi Faaliyetleri

Kür ve tedavi amacıyla belli bir zaman çerçevesinde yer değiştiren insanlar, seyahat ettikleri yerlerde; beslenme, konaklama, kür ve tedavi uygulaması eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını gidermek adına alt-üst yapı tesislerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum, ekonominin arz ve talep kuralı içerisinde işlerlik kazanmakta olup, günümüzde “sağlık turizmi” olarak anılan önemli bir turizm çeşidini oluşturmaktadır (Tunç Hussein ve Saç, 2008: 17). Genel olarak bakıldığında sağlık turizmi üç turizm çeşidinden bahsetmek mümkündür (TÜRSAB, 2014):

Medikal Turizm: Uluslararası hastaların rehabilitasyon ve tedavi amacıyla sağlık kurumlarından faydalanmaları şeklinde olan sağlık turizmi çeşidi.

Termal Turizm ve Medikal SPA: Kaplıca kaynakları ve otelcilik hizmetleriyle beraber medikal masaj, peloid gibi bazı destekleyici tıp uygulamalarının yapılmış olduğu sağlık turizmi çeşidi.

Yaşlı ve Engelli Turizmi: Engelli ve yaşlıların rehabilitasyon, bakım ve medikal tedavilerinin birlikte yapıldığı sağlık turizm çeşidi olarak belirtilmektedir.

Ağrı ilinde sağlık turizmi çeşitlerinden olan termal turizm kaynakları mevcuttur. Termal sulara bulunan; klorür, biokarbonat, sülfat, karbondioksit gazı ve kalsiyumun yanında toplam mineralizasyonun 1gr/lt olmasından dolayı şifa özelliği bulunduğundan ayrıca; romatizma, nevrit, kadın hastalıkları, siyatik ve metabolizma bozuklukları, nöroloji, kemik ve kireçlenme hastalıkları ve cilt hastalıkları gibi rahatsızlıkların tedavisinde yararlanıldığını ve 72-78° C sıcaklığa sahip olan Diyadin Kaplıcalarının sağlık turizmine uygun olduğu yukarıda Diyadin Kaplıcaları bölümünde bahsedilmişti. Diyadin Kaplıcalarında sadece Vali Lütfi Yiğenoğlu Otel ve Kaplıca Tesislerinde konaklama bulunmaktadır. Mülkiyeti Diyadin Belediyesine ait olan bu tesis, özel olarak şahıs işletmesi şeklinde hizmet vermektedir. 34 oda, 68 yatak kapasiteye sahip olan bu işletme belediye belgeli tesis olarak devam etmekte olup, 1 adet jakuzi, 1 adet sauna, 1 adet Türk hamamı, kapalı-açık havuzu ve fitness centre bulunmakta olup yıl boyu hizmet

vermektedir. Diğer kaplıcalarda (Köprü, Yılan, Davut) ise konaklama bulunmayıp muhtelif havuz ve hamamlar günübirlik kullanımlara uygundur (TUTAP, 2019).

2.3.7 Kırsal Turizm Faaliyetleri

Kırsal turizm; insanların kırsal alanlarda dinlenme, eğlenme ve boş zamanlarını değerlendirmeleri için ayrılmış ve düzenli hale getirilip turizm aktivitelerinin yapıldığı bir turizm türüdür. Otel, motel, piknik ve kamping alanları, plajlar ve tatil köyleri kırsal turizm kapsamında değerlendirilmektedir (Kadanalı ve Yazgan, 2012: 97). Soykan (2003)'a göre; kırsal turizm kavramının ülkemizde algılanan anlamı doğrudan “kırsal alanlar” olduğu için mağara turizmi, yayla turizmi, av turizmi, ekoturizm ve açık hava doğa sporları kırsal turizmle bir tutulmaktadır. Yanlış olmamakla beraber, buradaki esas neden; bir köyde, bir dağ evinde, bir çiftlikte vb. konaklayarak tatil geçirmek olduğundan amaç ve etkinlikler açısından aralarında bazı farkların/değişikliklerin olduğu da bir gerçektir (Soykan, 2003: 2).

Ağrı ilinin kırsal turizm potansiyeli yüksektir. Kırsal turistik kaynaklara örnek olarak; Büyük ve Küçük Ağrı Dağları, Buz ve Meya Mağaraları, Meteor Çukuru, Aladağ ve Sinek Yaylaları, Diyadin Kaplıcaları gibi birçok zenginlik bulunmaktadır. Doğal yapısı ve habitat özellikleri açısından özel bir konumu bulunan Ağrı'nın nadir bulunan kuş türleri ve birçok yaban hayvanının barındığı alanları mevcuttur. Bu alanlara örnek olarak; Doğubayazıt Sazlığı, Murat Nehri ve Balık Gölü (Adızel, Durmuş ve Akın, 2011: 628) verilebilir. Ayrıca kültür turizmini de içermesinden dolayı, kırsal turizm arz kaynakları içinde İshak Paşa Sarayının da önemli bir yeri bulunmaktadır (Kadanalı ve Yazgan, 2012b: 9). Bunun yanında Ahmed-i Hani Türbesi, Doğubayazıt Kalesi gibi birçok doğal ve beşerî kaynak ziyaretçileriyle buluşmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN AĞRI İLİNDE TURİZM

3.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak turizm, ülkemizde de sürekli olarak gelişim gösteren ve ekonomiye göz ardı edilemeyecek bir biçimde büyük katkısı olan önemli bir sektör haline gelmiştir. Bu sektörün daha fazla gelişim göstermesi, milli gelire olan faydası dışında diğer olumlu etkilerin artırılması ve olumsuz olan etkilerinin de azaltılabilmesi adına planlı bir gelişim sürecinden geçmesi gerekmektedir (Şahbaz ve Akdu, 2010: 152).

Turizm, farklı sosyal ve kültürel özellik taşıyan insanları bir araya getiren ve birbirleri arasında etkileşim sağlayan sosyal bir olaydır (Çelikkanat ve Güçer, 2014: 272). Turizm, sadece gelir-gider dengesini sağlayan bir endüstri değildir. Aynı zamanda insan ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı ve sunduğu ürünler itibarıyla merkezinde insan ve toplumu barındıran, pek çok kaynağa gereksinim duyan bir sektör olarak kabul edilmektedir (Duran, 2011: 292). Sosyo-kültürel, ekonomik ve birçok fayda sağlayan turizm sektörü, yanlış yer seçimi ve aşırı derecede doğal kaynak kullanımını sebebiyle tarihsel zenginliklerin, kıyı alanlarının ve doğal alanların tahrip olmasına da yol açmıştır. Turizm potansiyeli kaynağını oluşturan tarihi, kültürel ve doğal zenginliklerin uzun vadede korunabilmesi bakımından turizm bölgelerinde yapılacak olan planlama çalışmalarının her safhasında yerel halkın katılımının gerçekleştirilmesi oldukça önem arz etmektedir (Mansuroğlu, 2006: 36). Yerel halkın sosyo-kültürel, sosyo-demografik özellikleri, turizmi algılaması ve turizmin gelişimine verdiği desteği etkilemektedir. Yerel halkın görüşlerinin araştırılması, turizmin gelişimi için yapılacak olan bütün faaliyetlerde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir durumdur. Özellikle turizm potansiyeli bulunan bölgelerde, potansiyelin değerlendirilmesinde önem taşımaktadır.

Asırlardan beri medeniyetlerin geçiş noktalarında bir köprü vazifesi gören Ağrı ili büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Özellikle doğal ve beşeri turizm kaynakları bakımından zengin bir konumdadır. Bu potansiyelin değerlendirilmesinde üniversite öğrencilerinin Ağrı ilindeki turizme yönelik görüş ve düşüncelerinin tespit edilmesi ve

demografik özelliklerine göre analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda bazı sorular oluşturulmuştur:

1. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizm etkilerine yönelik algılamaları ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.1. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.2. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, yaşlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.3. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.4. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, doğum yerlerine göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.5. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, ikamet sürelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.6. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, gelir durumlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.7. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, fakültelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.8. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, turistler ile iletişim kurma durumlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?
 - 1.9. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin gelişimine verdikleri destek öğrencilerin demografik özelliklerine göre farklılık gösteriyor mu?
2. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı ile turizmin gelişimine verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısının turizmin gelişimine verdikleri desteğe etkisi var mıdır?

3.2 ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin Ağrı ilinde turizmi nasıl algıladıkları, turizmin gelişimine verdikleri destek düzeyi ile bunun demografik

özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir. Bu konu özelinde yapılmış araştırmaların genellikle “yerel halk” üzerine çalıştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise spesifik bir örneklem olarak öğrenciler seçilmiş olup literatüre farklı bir araştırma kazandırılması ve Ağrı ili turizminin gelişimine katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

3.3 ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu araştırmada kullanılan ölçeğin amaca uygun olduğu, seçilen örneklemin evreni temsil ettiği, kullanılan anket sorularının anlaşılabilir olduğu, örneklemini oluşturan bireylerin içten ve samimi cevap verdikleri, ortaya çıkan verilerin geçerli ve güvenli olduğu varsayılmaktadır.

3.4 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma nicel veri yöntemlerine dayanmaktadır. Nicel yöntemin amacı, kişilerin toplumsal davranışlarını deney, gözlem ve test yolu ile nesnel olarak ölçmek ve sayısal verilerle açıklamaktır. Olgu ve olayları ölçülebilir, gözlemlenebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir hale getiren araştırma yaklaşımıdır (Bedir Erişti, 2013: 9). Araştırmanın verileri anket tekniği ile elde edilmiştir.

Araştırma evreni belirlendikten sonra tabakalı örneklem tekniği ile örneklem seçimi yoluna gidilmiştir. Tabakalı örneklem, evrendeki alt grupların oluşturulup, evrende var oldukları aynı oranda, temsil edilmelerini sağlayan bir örneklem metodudur (Özen ve Gül, 2007: 402).

Bu araştırmanın; evren ve örneklemini, verilerin toplanması ve verilerin analizi aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

3.4.1 Evren ve Örneklem

Evren; bir araştırmada, soruların cevaplanması için ihtiyaç duyulan verilerin oluşturulduğu canlı veya cansız varlıklardan meydana gelen büyük gruptur. Bir başka deyişle elde bulunan verilerin analizlerinin yapıp oluşturulacak olan sonuçların yorumlanacağı, geçerli olacağı grup olarak da tanımlanabilmektedir (Büyüköztürk vd. 2010: 78). Sayım (2017)'a göre; ifade edilen araştırma içerisindeki tanımlamaya dahil

olan bütün öğelerin bulunduğu topluluk, belirli bir zaman ve mekanlardır. Evrenin tümünün araştırılması durumunun varlığı doğal olarak, evrenin büyüklüğüyle paralel bir durumdur. Örneklem ise belli bir evrenden, belirgin kurallar doğrultusunda seçilmiş ve evreni temsil düzeyi olduğu kabul edilen küçük kümedir. Çoğunlukla araştırmalar, örneklem üzerinden yapılmakta ve sonuçlar evrene genellenmektedir (Karasar, 2018: 148). Tüm evreni çalışmak yerine, evreni temsil kabiliyeti güçlü sınırlı sayıda birey, olay ya da olguyu araştırmaya dahil etmek pratik bir yaklaşımdır. Burada geleneksel bilim anlayışı kapsamında “indirgeme” ilkesi kullanılmaktadır. Daha fazla sayıda birey, olay ya da olguyu içerisinde barındıran evren, belli yöntemler ile örneklem denilen küçük ve çalışılabilir bir büyüklüğe indirgenip ortaya çıkan sonuçlar tersi bir süreçle yine evrene genellenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 101).

Bu araştırmanın evrenini Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi’nde 2018- 2019 akademik yılında ders kaydı yapıp öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Üniversite verilerinden hareketle; toplam öğrenci sayısı 13.347’dir. Dolayısıyla araştırmanın evreni, üniversitenin toplam öğrenci sayısı olan 13.347’dir. Örneklem büyüklüğünün kabul edilebilmesi açısından belirlenecek olan örneklem sayısının, aşağıdaki tablodaki verilere göre %95 güven aralığında en az 370 olması yeterlidir (Tablo 3.1.).

Tablo 3.1. Evren İçindeki Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyüklüğü	Güvenirlilik Derecesi	Güven Aralığı	Örneklem Sayısı	Güvenirlilik Derecesi	Güven Aralığı	Örneklem Sayısı
1.000	%95	5	278	%99	5	400
10.000	%95	5	370	%99	5	624
20.000	%95	5	377	%99	5	644
50.000	%95	5	381	%99	5	657
100.000	%95	5	383	%99	5	661
500.000	%95	5	384	%99	5	665
1.000.000	%95	5	384	%99	5	665

Kaynak: (Akalın, 2018: 113)

Temel özelliğinin evreni temsil etme gücü bakımından yüksek “seçkisiz” örnekleme yöntemlerinden (Büyüköztürk, vd., 2010) olan; evrendeki alt grupların

belirlenmesi ve bunların evren içindeki büyüklükleri oranıyla örnekleme temsil kabiliyetlerini sağlayan “tabakalı örneklem” metodu (Büyüköztürk, vd., 2010) ile örneklem seçimi yoluna gidilmiştir. Tabakalı örneklem metodu orantılı dağılım tekniği ile gerçekleştirilen örneklem seçiminde, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi bölümleri/birimleri alt tabakaları oluşturmaktadır.

Anket uygulamasının yapılacağı birimlerin (fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve enstitüler) öğrenci sayılarına istinaden minimum örneklem sayısı olan 370’e oranları yapılarak alt tabakaları oluşturan birimlerin de minimum sayıları hesaplanmıştır. İzin verilen birimlerde minimum örneklem sayısından fazla olarak toplam 800 anket formu oluşturulmuş olup bizzat araştırmacı tarafından öğrencilerle yüz yüze çalışılmaya başlanılmıştır. Eksik ve hatalı verilerin tespit edilip ayıklanmasından sonra toplamda 542 adet anketin uygulamaya dahil edilmesine karar verilmiştir.

3.4.2 Verilerin Toplanması

Ağrı ilindeki üniversite öğrencilerinin turizm algılarının tespit edilmesine yönelik olarak hazırlanan bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır.

Bu anket (Ek 1) için; ilgili yazın taraması sonucunda Güneş (2014) tarafından, “*Yerel Halkın Turizm Algısı ve Turizme Katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez İlçesi Örneği*” isimli yüksek lisans çalışmasında kullanmak için oluşturduğu ölçekten faydalanılmıştır (Ek 4). Ölçek; turizmin sosyo-kültürel pozitif etkileri (4 madde), turizmin ekonomik pozitif etkileri (5 madde), turizmin çevresel pozitif etkileri (4 madde), turizmin sosyo-ekonomik negatif etkileri (4 madde), turizmin ekonomik negatif etkileri (3 madde), turizmin çevresel negatif etkileri (4 madde) ve turizmin gelişimine verilen destek (4 madde) ifadelerinden oluşmaktadır. 5’li likert tip olarak kullanılan ölçeğin cevapları; Tamamen Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Tamamen Katılmıyorum (1) şeklinde derecelendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu iki bölüm ve 36 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde “cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, doğum yeri, ikamet etme süreleri, gelir durumu, eğitim birimi ve turistlerle iletişim kurma durumu” şeklinde demografik özelliklere yer verilmiştir. İkinci bölüm ise turizm etkilerine ve gelişimine yönelik 5’li likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Hazırlanan anket, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi’nden gerekli

izinlerin (Ek 2) alınmasından sonra 2019 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, yüz yüze uygulanmıştır.

3.4.3 Verilerin Analizi

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif ve negatif yönlü etkilerini algılamaları ile turizmin gelişimine verdikleri desteği ölçmek amacıyla Ağrı ilinde uygulanmıştır. Anket yolu ile elde edilen veriler SPSS 21.0 for Windows paket programına işlenmiş ve analize tabi tutulmuştur. Verilerin güvenilirlik analizi yapılmış sonrasında katılımcılara ilişkin demografik değişkenlerin frekans analizleri ve verilerin ortalama değerleri hesaplanmıştır. Ardından verilere normallik testi uygulanmış ve dağılımın normal olduğu görülmüştür. Bu nedenle parametrik analizlerin yapılmasına karar verilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri ile turizm etkilerine yönelik algıları arasındaki farklılığa bakmak için t-testi ve varyans analizi (One-WayANOVA) yapılmıştır. Turizmin gelişimine ilişkin öğrencilerin verdiği destek ile turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı arasındaki ilişkiye bakmak için 'Korelasyon Analizi' yapılmıştır. Turizmin pozitif yönlü etki düzeylerinin turizmin gelişimine verilen destek üzerindeki etkisine bakmak için ise "Çoklu Regresyon Analizi" yapılmıştır.

3.5 BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bu bölümünde geliştirilmiş olan ölçme araçlarından elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

3.5.1 Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyutlarına Ait Güvenirlik Analizleri

Alpha (α) katsayısına istinaden ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Kayış, 2014: 405).

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Tablo 3.2. Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyutlarına Ait Güvenirlik Analizleri

	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	0,784	4
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	0,755	4
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	0,769	5
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	0,700	3
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	0,720	4
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	0,779	4
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	0,767	4
Genel Güvenirlik Düzeyi	0.737	28

Katılımcıların turizm algıları genel ve alt boyutlarına ait güvenirlik katsayısı incelendiğinde, turizmin sosyo-kültürel pozitif ve negatif, ekonomik pozitif ve negatif, çevresel pozitif ve negatif etkileri ile turizmin gelişimine verilen destek ve genel güvenirlik düzeyinin, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ aralığında gerçekleştiği ve buna göre de oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

3.5.2 Araştırma Kapsamındaki Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikler Tablo 3.3.'de gösterilmiştir. Bu tabloda, katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, fakülte, doğum yeri, ikamet süresi, gelir durumu, iletişim kurma durumu gibi bazı demografik özelliklerine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Yüzde(%)
Erkek	242	44,6
Kadın	300	55,4
Toplam	542	100,0
Yaş	Sayı	Yüzde(%)
17-20 yaş	187	34,5
21-24 yaş	296	54,6
25-28 yaş	39	7,2
29-32 yaş	20	3,7
Toplam	542	100,0
Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Ön Lisans	141	26,0
Lisans	373	68,8
Yüksek Lisans	28	5,2
Toplam	542	100,0

Tablo 3.3. (Devam) Araştırmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri

Fakülte	Sayı	Yüzde(%)
Eğitim Fakültesi	127	23,4
Fen Edebiyat Fakültesi	62	11,4
Eczacılık Fakültesi	23	4,2
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	7,6
Besyo	59	10,9
Yabancı Diller MYO	26	4,8
Ağrı MYO	39	7,2
Sağlık YO	29	5,4
SHMYO	56	10,3
Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	4,1
Diğer	58	10,7
Toplam	542	100,0
Doğum Yeri	Sayı	Yüzde(%)
Ağrı	239	44,1
Diğer	303	55,9
Toplam	542	100,0
Ağrı'da İkamet Etme Süresi	Sayı	Yüzde(%)
1 yıldan az	130	24,0
1-3 yıl	137	25,3
4-6 yıl	42	7,7
7 yıl ve üzeri	233	43,0
Toplam	542	100,0
Gelir Durumu	Sayı	Yüzde(%)
500₺ ye kadar	326	60,1
501-1000 ₺	91	16,8
1001-1500 ₺	33	6,1
1501-2000 ₺	40	7,4
2001 ₺ ve üzeri	52	9,6
Toplam	542	100,0
Turistlerle İletişim Kurma Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Hiç	195	36,0
Kısmen	312	57,6
Sürekli	35	6,5
Toplam	542	100,0

Araştırmaya katılanların; cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, %55,4'ünün kadın, %44,6'sının erkek, yaşlarına göre %54,6'sının 21-24 yaş, %34,5'inin 17-20 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında, %68,8'inin lisans, %26'sının ön lisans, fakültelerine göre, %23,4'ünün Eğitim Fakültesi, %11,4'ünün Fen Edebiyat Fakültesi, %10,7'sinin diğer olduğu görülmüştür. Doğum yerleri %55,9'unun diğer, %44,1'inin Ağrı olduğu, Ağrı'da ikamet etme sürelerinde %43'ünün 7 yıl ve üzeri, %25,3'ünün 1-3 yıl grubunda olduğu saptanmıştır. Gelir durumları gözlemlendiğinde, %60,1'inin 500 TL'ye kadar, %16,8'inin 501-1000 TL aralığında bulunduğu ve dolayısıyla katılımcıların çoğunluğunun düşük gelirli oldukları ortaya çıkmıştır. Turistlerle iletişim kurma durumuna göre, %57,6'sının kısmen, %36,0'ının hiç olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3.3.).

3.5.3 Katılımcıların Turizm Algıları Alt Boyut Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular

Turizmin, olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Örneğin; turizm, bir bölgede ekonomik anlamda olumlu bir gelişme sağlarken çevresel ve toplumsal sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılan birçok çalışmada turizm etkileri, pozitif ve negatif yönlü olarak ele alınmaktadır.

Bu kısımda üniversite öğrencilerinin turizmin etkileri ve gelişimine verdikleri desteğe olan katılım derecelerinin tespit edilebilmesi için, her bir boyut ve ifadelerin aritmetik ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerlerinden yararlanılmıştır. Turizmin etkileri ve turizm gelişimine verdikleri destek algılamaları analiz edilmiştir. Çalışmanın analiz kısmında katılımcıların vermiş oldukları cevapların aritmetik ortalamaları “1” değerine yaklaştıkça turizmin etkilerini algılama ve gelişimine verdikleri desteğin düşük, “5” değerine yaklaştığında ise katılımcıların turizmin etkilerini algılamaları ve turizmin gelişimine verdikleri desteğin yüksek seviyede olduğuna karar verilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki tablolarda katılımcılara yöneltilen; turizmin pozitif ve negatif yönlü sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkileri ile turizmin gelişimine verilen desteği ölçmeye ilişkin ifadelerin, turizm algıları alt boyut düzeylerine göre ortalama katılım düzeyleri gösterilmiştir.

Tablo 3.4. Katılımcıların Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	4,24	0,65
Turizm, kültürel aktivitelerin gelişimini sağlamaktadır.	4,40	0,73
Turizm, yerel halkın kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır.	4,27	0,80
Turizm, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmektedir.	4,20	0,87
Turizm, yerel halkın eğlence serbest zaman değerlendirme olanaklarını arttırmaktadır.	4,08	0,91

Katılımcıların turizmin sosyo-kültürel pozitif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 4,24$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **4.40** ortalama ile “turizm, kültürel aktivitelerin gelişimini sağlamaktadır” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde

katıldıkları maddenin **4,08** ortalama ile “turizm, yerel halkın eğlence serbest zaman değerlendirme olanaklarını arttırmaktadır” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.5. Katılımcıların Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	2,04	0,81
Turizm, yerel halkın tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	2,02	1,04
Turizm, kültürel değerlerin yok olmasına neden olmaktadır	1,93	1,05
Turizm, yerel halkın turistik çekiciliklere ulaşımını zorlaştırmaktadır.	1,98	1,00
Turizm, suç, fuhuş, uyuşturucu gibi sosyal problemlere neden olmaktadır.	2,23	1,16

Katılımcıların turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 2,04$) düşük olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **2,23** ortalama ile “turizm, suç, fuhuş, uyuşturucu gibi sosyal problemlere neden olmaktadır.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **1,93** ortalama ile “turizm, kültürel değerlerin yok olmasına neden olmaktadır” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.6. Katılımcıların Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	4,35	0,59
Turizm, geleneksel ürünlerin üretimini sağlamaktadır	3,96	1,00
Turizm, ekonomik kazanç sağlamaktadır.	4,52	0,77
Turizm, yerel ekonomiyi desteklemektedir	4,44	0,75
Turizm, yerel halk için yeni iş fırsatları yaratmaktadır.	4,40	0,77
Turizm, bölgeye daha fazla yatırımın yapılmasını sağlamaktadır	4,42	0,77

Katılımcıların turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 4,35$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **4,52** ortalama ile “turizm, ekonomik kazanç sağlamaktadır.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **3,96** ortalama ile “turizm, geleneksel ürünlerin üretimini sağlamaktadır” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.7. Katılımcıların Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	3,75	0,80
Turizm, bölgedeki ürün ve hizmet fiyatlarını arttırmaktadır.	4,00	0,94
Turizm, bölgede hayat pahalılığına neden olmaktadır.	3,72	1,03
Turizm, yerel halk arasında ekonomik kazanç eşitsizliği yaratmaktadır.	3,54	1,08

Katılımcıların turizmin ekonomik negatif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 3,57$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **4,00** ortalama ile “turizm, bölgedeki ürün ve hizmet fiyatlarını arttırmaktadır.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **3,54** ortalama ile “turizm, yerel halk arasında ekonomik kazanç eşitsizliği yaratmaktadır.” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.8. Katılımcıların Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	3,95	0,73
Turizm, doğal çevrenin korunmasını ve gelişimini desteklemektedir	3,77	1,08
Turizm, gelecek nesiller için çevre kalitesini iyileştirmektedir.	3,87	0,99
Turizm, çevre bilincini arttırmaktadır.	3,94	0,97
Turizm, tarihi bina ve yapıların korunmasını teşvik etmektedir.	4,20	0,91

Katılımcıların turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 3,95$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **4,20** ortalama ile “turizm, tarihi bina ve yapıların korunmasını teşvik etmektedir.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **3,77** ortalama ile “turizm, doğal çevrenin korunmasını ve gelişimini desteklemektedir” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.9. Katılımcıların Turizmin Çevresel Negatif Etkileri Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	2,59	0,93
Turizm, çevre kirliliğine (toprak, hava, su) neden olmaktadır.	2,51	1,21
Turizm, doğayı (bitkiler, hayvanlar, ekosistem) olumsuz etkilemektedir	2,35	1,15
Turizm, çarpık kentleşmeye neden olmaktadır	2,46	1,15
Turizm, kalabalıklaşma, gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı gibi problemler yaratır.	3,02	1,29

Katılımcıların turizmin ekonomik çevresel negatif etkileri düzeylerinin ($\bar{x}= 2,59$) düşük olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **3,02** ortalama ile “turizm, kalabalıklaşma, gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı gibi problemler yaratır.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **2,35** ortalama ile “turizm, doğayı (bitkiler, hayvanlar, ekosistem) olumsuz etkilemektedir” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.10. Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verilen Destek Boyutuna İlişkin Betimsel Bulgular

Boyut/Maddeler	\bar{x}	ss
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	4,50	0,50
Turizmin daha fazla gelişimi için çaba sarf edilmelidir	4,44	0,73
Turizm yatırımları artarak devam etmelidir.	4,46	0,67
Turizm gelişimini destekliyorum.	4,56	0,59
Turizm, toplumumuzun bir parçası olmaya devam etmelidir.	4,54	0,62

Katılımcıların turizmin gelişimine verilen destek düzeylerinin ($\bar{x}= 4,50$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek düzeyde katıldıkları maddenin **4,56** ortalama ile “turizm gelişimini destekliyorum.” maddesi olduğu belirlenirken alt boyut içerisindeki maddelere göre, kendi içlerinde en düşük düzeyde katıldıkları maddenin **4,44** ortalama ile “turizmin daha fazla gelişimi için çaba sarf edilmelidir” maddesi olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların turizmin gelişimine verdikleri destek ile turizmin pozitif yönlü etkileri sonuçları incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin Ağrı'da turizm gelişimine verilen desteği olumlu algıladıkları ve turizmin pozitif etkilerine katıldıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Turizmin negatif yönlü etkileri sonuçlarına bakıldığında; üniversite öğrencilerinin, turizmin çevresel negatif etkileri ve turizmin sosyo-kültürel negatif etkilerine katılmadıkları gözlemlenmiştir. Fakat turizmin ekonomik negatif etkilerine katıldıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum sonucunda; katılımcıların turizmden ekonomik anlamda yeterince faydalanamadıkları çıkarımı yapılabilir.

3.5.4 Katılımcıların Turizm Algılarına Ait Verilerin Dağılımının Normallik Testi Sonuçları

Katılımcıların turizm algılarına ait verilerin dağılımının normallik testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.11.).

Tablo 3.11. Katılımcıların Turizm Algılarına Ait Verilerin Dağılımına Ait Normallik Testi Sonuçları

Ölçek	Statistic	Sd	p	\bar{x}	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	0,133	542	0	4,23	4,25	-0,995	1,971
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	0,125	542	0	2,03	2,00	0,761	0,469
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	0,136	542	0	4,34	4,40	-1,100	1,880
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	0,146	542	0	3,75	4,00	-0,769	0,612
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	0,137	542	0	3,94	4,00	-0,500	-0,031
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	0,086	542	0	2,58	2,50	0,271	-0,357
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	0,236	542	0	4,50	4,50	-0,530	-0,898

Verilerin hangi dağılımdan geldiğini belirlemek için; aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş olup, aritmetik ortalama ve medyanın eşit ya da yakın olması, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 2 sınırları içinde bulunmasından verilerin dağılımının normallikten geldiği belirlenmiştir (George ve Mallery, 2003) (Tablo 3.11.).

3.5.5 Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre T Testi ve Varyans Analizleri

Katılımcıların demografik özellikleri ile turizm etkilerine yönelik algıları arasındaki farklılığa bakmak için yapılan t-testi ve varyans analizi (One-WayANOVA) sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3.12. Katılımcıların Turizm Algılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t	sd	p																																																																				
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Erkek	242	4,25	0,69	0,209	540	0,835																																																																				
	Kadın	300	4,23	0,61				Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,05	0,80	0,257	540	0,797	Kadın	300	2,03	0,81	Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Erkek	242	4,38	0,61	1,080	540	0,281	Kadın	300	4,32	0,57	Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Erkek	242	3,74	0,84	-0,344	540	0,731	Kadın	300	3,76	0,77	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Erkek	242	3,94	0,74	-0,276	540	0,783	Kadın	300	3,95	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*	Kadın	300	2,66	0,93	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,05	0,80	0,257	540	0,797																																																																				
	Kadın	300	2,03	0,81				Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Erkek	242	4,38	0,61	1,080	540	0,281	Kadın	300	4,32	0,57	Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Erkek	242	3,74	0,84	-0,344	540	0,731	Kadın	300	3,76	0,77	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Erkek	242	3,94	0,74	-0,276	540	0,783	Kadın	300	3,95	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*	Kadın	300	2,66	0,93	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181	Kadın	300	4,48	0,51								
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Erkek	242	4,38	0,61	1,080	540	0,281																																																																				
	Kadın	300	4,32	0,57				Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Erkek	242	3,74	0,84	-0,344	540	0,731	Kadın	300	3,76	0,77	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Erkek	242	3,94	0,74	-0,276	540	0,783	Kadın	300	3,95	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*	Kadın	300	2,66	0,93	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181	Kadın	300	4,48	0,51																				
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Erkek	242	3,74	0,84	-0,344	540	0,731																																																																				
	Kadın	300	3,76	0,77				Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Erkek	242	3,94	0,74	-0,276	540	0,783	Kadın	300	3,95	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*	Kadın	300	2,66	0,93	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181	Kadın	300	4,48	0,51																																
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Erkek	242	3,94	0,74	-0,276	540	0,783																																																																				
	Kadın	300	3,95	0,72				Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*	Kadın	300	2,66	0,93	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181	Kadın	300	4,48	0,51																																												
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Erkek	242	2,49	0,92	2,095	540	0,037*																																																																				
	Kadın	300	2,66	0,93				Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181	Kadın	300	4,48	0,51																																																								
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Erkek	242	4,53	0,49	1,338	540	0,181																																																																				
	Kadın	300	4,48	0,51																																																																							

*p<0.05

Katılımcıların turizm algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda; turizm çevresel negatif etkileri düzeyinin cinsiyetlerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t=2,095$; $sd=540$; $p=0,037$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Cinsiyeti kadın ($\bar{x}=2,66$) olanların turizmin çevresel negatif etkileri düzeyinin erkek ($\bar{x}=2,49$) olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 3.6.). Turizmin çevresel negatif etkilerine kadınların erkeklere göre daha fazla duyarlı oldukları düşünülmektedir.

Tablo 3.13. Katılımcıların Turizm Algılarının Doğum Yerlerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Bağımsız Örneklem T-testi Sonuçları

Ölçekler	Doğum Yeri	n	\bar{X}	ss	t	sd	p																																																																				
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	4,22	0,63	-0,496	540	0,620																																																																				
	Diğer	303	4,25	0,66				Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,11	0,81	1,801	540	0,072	Diğer	303	1,98	0,80	Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Ağrı	239	4,28	0,60	-2,425	540	0,016*	Diğer	303	4,40	0,58	Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Ağrı	239	3,68	0,83	1,935	540	0,053	Diğer	303	3,81	0,78	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	3,92	0,74	-0,681	540	0,496	Diğer	303	3,96	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404	Diğer	303	2,56	0,91	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,11	0,81	1,801	540	0,072																																																																				
	Diğer	303	1,98	0,80				Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Ağrı	239	4,28	0,60	-2,425	540	0,016*	Diğer	303	4,40	0,58	Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Ağrı	239	3,68	0,83	1,935	540	0,053	Diğer	303	3,81	0,78	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	3,92	0,74	-0,681	540	0,496	Diğer	303	3,96	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404	Diğer	303	2,56	0,91	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*	Diğer	303	4,54	0,48								
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Ağrı	239	4,28	0,60	-2,425	540	0,016*																																																																				
	Diğer	303	4,40	0,58				Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Ağrı	239	3,68	0,83	1,935	540	0,053	Diğer	303	3,81	0,78	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	3,92	0,74	-0,681	540	0,496	Diğer	303	3,96	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404	Diğer	303	2,56	0,91	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*	Diğer	303	4,54	0,48																				
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Ağrı	239	3,68	0,83	1,935	540	0,053																																																																				
	Diğer	303	3,81	0,78				Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	3,92	0,74	-0,681	540	0,496	Diğer	303	3,96	0,72	Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404	Diğer	303	2,56	0,91	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*	Diğer	303	4,54	0,48																																
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ağrı	239	3,92	0,74	-0,681	540	0,496																																																																				
	Diğer	303	3,96	0,72				Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404	Diğer	303	2,56	0,91	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*	Diğer	303	4,54	0,48																																												
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ağrı	239	2,62	0,96	0,835	540	0,404																																																																				
	Diğer	303	2,56	0,91				Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*	Diğer	303	4,54	0,48																																																								
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ağrı	239	4,45	0,53	-2,154	540	0,032*																																																																				
	Diğer	303	4,54	0,48																																																																							

*p<0.05

Katılımcıların turizm algılarının doğum yerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda; turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeyinin doğum yerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t=-2,425$; $sd=540$; $p=0,016$; $p<0,05$) belirlenmiştir. Doğum yeri Ağrı olmayanların ($\bar{x}= 4,40$) turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeyinin doğum yeri Ağrı ($\bar{x}= 4,28$) olanlara göre daha yüksek olduğu ve turizmin ekonomik pozitif etkilerine daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Söz konusu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark çıkmasına rağmen, iki grubun ortalamaları incelendiğinde bu farkın çok açık olmadığı anlaşılmıştır. Fakat doğum yeri Ağrı olmayanların turizmin ekonomik pozitif etkilerinden yeterince etkilenmiyor olmaları, bu değişkene yönelik algılarının yüksek çıkmasına neden olarak düşünülmektedir.

Turizmin gelişimine verilen destek düzeyinin doğum yerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($t=-2,154$; $sd=540$; $p=0,032$; $p<0,05$) belirlenmiştir. Doğum yeri Ağrı olmayanların ($\bar{x}= 4,54$) turizmin gelişimine verilen destek düzeyinin

doğum yeri Ağrı ($\bar{x}= 4,45$) olanlara göre daha yüksek olduğu ve daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Ortalamalar incelendiğın de ise iki gurubun da turizme yüksek düzeyde destek verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.14. Katılımcıların Turizm Algılarının Yaşlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p	Scheffe
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	17-20 yaş	187	4,22	0,62	3	0,819	0,484	
	21-24 yaş	296	4,26	0,69				
	25-28 yaş	39	4,29	0,46				
	29-32 yaş	20	4,04	0,68				
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	17-20 yaş	187	1,89	0,78	3	3,555	0,014*	(1-2)
	21-24 yaş	296	2,12	0,83				
	25-28 yaş	39	2,15	0,69				
	29-32 yaş	20	1,94	0,76				
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	17-20 yaş	187	4,26	0,59	3	2,151	0,093	
	21-24 yaş	296	4,39	0,60				
	25-28 yaş	39	4,40	0,49				
	29-32 yaş	20	4,36	0,54				
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	17-20 yaş	187	3,69	0,79	3	2,027	0,109	
	21-24 yaş	296	3,82	0,78				
	25-28 yaş	39	3,58	1,03				
	29-32 yaş	20	3,60	0,75				
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	17-20 yaş	187	3,95	0,70	3	0,060	0,981	
	21-24 yaş	296	3,94	0,74				
	25-28 yaş	39	3,94	0,80				
	29-32 yaş	20	4,01	0,78				
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	17-20 yaş	187	2,51	0,87	3	2,816	0,039*	(2-4)
	21-24 yaş	296	2,68	0,97				
	25-28 yaş	39	2,35	0,76				
	29-32 yaş	20	2,33	0,98				
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	17-20 yaş	187	4,49	0,49	3	1,071	0,361	
	21-24 yaş	296	4,49	0,51				
	25-28 yaş	39	4,54	0,53				
	29-32 yaş	20	4,69	0,44				

*p<0.05; 1.Grup= 17-20 yaş; 2.Grup= 21-24 yaş; 3.Grup= 25-28 yaş; 4.Grup= 29-32 yaş

Katılımcıların turizm algılarının yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin katılımcıların yaşlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($F=3,555$; $P=0,014$; $p<0,05$) belirlenmiştir.

Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda yaşı 21-24 ($\bar{x}= 2,12$) olanların turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin 17-20 ($\bar{x}= 1,89$) olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Turizmin çevresel negatif etkileri düzeylerinin yaşlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($F=2,816$; $P=0,039$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda yaşı 21-24 ($\bar{x}= 2,68$) aralığında olanların turizmin çevresel negatif etkileri düzeylerinin 29-32 ($\bar{x}= 2,33$) grubundakilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yaşı 21-24 olanların tüm katılımcıların %54,6'sını oluşturmakta, bu durum katılımcıların yarısından fazlasının çevre bilincinin geliştiğini göstermektedir. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Tablo 3.15. Katılımcıların Turizm Algılarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Ön Lisans	141	4,22	0,58	2	0,065	0,937
	Lisans	373	4,24	0,68			
	Yüksek Lisans	28	4,26	0,58			
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Ön Lisans	141	2,01	0,78	2	0,241	0,786
	Lisans	373	2,04	0,81			
	Yüksek Lisans	28	2,13	0,89			
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Ön Lisans	141	4,29	0,62	2	1,195	0,303
	Lisans	373	4,36	0,58			
	Yüksek Lisans	28	4,44	0,57			
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Ön Lisans	141	3,74	0,69	2	2,903	0,056
	Lisans	373	3,78	0,83			
	Yüksek Lisans	28	3,40	0,95			
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Ön Lisans	141	3,88	0,69	2	0,872	0,419
	Lisans	373	3,97	0,74			
	Yüksek Lisans	28	3,96	0,74			
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Ön Lisans	141	2,52	0,93	2	0,846	0,430
	Lisans	373	2,62	0,93			
	Yüksek Lisans	28	2,46	1,01			
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Ön Lisans	141	4,52	0,50	2	1,714	0,181
	Lisans	373	4,48	0,51			
	Yüksek Lisans	28	4,66	0,44			

Katılımcıların turizm algılarının eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizm algılarının eğitim durumlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Tablo 3.16. Katılımcıların Turizm Algılarının Fakültelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Fakülte	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p	Scheffe
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	4,28	0,62	10	0,907	0,527	
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	4,24	0,69				
	Eczacılık Fakültesi	23	4,18	0,85				
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	4,15	0,60				
	Besyo	59	4,32	0,59				
	Yabancı Diller MYO	26	4,35	0,90				
	Myo Ağrı	39	4,09	0,61				
	Sağlık YO	29	4,02	0,78				
	SHMYO	56	4,30	0,57				
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	4,26	0,63				
	Diğer	58	4,24	0,55				
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	1,84	0,67	10	3,176	0,001**	(1-4)
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	2,24	0,93				
	Eczacılık Fakültesi	23	2,42	0,76				
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	2,38	0,92				
	Besyo	59	1,89	0,60				
	Yabancı Diller MYO	26	1,79	0,89				
	Myo Ağrı	39	2,06	0,81				
	Sağlık YO	29	2,07	0,77				
	SHMYO	56	1,96	0,73				
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	2,18	0,91				
	Diğer	58	2,12	0,91				
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	4,39	0,54	10	0,909	0,525	
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	4,26	0,70				
	Eczacılık Fakültesi	23	4,37	0,63				
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	4,30	0,62				
	Besyo	59	4,37	0,54				
	Yabancı Diller MYO	26	4,44	0,65				
	Myo Ağrı	39	4,13	0,75				
	Sağlık YO	29	4,38	0,42				
	SHMYO	56	4,36	0,57				
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	4,40	0,60				
	Diğer	58	4,40	0,52				

Tablo 3.16. (Devam) Katılımcıların Turizm Algılarının Fakültelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	3,76	0,79	10	1,746	0,068
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	3,61	0,96			
	Eczacılık Fakültesi	23	4,07	0,62			
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	3,81	0,98			
	Besyo	59	3,66	0,87			
	Yabancı Diller MYO	26	3,95	0,68			
	Myo Ağrı	39	3,59	0,86			
	Sağlık YO	29	4,05	0,49			
	SHMYO	56	3,85	0,61			
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	3,48	0,75			
Diğer	58	3,70	0,78				
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	4,07	0,71	10	1,243	0,261
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	3,95	0,73			
	Eczacılık Fakültesi	23	3,82	0,73			
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	3,98	0,85			
	Besyo	59	4,05	0,71			
	Yabancı Diller MYO	26	3,95	0,84			
	Myo Ağrı	39	3,87	0,66			
	Sağlık YO	29	3,72	0,64			
	SHMYO	56	3,96	0,65			
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	3,91	0,77			
Diğer	58	3,76	0,76				
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Eğitim Fakültesi	127	2,56	0,86	10	1,811	0,056
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	2,62	1,01			
	Eczacılık Fakültesi	23	2,89	0,79			
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	2,81	1,10			
	Besyo	59	2,41	0,85			
	Yabancı Diller MYO	26	2,38	0,94			
	Myo Ağrı	39	2,29	0,81			
	Sağlık YO	29	2,91	0,77			
	SHMYO	56	2,48	0,90			
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	2,69	0,96			
Diğer	58	2,70	1,06				
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Eğitim Fakültesi	127	4,45	0,50	10	0,831	0,599
	Fen Edebiyat Fakültesi	62	4,52	0,50			
	Eczacılık Fakültesi	23	4,37	0,48			
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	41	4,45	0,55			
	Besyo	59	4,53	0,51			
	Yabancı Diller MYO	26	4,63	0,54			
	Myo Ağrı	39	4,52	0,59			
	Sağlık YO	29	4,42	0,51			
	SHMYO	56	4,54	0,45			
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	22	4,65	0,47			

Tablo 3.16. (Devam) Katılımcıların Turizm Algılarının Fakültelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

**p<0.01; 1.Grup= Eğitim fakültesi; 2.Grup= Fen edebiyat fakültesi; 3.Grup= Eczacılık fakültesi; 4.Grup= İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; 5.Grup= BÉSYO; 6.Grup= Yabancı diller MYO; 7.Grup= Sağlık YO; 8.Grup= SHMYO; 9.Grup= Sosyal bilimler enstitüsü

Katılımcıların turizm algılarının fakültelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin fakültelerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu (**F=3,176; P=0,001; p<0.01**) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ($\bar{x}= 2,38$) öğrencilerinin turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin Eğitim Fakültesi ($\bar{x}= 1,84$) öğrencilerine göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Turizmin sosyo-kültürel negatif etkilerine tüm fakültelerin/birimlerin genel olarak katılmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, dünyanın küreselleşmesiyle halkların ve toplumların bütünleşmesi, sosyal medya platformların gençler arasında etkili bir şekilde kullanılması ile kültürlerin yaklaşması gibi sebeplerden ötürü farklı yerlerden gelen kişilere daha pozitif bakılması şeklinde değerlendirilebilir. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlemlenememiştir.

Tablo 3.17. Katılımcıların Turizm Algılarının Ağrı'da İkamet Etme Sürelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Ağrı'da İkamet Süresi	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p	Scheffe
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	1 yıldan az	130	4,22	0,59	3	0,257	0,856	
	1-3 yıl	137	4,28	0,68				
	4-6 yıl	42	4,25	0,78				
	7 yıl ve üzeri	233	4,23	0,63				
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	1 yıldan az	130	2,00	0,83	3	1,514	0,210	
	1-3 yıl	137	1,94	0,80				
	4-6 yıl	42	2,06	0,71				
	7 yıl ve üzeri	233	2,12	0,81				
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	1 yıldan az	130	4,29	0,61	3	3,578	0,014*	(3-4)
	1-3 yıl	137	4,45	0,53				
	4-6 yıl	42	4,50	0,57				
	7 yıl ve üzeri	233	4,29	0,60				
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	1 yıldan az	130	3,74	0,80	3	1,309	0,271	
	1-3 yıl	137	3,82	0,78				
	4-6 yıl	42	3,90	0,77				
	7 yıl ve üzeri	233	3,69	0,83				
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	1 yıldan az	130	3,87	0,71	3	0,953	0,415	
	1-3 yıl	137	4,00	0,70				
	4-6 yıl	42	4,05	0,75				
	7 yıl ve üzeri	233	3,94	0,75				

Tablo 3.17. (Devam) Katılımcıların Turizm Algılarının Ağrı’da İkamet Etme Sürelerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	1 yıldan az	130	2,56	0,92	3	0,415	0,742
	1-3 yıl	137	2,55	0,93			
	4-6 yıl	42	2,50	0,81			
	7 yıl ve üzeri	233	2,63	0,96			
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	1 yıldan az	130	4,51	0,49	3	0,853	0,465
	1-3 yıl	137	4,55	0,48			
	4-6 yıl	42	4,51	0,49			
	7 yıl ve üzeri	233	4,47	0,52			

*p<0.05; 1.Grup= 1 yıldan az; 2.Grup= 1-3 yıl; 3.Grup= 4-6 yıl; 4.Grup= 7 yıl ve üzeri

Katılımcıların turizm algılarının Ağrı’da ikamet etme sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeylerinin Ağrı’da ikamet etme sürelerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu (**F=3,578; P=0,014; p<0.05**) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda Ağrı’da ikamet süresi 4-6 yıl ($\bar{x}= 4,50$) olanların turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeylerinin 7 yıl ve üzeri ($\bar{x}= 4,29$) olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlemlenememiştir. Genel olarak ortalamalar incelendiğinde, tüm gurupların turizmin ekonomik pozitif etkilerine yönelik algılarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Tablo 3.18. Katılımcıların Turizm Algılarının Gelir Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Durumu	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p	Scheffe
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	4,21	0,61	4	0,512	0,727	
	501-1000 ₺	91	4,31	0,69				
	1001-1500 ₺	33	4,30	0,51				
	1501-2000 ₺	40	4,26	0,78				
	2001 ₺ ve üzeri	52	4,24	0,74				
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	2,02	0,78	4	1,539	0,190	
	501-1000 ₺	91	2,11	0,90				
	1001-1500 ₺	33	2,30	0,80				
	1501-2000 ₺	40	1,98	0,89				
	2001 ₺ ve üzeri	52	1,90	0,75				
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	4,30	0,61	4	1,910	0,107	
	501-1000 ₺	91	4,45	0,56				
	1001-1500 ₺	33	4,26	0,47				
	1501-2000 ₺	40	4,39	0,71				
	2001 ₺ ve üzeri	52	4,46	0,44				

Tablo 3.18. (Devam) Katılımcıların Turizm Algılarının Gelir Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	3,73	0,81	4	3,670	0,006**	(2-3)
	501-1000 ₺	91	4,02	0,68				
	1001-1500 ₺	33	3,52	0,96				
	1501-2000 ₺	40	3,68	0,85				
	2001 ₺ ve üzeri	52	3,65	0,77				
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	3,88	0,76	4	2,474	0,044*	(2-3)
	501-1000 ₺	91	4,01	0,76				
	1001-1500 ₺	33	3,87	0,59				
	1501-2000 ₺	40	4,14	0,66				
	2001 ₺ ve üzeri	52	4,13	0,52				
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	500 ₺ ye kadar	326	2,61	0,94	4	0,586	0,673	
	501-1000 ₺	91	2,58	0,97				
	1001-1500 ₺	33	2,67	0,89				
	1501-2000 ₺	40	2,40	0,86				
	2001 ₺ ve üzeri	52	2,52	0,93				
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	500 ₺ ye kadar	326	4,46	0,51	4	1,899	0,109	
	501-1000 ₺	91	4,58	0,49				
	1001-1500 ₺	33	4,45	0,44				
	1501-2000 ₺	40	4,61	0,54				
	2001 ₺ ve üzeri	52	4,57	0,49				

*p<0.05 **p<0,01; 1.Grup= 500 ₺ ye kadar; 2.Grup= 501-1000 ₺; 3.Grup= 1001-1500 ₺; 4.Grup= 1501-2000 ₺; 5.Grup= 2001 ₺ ve üzeri

Katılımcıların turizm algılarının gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizmin ekonomik negatif etkileri düzeylerinin gelir durumlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu (**F=3,670; P=0,006; p<0.01**) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda geliri 501-1000₺ ($\bar{x}= 4,02$) olanların turizmin ekonomik negatif etkileri düzeylerinin 1001-1500₺ ($\bar{x}= 3,52$) olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Turizmin ekonomik negatif etkilerini algılamada tüm gelir grupları bu duruma katılım sağlamışlardır. Gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin algılamalarında turizmin ekonomik negatif etkisinin daha baskın olduğu ortaya çıkmıştır.

Turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinin gelir durumlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu (**F=2,474; P=0,044; p<0.05**) belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla post hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucunda gelir durumu 501-1000₺ ($\bar{x}= 4,01$) olanların turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinin 1001-1500₺ ($\bar{x}= 3,87$) olanlara göre daha

fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum geliri seviyesi düşük olan öğrencilerin kaygılı, hassas bakış açısıyla çevrelerine baktıkları, bununla beraber turizmin bölgede daha çok yapılması gerektiğine ve gelir getirici etkisine inandıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Tablo 3.19. Katılımcıların Turizm Algılarının Turistlerle İletişim Kurma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Turistlerle İletişim Kurma	n	\bar{X}	ss	Sd	F	p
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Hiç	195	4,23	0,64	2	0,167	0,846
	Kısmen	312	4,24	0,64			
	Sürekli	35	4,30	0,78			
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri	Hiç	195	2,08	0,87	2	0,625	0,536
	Kısmen	312	2,03	0,75			
	Sürekli	35	1,92	0,95			
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Hiç	195	4,31	0,54	2	2,440	0,088
	Kısmen	312	4,35	0,61			
	Sürekli	35	4,54	0,62			
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri	Hiç	195	3,80	0,79	2	0,861	0,423
	Kısmen	312	3,71	0,81			
	Sürekli	35	3,81	0,86			
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri	Hiç	195	3,91	0,71	2	0,545	0,580
	Kısmen	312	3,96	0,74			
	Sürekli	35	4,02	0,74			
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri	Hiç	195	2,61	0,93	2	1,594	0,204
	Kısmen	312	2,60	0,92			
	Sürekli	35	2,31	1,00			
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Hiç	195	4,46	0,52	2	1,750	0,175
	Kısmen	312	4,51	0,49			
	Sürekli	35	4,63	0,49			

Katılımcıların turizm algılarının turistlerle iletişim kurma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü anova testi sonucunda; turizm algılarının turistlerle iletişim kurma durumlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

3.5.6 Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verdikleri Destek ile Turizmin Pozitif Etki Düzeyleri Arasındaki İlişkisi

Turizmin gelişimine ilişkin katılımcıların verdiği destek ile turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı arasındaki ilişkiye bakmak için yapılan ‘korelasyon analizi’ sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.20.).

Tablo 3.20. Katılımcıların Turizmin Gelişimine Verdikleri Destek ile Turizmin Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Çevresel Pozitif Etki Düzeyleri Arasındaki İlişkisi

Değişkenler	Turizmin Gelişimine Verilen Destek	Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri	Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri
Turizmin Gelişimine Verilen Destek	1	,398**	,412**	,335**
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri		1	,483**	,343**
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri			1	,329**
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri				1

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için pearson korelasyon analizi yapılmış olup, yapılan korelasyon analizi sonucuna göre turizmin gelişimine verilen destek ile sosyo-kültürel pozitif etkileri arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,398$), ekonomik pozitif etkileri arasında pozitif yönlü orta seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,412$), çevresel pozitif etkileri arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,335$) belirlenmiştir. Bu sonuç eğer turizmin gelişimine verilen destek düzeyinde bir artış olursa katılımcıların turizmin sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel pozitif etkileri düzeylerinde artış olacağı anlamına gelmektedir. Turizmin sosyo-kültürel pozitif etkileri ile ekonomik pozitif etkileri arasında pozitif yönlü orta seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,483$), çevresel pozitif etkileri arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,343$) belirlenmiştir. Bu sonuç eğer turizmin sosyo-kültürel pozitif etkileri düzeyinde bir artış olursa katılımcıların turizmin ekonomik ve çevresel pozitif etkileri düzeylerinde artış olacağı yönünde görüş sahibi olduğu anlamına gelmektedir. Turizmin ekonomik pozitif etkileri ile çevresel pozitif etkileri arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki olduğu ($p=0,000$; $r= 0,329$) belirlenmiştir. Bu sonuç eğer turizmin ekonomik pozitif etkileri

düzeyinde bir artış olursa katılımcıların turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinde artış olacağı anlamına gelmektedir.

3.5.7 Turizmin Pozitif Etki Düzeylerinin Turizm Gelişimine Verilen Destek Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Turizmin pozitif yönlü etki düzeylerinin, turizmin gelişimine verilen destek üzerindeki etkisine bakmak için yapılan “çoklu regresyon analizi” sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 3.21.).

Tablo 3.21. Turizmin Pozitif Etki Düzeylerinin Turizm Gelişimine Verilen Destek Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	Toleran ce	VIF	F	F anlamlılık
Sabit	2,378	0,161	14,796	0,000**				
Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri	0,217	0,034	4,960	0,000**	0,729	1,372		
Ekonomik Pozitif Etkileri	0,248	0,037	5,707	0,000**	0,737	1,357	59,339	0,000**
Çevresel Pozitif Etkileri	0,179	0,028	4,396	0,000**	0,847	1,180		

**p<0.01

R²=0,244, Durbin Watson= 1,789

Bağımsız Değişkenler: Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri, Ekonomik Pozitif Etkileri, Çevresel Pozitif Etkileri

Bağımlı Değişken: Turizm Gelişime Verilen Destek

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı değişkenlerle (bağımsız değişken) bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F=59,339; p=0,000 p<0.01) olduğu belirlenmiştir. VIF değerlerinin 10'un altında seyretmesi çoklu bağıntı probleminin bulunmadığına ve durbin Watson değerinin 2'ye yakın çıkması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

Sosyo-kültürel (t=4,960; p=0,000; p<0.01), ekonomik (t=5,707; p=0,000; p<0.01) ve çevresel pozitif etkilerin (t=4,396; p=0,000; p<0.01) turizm gelişimine verilen destek üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir.

Turizmin sosyo-kültürel pozitif, ekonomik pozitif ve çevresel pozitif etki düzeylerinin turizm gelişimine verilen desteğin 0,244'ünü açıkladığı belirlenmiştir

($R^2=0,244$). Katılımcıların turizm gelişimine verilen desteğin %24,4'ü bu üç değişken ile açıklanabilirken %75,6'sını modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna oluşturulan regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

2,378

0,217 turizm sosyo-kültürel pozitif etkileri*

*0,248*turizm ekonomik pozitif etkileri*

*0,179*turizm çevresel pozitif etkileri*

+

=

Turizm gelişimine verilen destek

Regresyon eşitliği incelendiğinde, turizmin sosyo-kültürel pozitif etkileri bir birimlik artışın turizm gelişimine verilen destek düzeyini 0,217 birim artıracığı, turizmin ekonomik pozitif etkilerinin turizm gelişimine verilen destek düzeyini 0,248 birim artıracığı ve turizmin çevresel pozitif etkilerinin turizm gelişimine verilen destek düzeyini 0,179 birim artıracığı belirlenmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Turizmin ekonomik etkileri her ne kadar olumlu algılsa da sosyo-kültürel ve çevresel etkileri ise çoğu zaman olumsuz olarak algılanabilmektedir. Bu durum kişilerin turizmden etkilenip etkilenmediğine, fayda sağlayıp sağlayamadığına göre değişebilmektedir. Bir yerde insanlar turizmi olumsuz algılıyorsa orada turizmin gelişmesi beklenemez. Çünkü orada yaşayanların desteği ve turizme olumlu bakışı, o bölgede sektörü ayakta tutmaktadır. Dolayısıyla olumsuz algıların tespiti önemli olduğu kadar, bu algıyı olumlu yöne doğru çevirmek de bir o kadar önemlidir. Bu nedenle yapılan bu çalışma ile turizm paydaşlarına gerekli bilgilerin sağlanması hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amacı da üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif ve negatif etkilerini algılamaları ve turizmin gelişimine verdikleri destek düzeyinin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Bu araştırma Ağrı ilinde gerçekleştirilmiş ve bu amaca yönelik 542 katılımcıya anket uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizine göre araştırmanın problem soruları değerlendirildiğinde;

1. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizm etkilerine yönelik algılamaları ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Bu araştırmanın ilk ana sorusu, dokuz alt sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri ile turizm etkilerine yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ile ilgili yapılan analiz sonuçlarında;

1.1. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algılamalarında, cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının cinsiyetlerine göre (**soru 1.1**) farklılaşma durumuna ait sonuçlar incelendiğinde, turizm çevresel negatif etkileri düzeyinin cinsiyete göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyeti kadın olanların turizmin çevresel negatif etkilerine yönelik algı düzeylerinin erkek olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç Milman ve Pizam, (1988) tarafından yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir. Bir diğer çalışma (Bayat, 2010) incelendiğinde ise, bu durumun cinsiyete göre farklılık göstermediği görülmüştür.

1.2. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, yaşlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının yaşa göre (soru 1.2) anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin yaşa göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yaşı 21-24 olanların turizmin sosyo-kültürel negatif etkileri düzeylerinin 17-20 olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Turizmin çevresel negatif etkileri düzeylerinin de yaşa göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Buna göre, yaşı 21-24 olanların turizmin çevresel negatif etkileri düzeylerinin 29-32 olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yaşı 21-24 olanların tüm katılımcıların %54,6'sını oluşturmakta, bu durum katılımcıların yarısından fazlasının çevre bilincinin geliştiğini göstermektedir. Literatüre göre yaş gurupları arasında çıkan farklılıkların nedeni turizmden beklenti (Güneş, 2014) ve sağlanan fayda (Çavuş ve Tanrısevdi, 2002) gibi değişkenlere bağlıdır.

1.4. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, doğum yerlerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının doğum yerine göre (soru 1.4) anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda, turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeyinin doğum yerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Doğum yeri Ağrı olmayanların turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeyinin Ağrı olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

1.5. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, ikamet sürelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının Ağrı'da ikamet etme sürelerine göre farklılaşma durumuna ait analiz sonuçları incelendiğinde, turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeylerinin Ağrı'da ikamet etme sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Ağrı'da ikamet süresi 4-6 yıl olanların turizmin ekonomik pozitif etkileri düzeylerinin 7 yıl ve üzeri olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Söz konusu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark

görülse de bu farkın çok açık olmadığı ve genel olarak ortalamalar incelendiğinde ise tüm gurupların turizmin ekonomik pozitif etkilerine yönelik algılarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Sheldon ve diğerlerine (1986) göre, bir yerde uzun süre ikamet edenlerin turizm etkilerine ve gelişimine yönelik tutumların kısa süreli yaşayanlara göre daha olumsuz ve hassas olabilmektedir. Ayrıca literatürde bu sonucu destekleyen Çavuş ve Tanrısevdi (2002), Brunt ve Courtney (1999) çalışmalar da mevcuttur.

1.6. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, gelir durumlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının gelir durumlarına göre (soru 1.6) anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; turizmin ekonomik negatif etkileri düzeylerinin gelir durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Geliri 501-1000₺ olanların turizmin ekonomik negatif etkileri düzeylerinin 1001-1500₺ olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinin de gelir durumlarına göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Geliri 501-1000₺ olanların turizmin çevresel pozitif etkileri düzeylerinin 1001-1500₺ olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Gelir durumuna göre ortalamalar incelendiğinde ise turizmin ekonomik pozitif etkilerine yönelik genel algının yüksek, turizmin ekonomik negatif etkilerine yönelik genel algının ise daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu durumu Altunel (2009) ise yaptığı çalışmanın sonucunda şöyle belirtmiştir; yerel halkın turizmden bir gelir elde edip etmemesine göre algı farklılık göstermekte ve düşük gelirli kişilerin turizme yönelik algısı daha olumsuz olabilmektedir.

1.7. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, fakültelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının fakültelerine göre (soru 1.7) anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin turizmin sosyo-kültürel negatif etki düzeyinin Eğitim Fakültesi öğrencilerinden daha fazla olduğu belirlenmiştir.

1.3. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.8. Öğrencilerin turizmin etkilerine yönelik algulamalarında, turistler ile iletişim kurma durumlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?

- Katılımcıların turizm algılarının eğitim düzeyleri (**soru 1.3**) ve turistlerle iletişim kurma durumlarına (**soru 1.8**) göre farklılaşma durumuna ait analiz sonuçları incelendiğinde, anlamlı bir durum tespit edilememiştir.

1.9. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin gelişimine verdikleri destek öğrencilerin demografik özelliklerine göre farklılık gösteriyor mu?

- Katılımcıların turizmin gelişimine verdikleri desteğin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine (**soru 1.9**) ilişkin yapılan testler sonucunda; Turizmin gelişimine verilen destek düzeyinin doğum yerine göre farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Doğum yeri Ağrı olmayanların turizmin gelişimine verilen destek düzeyinin doğum yeri Ağrı olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum ilk başta zıt gelebilir fakat doğum yeri Ağrı olanların, turizmin pozitif etkilerinden (istihdam, gelir, vb. gibi) yeterince yararlanmadığı düşünülürse, turizmin gelişimine verilen desteği algılama düzeyleri de doğum yeri Ağrı olmayan kişilere göre daha düşük olmuştur. Turizm gelişimine verilen destek ile katılımcıların diğer demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

2. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı ile turizmin gelişimine verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Turizmin gelişimine verilen destek ile turizmin sosyo-kültürel ekonomik ve çevresel pozitif etki düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (**soru 2**) için yapılan pearson korelasyon analizi sonucuna göre,

- Turizm gelişimine verilen desteğin en yüksek düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu boyut ekonomik pozitif etkiler boyutu olurken, onu sırasıyla sosyo-kültürel pozitif etkiler ve çevresel pozitif etkiler izlemektedir. Bu sonuç eğer

turizmin gelişimine verilen destek düzeyinde bir artış olursa katılımcıların turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel pozitif etkileri düzeylerinde artış olacağı anlamına gelmektedir.

3. Ağrı'da eğitim gören üniversite öğrencilerinin turizmin pozitif etkilerine yönelik algısı ile turizmin gelişimine verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Turizmin sosyo-kültürel pozitif, ekonomik pozitif ve çevresel pozitif etki düzeylerinin turizm gelişimine verilen destek üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analiz sonuçları incelendiğinde,

- Turizmin algılanan pozitif etkileri turizm gelişimine yönelik desteği arttırmaktadır. Özellikle turizmin algılanan ekonomik pozitif etkileri ardından sosyo-kültürel ve çevresel pozitif etkileri turizme yönelik verilen desteği etkilemektedir.

Katılımcıların turizm algıları alt boyut ortalamaları incelendiğinde, turizmin pozitif etkilerine yönelik algı düzeylerinin, turizmin negatif etkilerine yönelik algı düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların turizmin gelişimine verilen destek düzeylerinin ise oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Ağrı'da okuyan üniversite öğrencilerinin turizmi pozitif algıladıkları söylenebilir.

Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algısının ve turizme verilen desteğin ölçüldüğü araştırmalarda sonuçların bölgeden bölgeye değiştiği görülmüştür. Bu durumu etkileyen faktörler arasında yerel halkın turizmden etkilenmesi, turizme katılımı, ekonomik fayda sağlayıp sağlamadığı vb. sayılabilir. Sonuçlar değerlendirildiğinde Ağrı ilinde uzun süre ikamet eden katılımcıların özellikle turizmin ekonomik etkilerine yönelik algılarının diğer katılımcılara göre nispeten negatif yönde olduğu görülmüştür. Bu durum kişilerin turizmin ekonomik etkilerinden faydalanmadığını veya turizm hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Bu nedenle öncelikle öğrencilerin turizmin etkilerini daha olumlu algılamaları için aşağıdaki öneriler getirilmiştir;

- Turizm hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Turizm ile ilgili tanıtımlarda yer almalarına öncelik verilmelidir.
- Turistik mekanlara geziler düzenlenerek turizme katılımları ve turistler ile bir etkileşim kurmaları sağlanmalıdır.
- Turizmin olumlu etkilerinin ülke ekonomisine katkılarını kavramaları için bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Turizm gelişimine verilen desteğin artmasına yönelik ise aşağıdaki gibi bir öneri geliştirilmiştir;

- Turizmin insanların üzerinde belirli sosyolojik etkilere sahip olduğu; Doxey'in Tolerans (Irridex) Modeli, Butler'in Yaşam Döngüsü Modeli ve Ap'ın Sosyal Değişim Teorisi gibi çalışmalarda mevcuttur. Bu teorilere göre bir bölgede kullanılan kaynaklar insanlara faydalı olduğu sürece, turizmin gelişimine verilen desteğin de olumlu olacağı, beklenen fayda görülmez ise algılanan turizme verilen desteğin olumsuz olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, özellikle Ağrı'da yaşayan öğrencilerin turizm aktivitelerine katılmaları ve turizmin ekonomik faydalarından yararlanmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adızel, Ö., Durmuş, A., & Akın, G. (2011). "Ağrı'nın Doğa Turizmi, Biyoturizm ve Ornitoturizm Potansiyeli". *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (626-631). Ağrı: AİÇÜ Yayınları.
- Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2003). Ağrı Yöresel Yemekleri. *Ağrı Yöresel Yemekleri*. Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2015). *Ağrı Kültür ve Turizm Rehberi*. (Haz. Bulut, E. M. ve Ayhan, N) Ağrı: Ağrı Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Akalın, M. (2018). *Örnek Açıklamalarıyla Sosyal Bilimlerde Araştırma Tekniği Anket*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akat, Ö. (2008). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeleri*. Bursa: Ekin Basım Yayım ve Dağıtım.
- Akbulut, G. (2010). Türkiye'de Kaplıca Turizmi ve Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 36-54.
- Akbulut, G. (2013). "Ardahan-Kars-Ağrı-Iğdır İllerinin Jeoturizm Potansiyeli". *I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu* (C. Atlı.), içinde, (s. 251-279). Iğdır.
- Akın, A., & Akın, A. (2016). Turizmin Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. S. S. Bildirici, & R. Pehlivanlı içinde, *2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi* (346-360). Hatay: İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Akova, O. (2006). "Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma". *Sakarya Üniversitesi SBE Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 77-109.
- Aksü, S. (2011, Temmuz 27). www.turizm gazetesesi.com.tr. Şubat 17, 2019 tarihinde Turizm Gazetesi: <https://www.turizm gazetesesi.com/Article.aspx?Id=62106> adresinden alındı

- Alaeddinoğlu, F. (2007). "Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-16.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alpaslan, İ., & Önal, Ü. (2016). "Ağrı Bölgesinde Karapapak Terekemelerinin Yaptığı Yemekler". *Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 98-123.
- Altaş, N. T., Çavuş, A., & Zaman, N. (2015). "Türkiye'nin Kış Turizmi Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı". *Marmara Coğrafya Dergisi*(31), 345-365.
- Altunel, M. C. (2009). *Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Verdiği Desteği Etkileyen Faktörlerin Sosyal Değişim Teorisi Açısından İncelenmesi: Alaçatı Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). "The Relationship between Residents' Attitudes toward Tourism and Tourism Development Options". *Journal of Travel Research*, 39(1), 27-36.
- Anereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). "Residents' perceptions of community tourism impacts". *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.
- Ap, J. (1992). "Resident's Perceptions on Tourism İmpacts". *Annals of Tounsm Research*, 19, 665-690.
- Ap, J., & Crompton, J. L. (1993). "Residents' Strategies for Responding to Tourism Impacts". *Journal of Travel Research*, 32(1), 47-50.
- Arpat, E., & Güner, Y. (1976). "Ağrı Buz Mağarası; Ender Bir Doğal Anıt". *Yer Yuvarı ve İnsan*, 1(1), 95-96.
- Aslan, H. (2014). Ağrı İlindeki Turizm Değerlerinin Yatırım Merkezine Sağlık Turizminin Oturtularak Bölgenin Turizm Potansiyelinin Yeniden Keşfedilmesi. *Ağrı İlinin Turizm Potansiyeli* (281 335). Ankara: AİÇÜ Yayınları.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Aydın, A. (2009). “Ağrı Civarında Kişi Adları”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 227-236.
- Barutçugil, İ. S. (1986). *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Bayat, G. (2010). *Turizmin Yerel Halk Tarafından Algılanması: Iğdır Halkı Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, Y., Aksakallı, Z., & Selçuk, G. N. (2017). “Turizm çeşitleri içerisinde önemli bir konumda yer alan spor turizmi Turizm çeşitleri içerisinde önemli bir konumda yer alan spor turizmi”. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 199-210.
- Bayram, M., Şam, C. T., & Akpınar, H. (2019). “Ağrı'da Kayak (Kayaklı Koşu) ve Başarısı”. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(2), 7-19.
- Bebek, A. (2018). *Gümüşhane İli Kamu Çalışanlarının Turizme Bakış Açılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bedir Erişti, S. D. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (A. A. Kurt.) içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 1-19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Belli, G. S., & Belli, O. (2018). *Ağrı Geleneksel Mutfak Kültürü ve Ev Yemekleri*. Ağrı: Ağrı Valiliği Yayını No:1.
- Belli, G. S., & Belli, O. (2009). “Ağrı Dağı Bölgesi'nin Unutulan Yemeği: Goştberg”. *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (623-628). Ağrı: Ağrı Valiliği Kültür Yayınları Nr.9.
- Belli, O. (2007). “Tarih Boyunca Ağrı Dağı”. *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (1-21). Ağrı: Doğubayazıt Kaymaklığı Kültür Yayınları Nr.2.

- Berber, Ş. (2003). "Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Enstitüsü Dergisi*(9), 205-221.
- Brunt, P., & Courtney, P. (1999). "Host perceptions of sociocultural impacts". *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493-515.
- Butler, R. W. (1980). "The Concept of A Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources". *Canadian Geographer*, 24(1).
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükuru, M. (2019). *Turizmin Etkilerinin Yerel Halk ve Diğer Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Nevşehir Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi): Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceritli, İ., & Çiftçi, S. (2013). "Turizm Sektörünün Kentsel Gelişim Açısından Önemi ve Bartın İli Açısından Bir Değerlendirme". *Şehir Düşünce Dergisi*(3), 147-161.
- Civelek, A. (2010). "Turizmin Sosyal Yapıya ve Sosyal Değişmeye Etkileri". *Selçuk Üniversitesi MYO Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1-2), 331-350.
- Çalışkan, U. (2014). *Sarıkamış Kayak Tesisleri ve Konaklama Hizmetleri Müşteri Memnuniyeti Araştırması*. Kars: Serhat Kalkınma Ajansı.
- Çalışkan, U., & Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması. 4. *Lisansüstü Öğrenciler Araştırma Kongresi*, 127-148.
- Çavuş, A. (2012). "İnanç Turizmi İşleviyle Gelişmekte Olan Haçka Yaylası". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 215-229.
- Çavuş, A., Işık, M. F., & Yalçın, C. (2018). "Gastronomi Turizmi Çekiciliği Açısından Zigana Yöresi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı), 3043-3057.
- Çavuş, Ş., & Tanrısevdi, A. (2002). "Residents' attitudes toward tourism development: A case study in Kusadasi, Turkey". *Tourism Analysis*, 7(3-4), 259-269.
- Çeken, H. (2016). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Çeken, H., Ateşoğlu, L., Dalgın, T., & Karadağ, L. (2008). "Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 71-85.
- Çeken, H., Uçar, M., & Dalgın, T. (2012). "Kırsal Turizmin Gelişimi Konusunda Yerel Halkın Algıları: Fethiye Yöresi Örneği". *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1(1), 4-28.
- Çelikel, A., Yüksekaya, S., & Solmaz, H. (2014). Ağrı İlinin Turizm Potansiyeli. *Ağrı İlinin Turizm Potansiyeli* (337-398). Ankara: AİÇÜ Yayınları.
- Çelikkanat, N., & Güçer, E. (2014). Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı: Bodrum İlçesi Örneği. *15. Ulusal Turizm Kongresi Engelsiz Turizm* (272-289). Ankara: Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi.
- Çetin, T. (2009). "Beypazarı'nda Turist-Yerli Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri". *Türk Dünyası Dncelemeleri Dergisi*, 9(1), 15-32.
- Çetin, Y. (2006). "Ağrı v Çevresinde Osmanlı Döneminde Mimari Yapılaşma". *Sanat Dergisi*, 0(10), 127-149.
- Çetin, Y. (2007). "Eski Eleşkirt Kaza Merkezi Olan Toprakkale Köyü'nde Bir Osmanlı Camisi: Toprakkale Köyü Camii". *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (193-200). Ağrı: AİÇÜ Yayınları.
- Çetin, Y. (2009). *Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri İle Ağrı*. Ağrı: T.C. Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Çetin, Y. (2012). "Eski Gravür ve Çizimlere Göre Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı'nın Mimarı Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme". *Sanat Dergisi*, 0(22), 177-194.
- Çetin, Y. (2013). *T.C. Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Ağrı Kültür ve Doğa Envanteri*. Ağrı: T.C. Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Çımat, A., & Bahar, O. (2003). "Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme". *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*(6), 1-18.
- Çoban, M., & Süer, S. (2018). "Destinasyon Marklaşmasında Festival Turizminin Rolü: Alaçatı Ot Festivali Üzerine Bir Çalışma". *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 2(1), 58-67.

- Dartma, B. (2009). "Nuh Tufanının Zamanı ve Zemini". *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (151-162). Ağrı: Ağrı Valiliği Kültür Yayınları.
- Davras, G. M. (2017). Ekonomik Boyutu İle Turizm. (M. Demir.) içinde, *Genel Turizm (Kavramlar ve Farklı Boyutlarıyla Değerlendirme)* (82-84). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demir, C. (2002). "Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 93-117.
- Demir, Ş. Ş. (2017). Sosyolojik Boyutu ile Turizm. (M. Demir.) içinde, *Genel Turizm (Kavramlar ve Farklı Boyutlarla Değerlendirme)* (55-67). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demir, Ş. Ş., & Demir, M. (2013). "Futbol ve Turizm: Futbol Takımlarının Kamp Yeri Seçiminin Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi". *EKEV Akademi Dergisi*(56), 361-375.
- Demirel, E. (2013). *Ağrı Turizm Keşif Rehberi*. Ağrı : Serhat Kalkınma Ajansı.
- Dilber, İ. (2007). "Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi". *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 205-220.
- Dilek , S. E., Çoban, Ö., & Harman, S. (2017). "Hasankeyf Halkının Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumu". *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6(2), 59-72.
- Dinçel, E., & Ünver Alçay, A. (2017). "Kurut ve Türk Mutfağında Kullanımı". *Aydın Gastronomi*, 1(2), 1-39.
- Doğan, H., & Üngüren, E. (2010). "Alanya Halkının Turizme Sosyo Kültürel Açından Bakışı". *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 396-415.
- Doğanay, H. (2003). "Ağrı Dağı ve Turistik Önemi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(9), 169-179.
- Doğanay, H., & Zaman, S. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.

- Doğanay, S. (2011). "Doğu Karadeniz'de Yayla Turizmi Merkezlerine Yeni Bir Örnek: Taşköprü Yaylası". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 223-240.
- Doğaner, S. (1995). "Peribacalarının Turizm Bakımından Önemi". *Türk Coğrafya Dergisi*(30), 25-39.
- Doğaner, S. (2009). Din ve Turizm: Türkiye'de İnanç Turizmi. (E. Eğribel, & U. Özcan) içinde, *Türkiye'de Toplum Bilimlerinin Gelişimi II Anglo-Amerikan Etkisi* (338-350). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Duran, E. (2011). "Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi: Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(19), 291-313.
- Eker, N., Şengel, Ü., & Zengin, B. (2015). Safranbolu Turizminin "Doxey Irritation Index" Kapsamında Değerlendirilmesi. *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler*. (M. A. Çukurçayır, A. Başoda, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı, & S. Büyükipekçi.), içinde 3, (213-221). Konya: Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi.
- Ekici, R., & Çizel, B. (2014). "Yerel Halkın Turizm Gelişimi Desteğine İlişkin Tutumlarının Destinasyonların Gelişme Düzeylerine Göre Farklılıkları". *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(3), 73-87.
- Emekli, G. (2006). "Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm". *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Fan, X. D., Liu, A., & Qiu, T. R. (2019). "Revisiting the Relationship Between Host Attitudes and Tourism Development: A Utility Maximization Approach". *Tourism Economics*, 25(2), 171-188.
- Farahani, H. Z., & Musa, G. (2008). "Residents' attitudes and perception towards tourism development: A case study of Masooleh, Iran". *Tourism Management*(29), 1233-1236.
- García , F. A., Macías, R. C., & Vazquez, A. B. (2015). "Resident's Attitudes Towards the İmpacts of Tourism". *Tourism Management Perspectives*(13), 33-40.

- Garcia, F. A., Fernandez, M. P., Vazquez, A. B., & Maciaz, R. (2016). "Residents' Perceptions of Tourism Development in Benalmadena". *Tourism Management*(54), 259-274.
- Genç, K., Atay, L., & Eryaman, M. Y. (2014). "Sürdürülebilir Destinasyon Yaratma Sürecinde Örgütlenmenin Önemi: Çanakkale Turizmi Üzerine Bir Araştırma". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 49-61.
- George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Pearson.
- Gök, C. (2010). *Turizm İşletmelerinde İnovasyon: Türk Turizminde İnovatif Yaklaşımlar ve Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güdü Demirbulat, Ö. (2012). "Turizmin Sosyal ve Kültürel Etkilerinin Turist Rehberleri Tarafından Algılanması Üzerine Bir Araştırma". *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 53-75.
- Gülbahar, O. (2019). "1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-177.
- Günel, V. (2011). "Turizmin Olumlu Etkileri ve Midyat İlçesindeki Geleneksel Taşçılık Sanatı Örneği". *Marmara Coğrafya Dergisi*(24), 433-471.
- Gündüz, S. (2004). *Ankara İli Kalecik İlçesinde Tarımsal Turizme Uygun Alanların Saptanması ve Tarımsal Turizm Modelinin Oluşturulması Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi): Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, E., & Alagöz, G. (2018). "Yerel Halkın Turizm Algısı: Erzincan'da Bir Araştırma". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), 409-442.
- Güneş, N. (2014). *Yerel Halkın Turizm Algısı ve Turizme Katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez İlçesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güngördü, E. (2007). *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası*. Ankara: Asil Yayınları.
- Gürbüz, A. (2002). "Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma". *Teknoloji Dergisi*(1-2), 49-59.
- Gürdal, M. (2014). *Türkiye Turizm Coğrafyası - Profesyonel Turist Rehberi ve Gezi Rehberi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hançer, Ş., & Mancı, A. R. (2017). "Yerel Halkın Turizme Bakış Açısının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Diyarbakır Örneği". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 70-91.
- Hazar, A. (2007). *Spor ve Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Issı, Y. (1989). "Türkiye Turizminin Yapay ve Doğal Çevre Üzerindeki Etkileri". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 115-131.
- Işık, C., & Turan, B. (2018). "Yerel Halkın Turizme Yönelik Algısı: İzmir İli Üzerine Bir Uygulama". *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 101-133.
- Işın, M. (2016). Önsöz. (M. R. El-Büti, & M. Bulut.) içinde, *Memo Zeyn Kıssatu Hubbin Nebete Fi'l-Erdi ve Eynae Fi's-Semai--Müm-ü Zin* (9-10). Ağrı: Ağrı Valiliği.
- Johnson, J. D., Snepenger, D. J., & Akis, S. (1994). "Residents' perceptions of tourism development". *Annals of Tourism Research*, 21(3), 629-642.
- Jurowski, C., & Gursoy, D. (2004). "Distance Effects on Residents' Attitudes Toward Tourism". *Annals of Tourism Research*, 31(2), 296-312.
- Kadanalı, E., & Yazgan, Ş. (2012a). "Kırsal Turizmin Ekonomik-Sosyal ve Çevresel Etkileri". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 97-100.
- Kadanalı, E., & Yazgan, Ş. (2012b). "Ağrı İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(1), 5-10.
- Kaplan, A., & Ardahan, F. (2013). "Doğa Sporları Yapan Bireylerin Profilleri, Doğa Sporunu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydalar: Antalya Örneği". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 93-114.

- Karabey, T. (2007). "Ahmed-i Hani (1651-1717) Hayatı, Eserleri ve Mem O Zin Mesnevisi". *I. Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (429-434). Ağrı: AİÇÜ Yayınları.
- Karabulut, K., & Köksal, Y. (2019). "İnanç Turizmi ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Ağrı İli Örneği". *AİÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 83-104.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Katrancı, Y. (2010). *Turizm İşletmelerinde Güvenlik Yönetimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, F. (2008). "Ağrı İlinde Arıcılık Yapısı ve Değerlendirme Durumu". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 35-55.
- Kaya, F. (2008). "Diyadin'in Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(20), 17-140.
- Kaya, F. (2016). "Ağrı Dağı'nın Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu". *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(34), 217-229.
- Kaya, F., & Arınç, K. (2004). "Doğubayazıt İlçesinin Turizm Potansiyeli". *Atatürk Üniversitesi Fen– Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 1-25.
- Kaya, F., & Kocaman, S. (2009). "Turizm Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Eleşkirt (Güneykaya) Kayak Merkezi'nin Kış Turizm Potansiyelinin Sürdürülebilir Yöresel Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi". *Ekev Akademi Dergisi*(40), 299-316.
- Kaya, K. (2019). "Yen Sosyal Bilgiler Programında ve Ders Kitaplarında Turizm Kavramı". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(43), 173-194.
- Kayış, A. (2014). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. (Ş. Kalaycı, Dü.) Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kervankıran, İ. (2014). "Beypazarı/Ankara Örneğinde Turizmin Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Etkilerine Yerel Halkın Yaklaşımı". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(31), 133-153.

- Keskin, A. (2016). "Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Turizm Örneği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 143-154.
- Kınacı, B., Albuz Pehlivan, N., & Seyhan, G. (2011). *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kınacı, B., Albuz Pehlivan, N., & Seyhan, G. (2011). *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kızılgöl, Ö., & Erbaykal, E. (2008). "Türkiye'de Turizm Geirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 351-360.
- Kocaman, S., & Kaya, F. (2014). *Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası*. Erzurum: Zafer Medya.
- Koçoğlu, C. M., & Özkul, E. (2016). Turizmin Ekonomik, Sosyal ve Fiziksel Çevre İlişkisi. (N. Hacıoğlu, M. Bozkurt, & B. Şahin) içinde, *Genel Turizm* (145-170). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kodaş, D., & Dikici, E. (2012). "Ahlat, Kırsal Bölgesinde Gastronomi Turizminin Muhtemel Toplumsal Etkileri Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2).
- Koşan, A., & Güneş, E. (2008). Erzurum, Ağrı ve Van. (G. Aktaş.) içinde, *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası* (447-468). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. (2012). (N. Kozak, & M. Akoğlan Kozak.) içinde, *Genel Turizm Bilgisi* (109-123). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2014). *Genel Turizm (İlkeler Kavramlar)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kreag, G. (2001). The Impacts of Tourism. *Sea Grant Minnesota*(13).
- Kuvan, Y., & Akan, P. (2005). "Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya". *Tourism Management*, 26(5), 691-706.

- Küçükaltan, D., & Akkaşoğlu, S. (2016). "Genel Turizm Terminolojisi". (N. Hacıoğlu, M. Bozkurt, & B. Şahin) içinde, *Genel Turizm* (15-32). İstanbul: Paradigma Akademi.
- Lawson, R. W., Williams, J., Young, T., & Cossens, J. (1998). "A comparison of residents' attitudes towards tourism in 10 New Zealand destinations". *Tourism Management*, 19(3), 247-256.
- Lepp, A. (2006). "Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda". *Tourism Management*(28), 876-885.
- Lopez, M. B., Virto, N. R., Manzano, J. A., & Miranda, J. M. (2018). "Residents' attitude as determinant of tourism sustainability: The case of Trujillo". *Journal of Hospitality and Tourism Management*(35), 36-45.
- Mansuroğlu, S. (2006). "Turizm Gelişmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Akseki/Antalya Örneği". *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 35-46.
- Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann An imprint of Elsevier.
- Mason, P. (2008). *Tourism Impacts, Planning and Management* . Taylor & Francis.
- Matias, Á., Nijkamp, P., & Sarmiento, M. (2009). *Advances in Tourism Economics- New Developments*. London: Physica-Verlag Heidelberg.
- Milman, A., & Pizam, A. (1988). "Social impacts of tourism on central Florida". *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191-204.
- Nayomi, G., & Gnanpala, W. A. (2015). "Socio-Economic Impacts on Local Community Through Tourism Development with Special Reference to Heritage Kandalama". *Tourism, Leisure and Global Change*, 2, 57-73.
- Noh's Ark Ministries International (NAMI). (2007). "New Evidence in The Search For Noah's Ark". *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (22-37). Ağrı: Doğubayazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları.

- Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2012). "Power, Trust, Social Exchange and Community Support". *Annals of Tourism Research*, 39(2), 997-1023.
- Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2013). Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance* (M. Kar.), içinde (s. 627-643). Konya: Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Orhan, F. (2014). "Kırsal Turizm Çekicilikleri Yönünden Maden Köyü ve Yaylası (Şavşat)". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 101-122.
- Öner, Ş. (2005). Katılımcı Demokrasi Açısından Belediye Kanunu. (H. Özgür, & M. Kösecik) içinde, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1* (s. 57-88). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özdemir, M. A., & Kervankıran, İ. (2011). "Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği". *Marmara Coğrafya Dergisi*(24), 1-25.
- Özen, Y., & Gül, A. (2007). "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu". *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(15), 394-422.
- Özgüç, N. (2007). *Turizm Coğrafyası (Özellikler ve Bölgeler)* (5 b.). İstanbul: Çantay Yayıncılık.
- Özkan, H. (2007). "Hamur Kümbeti". *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (153-160). Ağrı: AİÇÜ Yayınları.
- Öztürk, O. (2014). *Ağrı İlinde Balık Göl'ünde Yaşayan Balıkların Tür Tespitinin Yapılması ve Türlerin Bazı Biyolojik Özelliklerinin Araştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, Y. (2015). "Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm Kavramları Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Bir Analizi". *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 31-42.
- Palabıyık, M. H. (2007). Klasik İslam Coğrafyacılarına Göre "Ağrı ve Cûdi Dağları". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(19), 155-171.

- Pavli, I., & Portolan, A. (2015). Irritation İndex, Tourism. (J. Jafari, & H. Xiago), içinde, *Encyclopedia of Tourism*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Pekpak, H. E. (2012). *Kıyı Alanlarında Turizm Odaklı Mekansal Gelişim: Lara Örneği*. (Uzmanlık Tezi): Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Polat, S. (2011). “Türkiye’de Traverten Oluşumu, Yayılış Alanı ve Korunması“. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(23), 389-428.
- Ramchander, P. (2004). *Towards the Responsible Management of the Socio-cultural Impact of Toqnsnip Tourism*. Pretoria: University of Pretoria Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Philosophiae Doctor in the Faculty of Economic and Manageme nt Sciences,.
- Ramchurjee, N. A., & Ramchurjee, C. V. (2018). “An Evaluation of the Attitudes and Perception of the Local Communities in Mysore Towards the Impacts of Tourism Development“. *International Journal of Tourism and Hospitality Management in the Digital Age*, 2(1), 18-35.
- Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi): İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayım, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Tez Yazım Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sevgican, A., Tüzel, Y., Gül, A., & Eltez, R. Z. (2000). Türkiye’de Örtüaltı Yetiştiriciliği. *Türkiye Ziraat Mühendisler 5. Teknik Kongresi*, (s. 679-707). Ankara.
- Sezgin, M. (2015). Genel Turizm . (Z. Aslan) içinde, *Turizm Kavramı ve Kapsamı* (15-30). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sharpley, R. (2014). “Host Perceptions of Tourism: A Review of the Research“. *Tourism Management*, 42, 37-49.
- Slavov, S. (2015). “Impacts of Tourism on the Local Community“. *Scientific Review of Physical Culture*, 5(3), 57-62.

- Somuncu, M. (2004). "Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Soykan, F. (2003). "Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi". *Ege Coğrafya Dergisi*, 12(1), 1-11.
- Stylidis, D., Brian, A., Sit, J., & Szivas, E. M. (2014). "Residents' Support for Tourism Development: The Role of Residents' Place İmage and Perceived Tourism İmpacts". *Tourism Management*(45), 260-274.
- Şahbaz, R. P., & Akdu, U. (2010). "Katılımcı Turizm Planlaması; Fethiye'de Alan Araştırması". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(23), 152-170.
- Şanlıoğlu, Ö., & Erdem, A. (2017). "Kayseri Örneğinde Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerini Nasıl Algıladığının Tespitine Yönelik Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 277-298.
- Şendurur, U., & Yazgan, Ş. (2018). Ağrı İli Ulaştırma Ağı ve Ağrı İline Ekonomik Etkileri. (K. Karabulut.) içinde, *Ağrı İlinin Sosyo-ekonomik Profili* (197-203). Ankara: AİÇÜ Yayınları.
- Şengel, Ü., Işkın, M., & Dil, E. (2015). Sapanca Turizminin "Doxey Kızgınlık Modeli'nin Boyutları Kapsamında Değerlendirilmesi. *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler*. (M. A. Çukurçayır, A. Başoda, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı, & S. Büyükipekçi.), içinde 3, (189-196). Konya: Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi.
- Şengül, S., & Genç, K. (2016). "Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali Örneği". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(23), 78-89.
- Şenol, F. (2015). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Şentürk, S., & Şahin, Ş. A. (2019). "Diyadin İlçesinde Bulunan Jeotermal Enerji Kaynağının Mühendislik ve Ekonomik Açından İncelenmesi". *Teknik Bilimleri Dergisi*, 9(2), 68-74.
- Taşdemir, İ. (2011). "Ağrı İli Potansiyeli ve Diyardın Kaplıcaları". *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*(O. Belli.), içinde (619-625). Ağrı: AİÇÜ.
- Tunç Hussein, A., & Saç, F. (2008). *Genel Turizm (Gelişimi-Geleceği)*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Turan, B., & Akoğul, E. (2019). "Gastronomi Turizmine Arz Kaynağı Oluşturulabilecek Ürünlerin Belirlenmesi: Erzurum Mutfağı Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(92), 370-384.
- Türe, C., & Çiçek, A. (2012). Ekolojinin Sürdürülebilir Turizm için Önemi. (A. Çiçek.) içinde, *Ekoloji ve Turizm* (160-181). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Türker Özaltın, G., & Türker, A. (2014). "Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği". *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 81-98.
- Unur, K. (2004). "Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 114-142.
- Unur, K., Kanca, B., & Ertaş, Ç. (2017). "Yeni Bir Turistik Ürün Olarak Düğün Turizmi: Alanyazın İncelenmesi". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 149-163.
- Usta, Ö. (2016). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uygun, D. (2013). Ağrı. *Ağrı*. Ağrı Valiliği, Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Ünal, İ. (2016). Özel İlgi Turizm Çeşitleri. (A. Yaylı, & Ö. Sürücü), içinde, *Özel İlgi Turizmi* (s. 89-116). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Var, T., Kendall, K. W., & Tarakçıoğlu, E. (1985). "Resident Attitudes Towards Tourists in a Turkish Resort Town". *Annals of Tourism Research*, 652-658.
- Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism (Change, Impacts and Opportunities)*. London: Pearson Education Limited.

- Wang, W. C. (2019). "The effect of early-life outdoor experiences on residents' attitudes towards sustainable tourism within an urban context". *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*(25), 1-9.
- Yalçın, M. (2017). "Ağrı Dağı Buzul Değişimlerinin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Analizi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 17(Özel Sayı), 166-170.
- Yiğit, Y. (2007). "Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Araştırmalarının Tarihçesi". *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (321-328). Ağrı: Doğubayazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları Nr.2.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M., & Öztürk Deniz, F. (2018). "Turizmin Yerel Halkın Sosyo-kültürel Yapısına Etkisi". *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.
- Yıldız , Z. (2011). "Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Yurttaş, H. (2004). "Türk Saray Mimarisi İçinde İshak Paşa Sarayı'nın Yeri". *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu* (O. Belli.), içinde (253-266). İstanbul: Bildiri.
- Zaman, S., Polat, S., & Özdemir, M. (2000). Diyadin Kaplıcaları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6(4), 349-377.
- Zengin, B., Uyar, H., & Erkol, G. (2015). Yerel Halkın Turizmden Etkilenme Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: Şanlıurfa Örneği. *2. International Congress of Tourism and Management Researches*, (326-344). Kuşadası/Turkey.
- Zhang, J., Inbakaran, R. J., & Jackson, M. S. (2006). "Understanding Community Attitudes Towards Tourism and Host-Guest Interaction in the Urban-Rural Border Region". *Tourism Geographies*, 8(2), 182-204.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Ağrı Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü. (2018, Kasım). Temmuz 10, 2019 tarihinde [www.agri.gsb.gov.tr: http://agri.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/147404/buyuk-erkekler-turkiye-ferdi-boks-sampiyonasi-agrida-basladi.aspx](http://agri.gsb.gov.tr: http://agri.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/147404/buyuk-erkekler-turkiye-ferdi-boks-sampiyonasi-agrida-basladi.aspx) adresinden alındı
- Ağrı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı- Meteor Çukuru*. Temmuz 5, 2019 tarihinde www.agri.ktb.gov.tr: https://agri.ktb.gov.tr/TR-122250/meteor-cukuru.html adresinden alındı
- Ağrı İl Özel İdaresi. (2018). *Ağrı İl Özel İdaresi Güneykaya Kayak Merkezi 'ne büyük revizyon yolda*. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2019 tarihinde [www.agriilozelidaresi.gov.tr: http://agriilozelidaresi.gov.tr/guneykaya-kayak-merkezine-buyuk-revizyon-yolda](http://agriilozelidaresi.gov.tr: http://agriilozelidaresi.gov.tr/guneykaya-kayak-merkezine-buyuk-revizyon-yolda)
- Ağrı İl Tarım Müdürlüğü. (2014). *Ağrı 2014 Yılı Faaliyet Raporları*. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2019 tarihinde T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Ağrı İl Tarım ve Orman Müdürlüğü: <https://agri.tarimorman.gov.tr/Menu/2/Faaliyet-Raporlari>
- Ağrı Valiliği. (2019). *T.C. Ağrı Valiliği-ilin tarihi*. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2019 tarihinde www.agri.gov.tr: http://www.agri.gov.tr/ilin-tarihi
- Ağrı'da Haber. (2019, Temmuz 11). *Ağrı Taşlıçayın Saklı Cenneti Mirase Yaylası ve Şelalesi*. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2019 tarihinde www.agridahaber.com: https://www.agridahaber.com/taslicay/agri-taslicayin-sakli-cenneti-mirase-yaylasi-ve-selalesi-h105843.html
- Buz Mağarası*. Ekim Erişim Tarihi: 10, 2019 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/buz-magarasi>
- Diyadin Kaplıcaları*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde http://www.tutap.com.tr/upload/tanitim_galeri/13420058134fd6.jpg
- Diyadin Kudret Köprüsü*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde <https://www.agrisoz.com/d/other/diyadin1-002.jpg>

- Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası-Nuh'un Gemisi.* (2015). Erişim Tarihi: Temmuz 11, 2019 tarihinde www.dogubayazittso.tobb.org.tr:
<http://www.dogubayazittso.tobb.org.tr/Do%C4%9Fubayaz%C4%B1t/TarihiYerler/NuhunGemisi/tabid/3927/Default.aspx>
- Hamur Kaymakamlığı. (2019). *Hamur Kaymakamlığı- Hamur Kümbeti.* Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2019 tarihinde www.hamur.gov.tr:
<http://www.hamur.gov.tr/surmeli-mehmet-pasa-kumbetihamur-kumbeti>
- Hamur Kümbeti.* Erişim Tarihi: Ekim 19, 2019 tarihinde
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/hamur-kumbeti>
- HGM. (2014). *www.harita.gov.tr.* Erişim Tarihi: Temmuz 01, 2019 tarihinde
https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf
- Hürriyet. (2009, Ağustos 6). *Hürriyet Meteor Çukuru.* Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2019 tarihinde www.hurriyet.com.tr: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/meteor-cukuru-degil-obrukmus-12225628>
- İsfendiyaroğlu, S. (2019). *Doğa Derneği Balık Gölü.* Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2019 tarihinde www.dogadernegi.org: <https://www.dogadernegi.org/balik-golu/>
- Karaca, A. (2019). *Türkiye Dağcılık Federasyonu - Yayınlar.* Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2019 tarihinde www.tdf.gov.tr:
<https://drive.google.com/file/d/1j5eK5TtRtSWnDpAccV5gnAYKlDEjt0Dy/view>
- KGM. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2019
http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/iller/Ilyatirimlari/12_Bolge/04_AGRI.pdf
- KGM. *Karayolları Genel Müdürlüğü Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.* Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2019 tarihinde <http://www.kgm.gov.tr>:
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/illerArasiMesafe.aspx>
- Kültür Portalı. (2019). *Kültür Portalı Buz Mağarası.* Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2019 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/>:
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/buz-magarasi>

- Meteor Çukuru*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde <https://www.cadde04.com/dev-meteor-cukuru-yaz-kis-turistleri-cezbediyor>
- Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim Tarihi: 2018, Mayıs 29).
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspix?MevzuatKod=18.5.201811807&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=%C3%B6zel%20idare&Tur=18&Tertip=5&No=201811807>
- Meya Mağaraları*. Erişim Tarihi: Ekim 19, 2019 tarihinde
<https://www.trthaber.com/haber/yasam/meya-antik-kenti-ziyaretcilerini-bekliyor-378075.html>
- MGM. (tarih yok). *Meteoroloji Genel Müdürlüğü*. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2019 tarihinde www.mgm.gov.tr: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=AGRI>
- Miraşe Şelalesi*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde
<https://www.agridahaber.com/taslicay/agri-taslicayin-sakli-cenneti-mirase-yaylasi-ve-selalesi-h105843.html>
- MTA Genel Müdürlüğü. *Ağrı İli Maden ve Enerji Kaynakları*. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2019 tarihinde www.mta.gov.tr: http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Agri_Madenler.pdf
- Murat Kanyonu*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde
<http://www.ajans04.net/fotograflar-album-ahmed-i-hani-turbesi-29-9.html>
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2016). *Ağrı Doğa Turizm Master Planı*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 13. Bölge Müdürlüğü Ağrı Şube Müdürlüğü. Ağrı: Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Erişim Tarihi: Temmuz 11, 2019 tarihinde
<http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/Files/mevzuat/A%C4%9Fr%C4%B1.pdf>
- Saygılı, R. (2015). *Coğrafyaharita*. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2019 tarihinde
<http://cografyaharita.com/index.html>:
http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_agri_ili_haritasi.png

- Şinasi, K. (2008). *Güneşin Doğduğu Yerden Din, Ahlak ve Eğitim Rehberi Hanibaba'nın Evlatlarına Nasihati*. (K. Şinasi, Çev.) Ağrı, Doğubayazıt: Bahar Kitabevi. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2019
<https://www.agri.edu.tr/upload/ahmedihaniuyarmer/hani%20baba%20akide%20en%20son%20tasar%C4%B1m-min.pdf>
- T.C. Ağrı Valiliği. (2018). *Ağrı Valiliği Ağrı'ya Kayak Tesisi Müjdesi*. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2019 tarihinde [www.agri.gov.tr](http://agri.gov.tr): <http://agri.gov.tr/agriya-kayak-tesisi-mujdesi>
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). *Tarım ve Orman Bakanlığı Balık Gölü*. Erişim Tarihi: Temmuz 11, 2019 tarihinde [ttp://bolge13.ormansu.gov.tr](http://bolge13.ormansu.gov.tr):
<http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/anasayfa/birimler/agri/agribalik.aspx?sflang=tr>
- Tarım ve Orman Bakanlığı, Ağrı İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2014). www.agri.tarimorman.gov.tr. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2019 tarihinde <https://agri.tarimorman.gov.tr/Menu/2/Faaliyet-Raporlari>
- Toprakkale Camii*. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2019 tarihinde <http://www.dogubayazithalkinesi.com/haber/49636/agri-eleskirtte-urartular-doneminde-gunumuze-toprakkale.html>
- TUTAP. (2019). *Turizm ve Tanıtma Platformu*. Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2019 tarihinde Turizm ve Tanıtma Platformu Diyardin Kaplıcaları: http://www.tutap.com.tr/detay_tanitim/diyadin-kaplıcaları/1064
- TÜİK. Erişim Tarihi: 2019, Temmuz 7). *Türkiye İstatistik Kurumu*. www.tuik.gov.tr: <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>
- TÜRSAB. (2014). *Türsab Sağlık Turizmi Raporu*. Temmuz 18, 2019 tarihinde www.tursab.org.tr: http://www.tursab.org.tr/dosya/12186/saglikturizmiraporu_12186_5485299.pdf adresinden alındı

Türkiye Halter Federasyonu. (2018). *Gençler Kulüpler Türkiye Halter Şampiyonası*,
<http://halter.gov.tr/11284-2/>. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2019 tarihinde
www.halter.gov.tr: <http://halter.gov.tr/musabakalar/?id=164>

EKLER

EK 1. Anket Formu

Değerli katılımcı!

Bu anket; Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana bilim Dalında, “ Üniversite Öğrencilerinin Ağrı’da Turizm Algısı ve Turizme Katılımı “ konulu yüksek lisans tezinde veri elde etmek için yapılmaktadır. Bilim etiği gereğince; vermiş olduğunuz tüm bilgiler gizli tutulacaktır. Ortaya çıkması hedeflenen sonucun güvenilir olabilmesi, sizlerin samimi cevaplarına bağlıdır. Sektöre ve bilime katkılarınızdan dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Y. Lisans Öğrencisi

Selçuk DEMİRTAŞ

Atatürk Üniversitesi

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Atatürk Üniversitesi

Demografik Özellikler

- Cinsiyetiniz?** Erkek Kadın
- Yaşınız?** 17-20 21-24 25-28 29-32 33 ve üzeri
- Eğitim düzeyiniz?** Ön Lisans Lisans Yüksek Lisans Doktora
- Fakülteniz ve Bölümünüz?** **Yazarak belirtiniz.....**
- Nerelisiniz?** Ağrı Diğer
- Kaç yıldır Ağrı’da ikamet ediyorsunuz?** 1 yıldan az 1-3 yıl 4-6 yıl 7-9 yıl 10-12 yıl 13-15 yıl 16 yıl üzeri
- Ortalama aylık gelir?** 500 ₺ ye kadar 501-1000 ₺ 1001-1500₺ 1501-2000₺ 2001 ₺ ve üzeri
- Turistlerle iletişim kurar mısınız?** Hiç Kısmen Sürekli

S. No	Aşağıda, katılımcıların <u>turizm</u> algısını ölçmeye dayalı sorular bulunmaktadır. Sizin için uygun olan seçeneği, ifadeye “x” işareti kullanarak belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Turizmin Sosyo-Kültürel Pozitif Etkileri						
1.	Turizm, kültürel aktivitelerin gelişimini sağlamaktadır.					
2.	Turizm, yerel halkın kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır.					
3.	Turizm, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmektedir.					
4.	Turizm, yerel halkın eğlence serbest zaman değerlendirme olanaklarını arttırmaktadır.					
Turizmin Sosyo-Kültürel Negatif Etkileri						
5.	Turizm, yerel halkın tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.					
6.	Turizm, kültürel değerlerin yok olmasına neden olmaktadır.					
7.	Turizm, yerel halkın turistik çekiciliklere ulaşımını zorlaştırmaktadır.					
8.	Turizm, suç, fuhuş, uyuşturucu gibi sosyal problemlere neden olmaktadır.					
Turizmin Ekonomik Pozitif Etkileri						
9.	Turizm, geleneksel ürünlerin üretimini sağlamaktadır					
10.	Turizm, ekonomik kazanç sağlamaktadır.					
11.	Turizm, yerel ekonomiyi desteklemektedir.					
12.	Turizm, yerel halk için yeni iş fırsatları yaratmaktadır.					
13.	Turizm, bölgeye daha fazla yatırımın yapılmasını sağlamaktadır.					
Turizmin Ekonomik Negatif Etkileri						
14.	Turizm, bölgedeki ürün ve hizmet fiyatlarını arttırmaktadır.					
15.	Turizm, bölgede hayat pahalılığına neden olmaktadır.					
16.	Turizm, yerel halk arasında ekonomik kazanç eşitsizliği yaratmaktadır.					
Turizmin Çevresel Pozitif Etkileri						
17.	Turizm, doğal çevrenin korunmasını ve gelişimini desteklemektedir.					
18.	Turizm, gelecek nesiller için çevre kalitesini iyileştirmektedir.					
19.	Turizm, çevre bilincini arttırmaktadır.					
20.	Turizm, tarihi bina ve yapıların korunmasını teşvik etmektedir.					
Turizmin Çevresel Negatif Etkileri						
21.	Turizm, çevre kirliliğine (toprak, hava, su) neden olmaktadır.					
22.	Turizm, doğayı (bitkiler, hayvanlar, ekosistem) olumsuz etkilemektedir.					
23.	Turizm, çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.					
24.	Turizm, kalabalıklaşma, gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı gibi problemler yaratır.					
Turizmin Gelişimine Verilen Destek						
25.	Turizmin daha fazla gelişimi için çaba sarf edilmelidir.					
26.	Turizm yatırımları artarak devam etmelidir.					
27.	Turizm gelişimini destekliyorum.					
28.	Turizm, toplumumuzun bir parçası olmaya devam etmelidir.					

EK 2. Anket Uygulama İzinleri

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 88179374-300-E.1900087385

13.03.2019

Konu : Anket Çalışması (Selçuk
DEMİRTAŞ)

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Selçuk DEMİRTAŞ'ın "*Ağrı İlindeki Akademisyenler ve Üniversite Öğrencilerinin Turizm Algularının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma*" konulu tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırladığı anketi Üniversitenize bağlı birimlerde yapma talebi ile ilgili adı geçen Enstitünün 11.03.2019 tarih ve 48553601-000-E.1900085037 sayılı yazısı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve adı geçeninin tez çalışması için gerekli izin verilir verilemeyeceğinin tarafımıza bildirilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Prof.Dr. Ömer ÇOMAKLI
Rektör

Ek : 11.3.2019 tarihli 48553601-000-E.1900085037 sayılı belge

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 28814003-044
Konu : Anket Çalışması (Selçuk DEMİRTAŞ)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Atatürk Mh. PK:25240 Yakutiye/ERZURUM

İlgi : Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı / Anket Çalışması (Selçuk DEMİRTAŞ) / 14/03/2019 / E.1900087385

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Selçuk DEMİRTAŞ'ın "Ağrı İlindeki Akademisyenler ve Üniversite Öğrencilerinin Turizm Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma" konulu tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırladığı anketi ekli listede yer alan Üniversitemiz Akademik Birimlerinde uygulamasının uygun olduğuna dair 25/03/2019 tarihli ve 7787 sayılı Rektörlük Olurlu yazımız ekinde gönderilmiştir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Faruk KAYA
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Rektörlük Oluru

Evrakı Doğrulamak İçin : https://ebys.agri.edu.tr/enVision/Validate_Doc.aspx?V=BEZL3BB4J

Adres:Erzurum yolu üzeri 4. km Rektörlük Kampüsü Merkez/AĞRI
Telefon:04722159863 Faks:04722151182
e-Posta:gensek@agri.edu.tr Elektronik Ağ:gensekretelik.agri.edu.tr

Ayrıntılı bilgi için: Zeynep ÖNER
Unvanı: Gelen Evrak Sorumlusu
Dahili No: 6174

EK 3. Etik Kurul Kararı

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : 88656144-000-E.1900100867
Konu : Etik Kurul Onay Belgesi (Doç.Dr.
Ahmet ÇAVUŞ)

27.03.2019

HUKUK MÜŞAVİRLİĞİNE

İlgi : 12.03.2019 tarihli ve 77040475-000-E.1900086081 sayılı belge.

İlgi'de kayıtlı yazınız gereği; Üniversitemiz Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı öğretim üyesi *Doç.Dr. Ahmet ÇAVUŞ* danışmanlığında yapılacak olan, 16013301009 numaralı yüksek lisans öğrencisi *Selçuk DEMİRTAŞ*'ın "*Ağrı İlindeki Akademisyenler ve Üniversite Öğrencilerinin Turizm Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma*" konulu anket çalışması için Etik Kurul uygunluk-onay belgesi talebine ilişkin Etik Kurul Başkanlığımızın 27.03.2019 tarih ve 4 sayılı oturumunda alınan 19 no'lu kararı aşağıya çıkarılmıştır.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr. Sait UYLAŞ
Kurul Başkanı

Karar-19) Hukuk Müşavirliğinin; Üniversitemiz Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı öğretim üyesi *Doç.Dr. Ahmet ÇAVUŞ* danışmanlığında yapılacak olan, 16013301009 numaralı yüksek lisans öğrencisi *Selçuk DEMİRTAŞ*'ın "*Ağrı İlindeki Akademisyenler ve Üniversite Öğrencilerinin Turizm Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma*" konulu anket çalışması için Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Uygunluk-onay belgesi talebine ilişkin 12.03.2019 tarih ve E.1900086081 sayılı yazısı okundu.

Yapılan görüşmelerden sonra; *Doç.Dr. Ahmet ÇAVUŞ* danışmanlığında yapılacak olan, 16013301009 numaralı yüksek lisans öğrencisi *Selçuk DEMİRTAŞ*'ın "*Ağrı İlindeki Akademisyenler ve Üniversite Öğrencilerinin Turizm Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma*" konulu anket çalışmasının gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakinca bulunmadığına mevcut oy birliği ile **Karar** verildi.

EK 4. Ölçek Kullanım İzni

Posta - Selçuk Demirtaş - Outlook

Ölçek Kullanım İzni

Nilgun Gunes <nilgunes@akdeniz.edu.tr>

18.02.2019 Pzt 10:58

Kime: Selçuk Demirtaş <selcuk.demirtas15@ogr.atauni.edu.tr>

Selçuk Merhaba,

Öncelikle yüksek lisans tez sürecin için kolaylıklar diliyorum.

Yüksek lisans tezimde kullandığım ölçeğin ifadeleri literatür çalışması sonucu bir araya getirdiğimiz ifadelerden oluşmakta bu sebeple öncelikle bir pilot çalışma uygulamıştık. Umarım tez çalışman için faydalı olur. Benim ve yüksek lisans sürecindeki danışman Hocam Prof. Dr. A. Akın Aksu adına ölçeğin tezinde kullanılmasında bir sakınca yoktur.

İyi çalışmalar diliyorum, kolay gelsin.

Arş. Gör. Nilgün GÜNEŞ
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus/Antalya
Tel: 0242 3106656

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Selçuk DEMİRTAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Ağrı- 07/07/1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Konaklama İşletmeciliği
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Ana bilim Dalı
Pedagojik Formasyon	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	5. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu <i>Üniversite Öğrencilerinin Turizmin Çevresel Etkilerine Yönelik Bakış Açılarının İncelenmesi: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Örneği</i> 16-18 Ekim 2019 Ağrı
İletişim	
E-Posta Adresi	selcuk.demirtas04@gmail.com
Tarih	30/01/2020